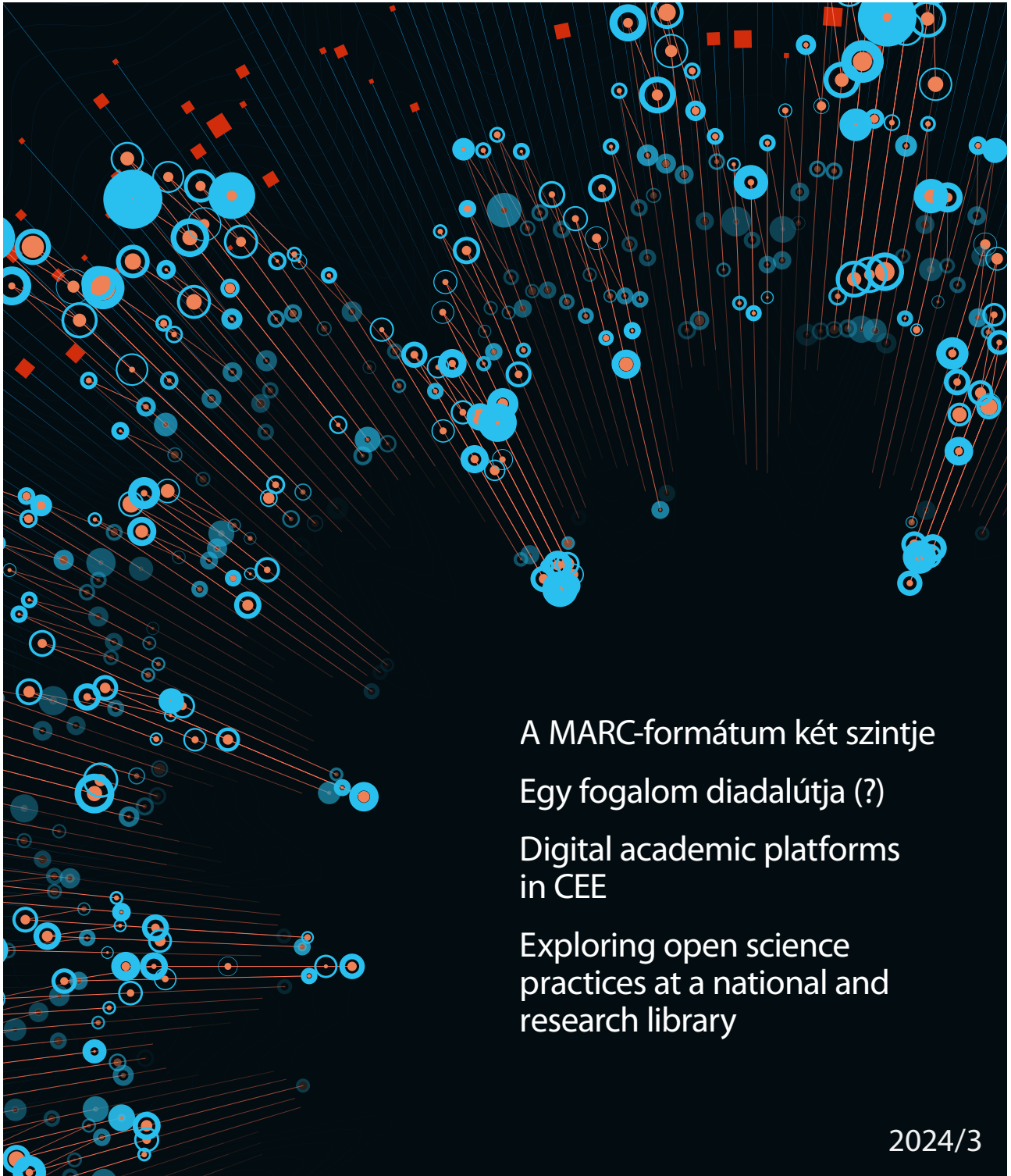

CeLISR

CENTRAL EUROPEAN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE REVIEW
KÖZÉP-EURÓPAI KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNYI SZEMLE

A MARC-formátum két szintje

Egy fogalom diadalútja (?)

Digital academic platforms
in CEE

Exploring open science
practices at a national and
research library

2024/3

Az MNMCK Országos Széchényi Könyvtár
és a Budapesti Műszaki Egyetem
Országos Műszaki Információs Központ
és Könyvtár online, tudományos
folyóirata

ISSN 3004-1651 (Online)

Megjelenik negyedévente
journals.oszk.hu, journals.bme.hu

FELELŐS KIADÓ:

Rózsa Dávid főigazgató, MNMCK OSZK
Marton József Ernő főigazgató,
BME OMIKK

FŐSZERKESZTŐ:

Dancs Szabolcs, MNMCK OSZK

SZERKESZTŐ:

Ézsiás Anikó, Molnár Anita, BME OMIKK

KIVITELEZÉS:

Horváth Barnabás, MNMCK OSZK
Bányai Boglárka, BME OMIKK

TÉMAFELELŐS:

Bilicsi Erika, Bodnár Róbert,
Hubay Miklós, Kalcsó Gyula, Radó Rita,
Tegdes Egyházi Dóra, Verék Attila

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Egervári Dóra, Ézsiás Anikó,
Gerencsér Judit, Kiszl Péter,
Kovács Béla Lóránt,
Kovácsné Koreny Ágnes, Lencsés Ákos,
Lengyelne Molnár Tünde,
Mészáros Tamás, Némethi-Takács Margit,
Sipos Anna Magdolna, Szüts Etele,
Z. Karvalics László

NEMZETKÖZI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Sabina Aneva, Zuzana Bolerazká, Nicoleta-
Roxana Dinu, Zorica Jakovleska Spirovska,
Alenka Kavčič Čolić, Tomasz Makowski,
Alisa Martek, Silvia Stasselová

LAPTERV:

Kóbor Szilvia, MNMCK OSZK

ILLUSZTRÁCIÓ:

MNMCK OSZK Archív, freepik

...

1014 Budapest, Szent György tér 4–5–6.
+36 1 224 3700 | cerlisr@oszk.hu

A főszerkesztő levele

Folyóiratunk első évfolyamának harmadik számában a bibliográfiai tevékenység elméletének két hazai szaktekintélye jelentkezik egy-egy – vitaindítóként is felfogható – írással. *Ungváry Rudolf* és *Hubay Miklós* más-más nemzedéket képvisel, eltérő stílusuk és különböző meglátásaik mögött ugyanakkor ugyanaz a jobbító szándék és tenni akarás húzódik.

Lapszámunkban két angol nyelvű tanulmányt közlünk. *Iványi Márton* két-két magyarországi és szlovákiai egyházi fenntartású egyetemen vizsgálta a digitális tudományos platformok használatát. *Sywar Ayachi* Erasmus-ösztöndíjasként tartózkodott Magyarországon. A fiatal tunéziai kutató szűkebb szakterülete a nyílt tudományos publikálás, cikkét az ezzel kapcsolatos tudatosság kérdéskörének szenteli.

Szentkereszti Máténak az Edinburghi Egyetem oktatójával, *dr. Kocsis Andreával* készített interjúja a digitális bölcsészet világába kalauzol. Ahogy a cikk összefoglalójából kiderül: az interjúalany „megosztja saját történetét arról, hogy hogyan lett digitális bölcsész”, valamint „olyan kérdések is felmerülnek, mint hogy miért tranzitzőna a digitális bölcsészet, milyen a sikeres tudománykommunikáció, és hogyan lehet bevonítani diákokat a digitális bölcsészeti órákra”.

Kajári Katalin egy követésre méltó joggyakorlatról számol be: a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ nem hagyományos, marketingorientált könyvtári megoldásairól, amelyekkel sikeresen növelik mind az olvasói aktivitást, mind az állományuk kihasználtságát.

Szaktánk több kiválósága is állami elismerésben részesült augusztus 20-a alkalmából. Miniportréinkban életútjukról, a hivatásukkal kapcsolatos gondolataikról, jövőképeikről olvashatnak.

A közelmúltban két jelentős szaktekintély is eltávozott közülünk. Ferenczy Endrének Wendelin Lídia meghatározó szerepet töltött be az OSZK életében, a gyűjteményszervezés területének irányítójaként, de oktatóként is kiváló érdemeket szerzett. *Hangodi Ágnes* írása méltó emléket állít egykori kollégáknak. Kastaly Beatrix a nemzeti könyvtár osztályvezetője volt, ezzel együtt a magyarországi könyv- és papírrestaurátor-képzés elindítója, nemzetközi hírű szakember. Róla *Érdi Marianne* munkatársunk nyújt részletekre is kiterjedő pályaképet.

Dancs Szabolcs
főszerkesztő

Tartalom

A MARC -formátum két szintje és magyar fordításának jelentősége.....	211
The development of the MARC format and the importance of its Hungarian translation	
Egy fogalom diadalútja (?): Entitások a könyvtár-informatikában és a könyvtárosképzésben.....	225
A concept's pathway to success (?): Entities in library informatics and LIS education	
Digital academic platforms in CEE:.....	235
Case studies from Hungary and Slovakia - insights, typology, metrics, and data on presence-related findings for universities with religious affiliation	
Exploring open science practices at a national and research library in Central Europe.....	257
Assessing researchers' awareness and engagement	
„Az egész arról szól, hogy együtt megértsük, a másik számára mi az érték”.....	272
Beszélgetés dr. Kocsis Andreával	
Innovatív könyvtári lakberendezés: Állományalakítás mint forgalomgenerálási eszköz a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban.....	277
Innovative library furnishings: Shaping library collection as means to boost the circulation of books at the Municipal Library and Information Centre of Gödöllő	
Miniportrék az augusztus 20-a alkalmából kitüntetett könyvtárosokról.....	287
Ferenczy Endréné Wendelin Lída (1933–2024) emlékezete.....	299
Kastaly Beatrix (1943. november 1. – 2024. július 5.) emlékezete restaurátor szemmel.....	302

A MARC-formátum két szintje és magyar fordításának jelentősége

The development of the MARC format and the importance of its Hungarian translation

Ungváry Rudolf
ungvaryr@gmail.com
tudományos főmunkatárs, emeritus
MNMKK Országos Széchényi Könyvtár

Beérkezés: 2024.06.02.
Elfogadás: 2024.09.14.
Megjelenés: 2024.10.31.

A MARC mára a legelterjedtebb és legnagyobb intézményi háttérrel rendelkező adatcsere-formátum, egyúttal az írott források kereshetően tárolt leírásához szükséges adatok leggazdagabb tárháza. Téves a MARC megszűnését jövendőlni. Amiről – egyelőre – gyakorlatilag szinte semmiféle szó nem esik, az a MARC szerkezetének két, teljesen külön szintje (rétege): a felhasználói (logikai-szemantikai) és az informatikai. Korszerűsíteni az utóbbit kell, és ezen a téren jelentős eredmények születtek. Az se közismert, hogy a MARC 21-nek mára 20 fordítása létezik, és fontos lenne a bibliográfiai és a besorolási adatcsere-formátumok teljes magyar fordítása is.

MARC 21, adatcsere-formátum, szerkezet, fordítás

MARC is today the most widely used data exchange format with the largest institutional background in which written sources are stored in the greatest number. It is a mistake to predict the disappearance of MARC. What is currently not being discussed at all are the two completely separate levels (layers) of the MARC structure: the (logical-semantic) user level and the IT one. An update is only needed at the IT level, and significant results have been achieved so far. It is not widely known that there are currently 20 translations from MARC 21. It would be important to have a complete Hungarian translation of the exchange formats for bibliographic and classification data.

MARC 21, data exchange format, structure, translation

1. Bevezetés

Amikor a MARC 21 első változatát 1965–1968 között kialakították, alapvetően csak a katalóguscédulák gépi kiváltása, a katalógus automatizálása volt a cél.¹ A távlatosság már akkor is alapvetően jellemezte a tervezést. Adatelemek és egyéb jellemzők dolgában a bibliográfiai szabványokat is felülmúló, minden addiginál nagyobb teljességre törekedtek. Valójában ennek az igényességnek is köszönhető, hogy a MARC (Machine Redeable Cataloguing) mára a legelterjedtebb adatcsere-formátum lett, egyúttal az írott források kereshetően tárolt leírásához szükséges adatok leggazdagabb tárháza. Az összes, időközben megjelent versenyző formátum közül összehasonlíthatatlanul a leghosszabb múltra visszatekintő fejlesztői intézményi háttérrel is rendelkezik. Nem utolsósorban a Kongresszusi Könyvtárnak köszönhetően, amely a fenntartója.

Cite as/ Így hivatkozd: Ungváry, R. (2024) A MARC-formátum két szintje és magyar fordításának jelentősége / The development of the MARC format and the importance of its Hungarian translation, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 211–224.
<https://doi.org/10.3311/celistr.37588>

Nevezik kommunikációs formátumnak is. Ez azonban általánosabb fogalom, sokféle fajtája van (pl. hírközlési, levelezési). Az adatcsere-formátum is az egyik, és ezért a pontosabb megnevezés.

2. A MARC két szintje

Amiről – egyelőre – gyakorlatilag szinte semmiféle szó nem esik, az a MARC szerkezetének két, teljesen külön szintje. Van egy felhasználói (felszíni) és egy informatikai, géppel kezelhető szintje.

A felhasználói szintet a dokumentumok adatai és azok tulajdonságainak adatai képviselik abban a szerkezetben, ahogyan ezeket a professzionális felhasználók igénylik a számukra érthető és kezelhető formában (a gyarapítók, feldolgozók, raktárosok és egyéb elsődleges forrástárolók és tájékoztatók stb.). Ezt nevezhetjük a felhasználói nyelv szakmai, szemantikai-logikai szintjének is. Az adatalemeket – általánosságban a tartalomjelölőket – a formátumban elsősorban a mezők tartalmazzák. Ha az adatalem több részből áll („hierarchikus”, például a latin betűs személynevek), akkor ezeket a részeket – az önálló kezelhetőség érdekében – a mezőkön belül az almezők tartalmazzák. Az adatalemek jellemzőit, olykor a közöttük fennálló szemantikai összefüggéseket részben további almezők (például a \$2 hívójelű forrás almező) és az ún. indikátorok jelölik (pl. ha a személynév mezőben egyéni név szerepel, akkor a mező első indikátora a 0). A rekord teljességére vonatkozó tulajdonságokat a 00X hívójelű „Vezérlő mezők” (angol neve – control field – nyomán használják a „kontroll mezők” alakot is) és a 0XX hívójelű „Számozások és jelzetek” mezők tartalmazzák. A formátumnak ez a szintje feltünteti a tartalomjelölők változásait (történetét) is. A felsorolás nem teljes, csak a felhasználói szint jellegzetességének természetét hivatott megmutatni.

Ezen a szinten a professzionális felhasználó otthon van; a saját szakmai nyelven tudja a logikai szerkezetet értelmezni, mert lényegében természetes nyelven alapuló szabványos nyelv használatáról van szó. Például a feldolgozó ezen a nyelven érti meg az adatot (például „tárgyszó”, „családnév”), ennek alapján tudja azt rögzíteni a megfelelő mezőbe, almezőbe vagy megadni indikátorként stb. Ráadásul minden adathoz (mezőhöz, almezőhöz, indikátorhoz) pontos és teljes körű meghatározás, adott esetben külső (pl. szabványokra való) hivatkozás tartozik. Az egyes adatok rögzítésére részletes példák (beviteli megállapodás, „input konvencion”) láthatók (1. ábra).

A formátumnak van egy informatikai szintje is. Nevezik ezt (gépi) tárolási formátumnak is. Ez hivatott a számítógépes, automatizált kezelést biztosítani. Ehhez az előbbi, felszíni logikai szerkezetet kell átfordítani az informatikai szintre („programozni”). Tisztán informatikai feladatról van szó, noha megalkotása és részben a kezelése teljesen lehetetlen a felhasználói szint kifogástalan ismerete nélkül. Ez olyan „interfész” szakemberek feladata, akik mind a két szakterületet kifogástalanul ismerik. Az ő munkájuk egyre fontosabb.

Fordítva ez nem áll: a felhasználói szintet használó feldolgozónak egyáltalán nem kell ugyanolyan mélységben ismernie az informatikai szint szerkezetét. Kétségtelen, hogy jó, ha valamennyire képzett ezen a területen is. A felhasználó nem a gépi kezelést biztosító program- vagy jelölőnyelven végzi a munkáját, mert így nem is tudná ezt hatékonyan megtenni (egyéb munkaerő-gazdálkodási kérdésekről nem is beszélve).

Rendszerek szintjei több szempont alapján is megfogalmazhatók. E tanulmányban a két szint létezésének explicit megfogalmazása a szakirodalomból hiányzik, noha áttételesen kikövetkeztethető a létezésük. Különválasztásuk nincs

„A MARC eredeti »informatikai« szintje korszerűtlen.”

ellentétben az informatikai szakirodalomban használatos szintekkel. Halassy Béla ezekre részletesen kitér (Halassy 1994). Így például az ANSI-alapú rendszereknek három szintjére: a fogalmi, a belső és külső szintre. A cikk tárgyát alkotó felhasználói szint itt a külső szintnek felel meg. Az adatmodellezési szemlélet alapján viszont szemantikai, logikai és fizikai szinteket különböztetnek meg. A szemantikai szint az, amely meghatározza a mindenkorin adatmodell entitásait, relációit és tulajdonságait. Az itt tárgyalt felhasználói szint elemeinek maradéktalanul meg kell felelniük e három kategóriának. Mivel ezek bibliográfiai része a mindenkorin könyvtári és katalogizálási szabványok adataiból következik, e megfeleltetés egyben e szabványokkal való megfelelést is jelenti. A könyvtári rendszerek beszerzési, tárolási és kölcsönzési adatai és ezek összekapcsolása a MARC 21 adataival külön kérdés, és a könyvtári rendszerek tervezésének és szerkezetének a területére esik. Könnyen lehet, hogy idővel ezek egységesülése is megvalósul. A MARC eredeti „informatikai” szintje korszerűtlen. Úgy tervezték, hogy az előbbi, felhasználói szintről erre a géppel olvasható informatikai, azaz jelölőnyelvi szintre az ún. mutató („directory”) vezessen át, amely egy bináris fájl (ISO 2709 néven szabványosították is). Ezt azonban szét kell bontani az elemeire, hogy külön-külön géppel is azonosítani lehessen az egyes adatokat. Ehhez külön szoftver kell, amely ezt elvégzi.

```

Rekordfej/00-23 #####nz 22#####n 4500
001 <rekordazonosító>
005 20080713233723.0
008 080603|n#an|z##ba|#n###|#####|##a#|ana##|###d
040 ## $aMBA $bhu $fJogi és igazgatásügyi tezausz
150 ## $aközigazgatási bíróság
450 ## $wd $államigazgatási jogszolgáltatás
450 ## $wd $aközigazgatási bíraskodás
450 ## $wd $aközigazgatási kollégium
550 ## $wg $abíróság
550 ## $wk $aközigazgatási jog
550 ## $wk $abírósági felügyelet
550 ## $wk $aközigazgatási ellenőrzés
550 ## $wg $aválasztói kifogás
550 ## $wm $aközigazgatási peres eljárás
670 ## $aAz 1991. évi XXVI. törvény a közigazgatási határozatok bírósági
felülvizsgálatának kiterjesztéséről.
670 ## $aImre M.: Közig. Bíraskodás, 2008
670 ## $aKöztársaság deszkriptora, átvéve 2008 $cUR
678 ## $aMagyarországon 1883-1949, majd 1990-től fennálló bíróság
680 ## $aA közigazgatási döntések ellenőrzésére hivatott, a rendes
bíróóságok szervezetétől eltérő szervezetű, az állampolgárnak a
közigazgatással, az önkormányzatoknak a kormánnyal szembeni ügyeiben mint
utolsó fórumként döntő különös bíróság
690 ## $aAz 1949-1990 közötti időszak államigazgatási határozatokkal
szembeni eljárások, felülvizsgálatok esetén a "jogi felülvizsgálat", vagy
a "jogi eljárás" és az adott kérdés deszkriptora ("lakásügy", "illetékügy"
stb.), továbbá adott esetben az "egyzetető bizottság" használandó
750 ## $a342.565.4 $2eto
750 ## $a347.998.95 $2eto
750 ## $a351.95 $2eto
750 ## $aadministrative court $0(euvoc)01539 $2euvoc

```

1. ábra: A felhasználói szint példája a MARC 21 vonatkozó HTML (Hypertext Markup Language) oldala alapján²

A jobb számítástechnikai felhasználhatóság érdekében mára készültek géppel olvashatóbb jelölőnyelvi változatok. Ezek nem az ISO 2709-es fájlt konvertálják, hanem a felhasználói szinten megadott adatokat azonosítva képviselnek géppel olvasható állományt. A Kongresszusi Könyvtárban működő MARC-kal foglalkozó intézményi szervezet maga is elkészítettett ilyen MARCXML formában.³ Ez a rekordok szerializált formátuma. Tudomásunk szerint ehhez nincs a MARC 21 szemantikus rétegét lefedő XML (Extensible Markup Language) séma (XSD fájl), egyedül olyan van, amely csak az informatikai réteget írja le. Ebből következőleg: ha valaki az XML-lel dolgozik, akkor más forrásból kell a szemantikus réteg

definícióját beolvasni (pl. a JSON sémából), és valamilyen trükkel beilleszteni a programnyelvvvel megvalósított adatmodellbe. Mindezt nem ennek a tanulmánynak a feladata részletesen megvilágítani (2. ábra).

```
"650": {
  "tag": "650",
  "label": "Subject Added Entry - Topical Term",
  "url": "https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd650.html",
  "repeatable": true,
  "indicator1": {
    "label": "Level of subject",
    "codes": {
      " ": {
        "code": " ",
        "label": "No information provided"
      },
      "0": {
        "code": "0",
        "label": "No level specified"
      },
      "1": {
        "code": "1",
        "label": "Primary"
      },
      "2": {
        "code": "2",
        "label": "Secondary"
      }
    }
  }
},
```

2. ábra: Az informatikai szint példája JSON sémában

Király Péter és Jakob Voß egymással együttműködve alkották meg a MARC 21 bibliográfiai séma leírását JSON (JavaScript Object Notation) formanyelven (Király 2018), illetve az Avram nevű sémanyelvet (Voß 2018). Ezzel ráadásul könnyen elemezhető a Király által elkészített QA Catalogue (Quality Analysis Catalogue) rendszerébe áttölthető MARC-állományok is. Elkészült ennek egy UNIMARC változata is (Király et al. 2022; Király 2024).⁴

Kétségtelen, hogy magában a MARC 21 mostani felhasználói szintjében vannak anakronizmusok. Például a főcímben intellektuálisan rögzítenek központosási jelek között adatelemrészeket. Ezenkívül még nagy nemzeti könyvtárak között se teljesen egységes például az OXX mezők kitöltése. Ezekkel a problémákkal más publikációkban részletesen foglalkoztunk (Ungváry 2010, 2011, 2020) (Ungváry, Király 2021; 2022; 2023). Előbb-utóbb ki is kell küszöbölni őket. Mindennek azonban semmi köze ahhoz, hogy melyik lenne a jobb informatikai szintű, tárolási-kezelési formátum.

Amikor tehát a formátum jövője vitatott, akkor alapvetően mindig csak erről az utóbbi, informatikai szintről van szó. Magyarán nem arról, hogy például a professzionális felhasználónak föl kellene hagynia az adatelemeknek mezőkbe

„Amikor tehát a formátum jövője vitatott, akkor alapvetően mindig csak erről az utóbbi, informatikai szintről van szó.”

(hagyományos „rovatokba”) stb. való rögzítésével. Másképp nem is tudná. Ezek a mezők stb. ugyanis afféle beviteli formátumot („úrlapot”) képviselnek.

A végfelhasználó számára pedig csak és csakis a harmadik, itt nem tárgyalt megjelenítési formátum számít. Ezt akarja látni. Külön kérdés, hogy ez milyen: például teljes vagy rövid bibliográfiai leírás, sorfolytonos, táblázatos, címkés, hivatkozási stb. tétel-megjelenítés. Mind a professzionális, mind a laikus végfelhasználó ezt tudja a maga természetes nyelvén olvasni. Nem érdekli a számítástechnikai-jelölőnyelvi (pl. XML, JSON) szerkezet. Végző soron mindenki annak alapján tájékozódik az informatikai rendszer teljesítményének minőségéről, hogy ezt a végeredményt vizsgálja.

Ez utóbbi, megjelenítési formátumot azonban nem a MARC, hanem szabványok, adott esetben csak megállapodások határozzák meg (3. ábra).

3. ábra: Címkés megjelenítési formátum az Országos Széchényi Könyvtár katalógusában⁵

Amikor itt és a továbbiakban a MARC informatikai háttéréről van szó, akkor erre a formátum fejlődésével összefüggésben kerül sor.

3. „A MARC-nak pusztulnia kell”

Ezen a címen jelent meg egy feltűnést keltő angol cikk néhány évvel ezelőtt, mely szemléletesen mutatja be a szemellenzős, afféle informatikai autizmus által vezérelt problémamegoldás prototípusát (Tennant 2002). Nem azzal van a baj, hogy leglényegesebb állítása ne lenne igaz: „A MARC valódi mivolta bizonyos mértékben anakronizmus”. A baj azzal van, hogy az egész MARC-ra vonatkoztatja.⁶ Rejtve marad, hogy csak a formátum informatikai szintjéről van szó. Pontosabban arról, hogy az ISO 2709 szerinti bináris fájl szétbontása valójában megnehezíti a szoftverfejlesztést. Más szóval kellene olyan szoftverek, melyek a MARC felhasználói (logikai-szemantikai) formátuma alapján közvetlenül játsszák a géppel olvasható formátum szerepét, mivel a MARC jelenlegi adatkezelési (tehát informatikai) szintje nincs összhangban a programozási technikák mai fejlettségével. Ilyenek az előző fejezetben már említett XML, JSON stb. jelölőnyelven készült megvalósítások. Ma mindez annyira alakulóban van, hogy nem született még egy nemzetközileg elfogadott, teljesen kiértelt megoldás.

A felhasználói szintet mivel is lehetne felváltani? Mitől kellene annak is „pusztulnia”? Hát hová rögzítene egy adatelemet, ha nem egy mezőnek megfelelő rovatba? Vagy a MARC-hoz ez nem tartoznék? De hát akkor mihez kapcsolódnék, minek alapján készülhetne el az informatikai szinten használható változat? Csakis és kizárólag a jelölőnyelven létező termék lenne a MARC? Csak ez lenne az adatcsere-formátum? Annak „magyarázó” természetes nyelvi felhasználói (logikai-szemantikai) szintje nem? Az egészen más valami?

A leginkább az a lehangolóan érthetetlen, hogy az egyébként jogos fejlesztési iparkodásban mintha a felhasználói szint teljesen jelentéktelen lenne. Ami rejtetten azt is tartalmazza, hogy egyáltalán miért is kell egy adatcsere-formátum, mint a MARC? Ráadásul a felhasználói szint alapos ismerete nélkül elkészíthetetlen a MARC géppel olvasható változata.

Kétségtelen, hogy a MARC21 felhasználói szintje tökéletesebbé tehető, az informatikai szintjét pedig radikálisan korszerűsíteni kell. Mindez valójában már évek óta folyik. Ennek a tanulmánynak a tárgya azonban nem az, hogy Tennant bírálatainak részleteivel foglalkozzék, hanem csak az, hogy a MARC mai egészének a sommás elvetése alaptalan, másrészt, hogy rámutasson a MARC 21 két szintjének létezésére, és arra, hogy ezek rendeltetése nem egyforma. (Tennant cikkének valamivel részletesebb bírálatát Ungváry 2020 tartalmazza.)

A felhasználói szint logikai formátumának egyrészt a mindenkori nem informatikus professzionális felhasználót kell támogatnia a formátum megértésében és a bevitelben. Másrészt pedig biztosítani kell, hogy egyértelműségével, az adatelemek kifogástalanul megoldott elkülönített azonosításával és rögzítésével az informatikai szintre való átalakítás megvalósulhasson. Az informatikai szintnek pedig a mindenkori informatikai fejlődésnek megfelelő formájúnak kell lennie.

De akármilyen is lesz a jövőbeni MARC++, annak továbbra is a könyvtáros végfelhasználó által felfogható, az ő nem informatikus szakmájában értelmezhető logikai formátumban is meg kell jelennie. Más szóval egyszerűen kell tudni kiolvasni belőle az adatelemek függését, így például a jelenlegi MARC 21-ben a mező-almező logikai szerkezetben megjelenített függéseket adatelem és részadatelem között.

A gyakorlatban nem is volna könnyű ma már a MARC-ot felváltani. Egy 58 éve szervesen fejlődő, tökéletesedő, meggyökeresedett rendszerről van szó. Elve nincs alternatív formátum, amely azonos fokú részletességgel rendelkezne. Olyan, amely annyi esetre alkalmas formában állna rendelkezésre (bibliográfiai, közösségi, osztályozási stb.). Elég ehhez egy pillantást vetni a MARC kezdőlapjára. Ma már például öt adatcsere-formátuma van: bibliográfiai, besorolási/autorizált⁷, osztályozási, közösségi, állományi.

A legismertebb és legtöbbet használt az első kettő. Több tízezer egyedi könyvtárban található több milliárd MARC-rekord létezik már (beleértve az OCLC (Online Computer Library Center) konzorciumhoz tartozó több mint 50 000 000 rekordot). Ez ráadásul óriási tehetetlenséget okoz. Hatalmas – és főleg nem tökéletesen homogén – rekordmennyiségek konvertálásáról lenne szó. 2013-tól kezdődően az OCLC Research olyan adatokat hozott nyilvánosságra, amelyek részletezik, hogyan használták a különböző MARC-elemeket a könyvtárak a WorldCat-ben található 400 millió MARC-rekordban 2018 elején (OCLC Research 2015).

A Library of Congress elindította a Bibliographic Framework Initiative-ot (BIBFRAME). Ennek célja a MARC helyettesítése lenne, amely nagyobb részletességet és könnyebb újrafelhasználást biztosít a több katalógusban kifejezett adatok számára. Ehhez azonban nem kapcsolódik érdemi felhasználói szint. Vagy legalábbis nincs utalás arra, hogy milyen formában történjék a bevitel. Csak feltételezhető, hogy a meglévő MARC 21 természetes nyelvű leírását eleve adottnak tekintik. Tény az, hogy ahogy ma megjelenik, úgy nem alkalmas a feldolgozó munkához. A BIBFRAME részletesebb tárgyalása, és hogy merre vezet fejlesztésének útja, nem ennek a tanulmánynak a tárgya.

A mára hatalmasra duzzadt MARC-formátumú állományok léte miatt minden nagyon is szükséges módosítás a formátumban rendkívül alapos megfontolásokat és döntéseket követel. Ezt figyelembe véve is a MARC rohamtempóban fejlődik. Folyamatosan beépülnek például az RDA (Resource Description and Access) ajánlásai. Az új tartalomjelölőket egy fél évig pirossal jelenítik meg⁸ Az RDA nem felváltja a MARC-ot, hanem kiegészíti (RDA Toolkit 2017). Együtt használhatók a bibliográfiai rekordok létrehozására és adatcseréjére. A MARC biztosítja

„De akármilyen is lesz a jövőbeni MARC++, annak továbbra is a könyvtáros végfelhasználó által felfogható, az ő nem informatikus szakmájában értelmezhető logikai formátumban is meg kell jelennie.”

a felhasználói szinten az adatok kódolásának logikai-szemantikai szerkezetét és szintaxisát; az RDA a szabályokat, a szókincset és az adatelemeket tartalmazza, meghatározza az adatok rögzítésének módját, például a beviteli formátumot.

Elkészült a MARC-adatelemek leképezése FRBR-re (Functional Requirements for Bibliographic Records) is (Library of Congress 2024a). Ennek sem célja a MARC-mezők és -almezők felváltása az FRBR megfelelő entitásaival és jellemzőivel. Szerepe, hogy az információk leírásának koncepcionális modellje legyen a katalogizálási szabályzatok korszerűsítése érdekében. Az RDA célja pedig az AACR2-höz hasonlóan annak szabályozása, milyen információkat kell rögzíteni és hogyan. A MARC pedig olyan adatsere-formátum, melynek alapján a pontosan azonosított adatokat számítógéppel lehet kezelni. Ezek különböző dolgok (Library of Congress 2012).⁹

Kétségtelen, hogy az RDA nem érvényesül maradéktalanul a ma létező MARC 21-formátumban. A Kongresszusi Könyvtár RDA/MARC munkacsoportja azonban folyamatosan dolgozik azon, hogy az RDA szerint fölvevett adatok leképezhetőségét teljessé tegye¹⁰ (Seikel, Steele 2011).

Ráadásul maga az RDA a szorosan vett modellezési szintje alatt is nagyon sok korábbi AACR2-nyomokkal van teli. Nem beszélve arról, hogy a BIBFRAME-ben még hiányosabb az RDA leképezhetősége. E helyen a 2013 óta tartó viták nagyon speciális, többnyire munkaanyagai nem tárgyalhatók.¹¹

Ettől azonban a felhasználói szint felhasználói, azaz logikai-szemantikai volta érdemben aligha fog megváltozni, azaz a MARC 21 ezen a szinten továbbra is MARC marad, csak fejlődik (Seikel, Steele 2011).¹² Az informatikai szinten viszont – ahogy arra utaltunk – jelentős változás bontakozik ki.

A formátumokat a MARC Irányító Bizottság (MARC Advisory Committee) kezeli, amelyet a MARC Tanácsadó Bizottsága (MARC Steering Group) felügyel. A MARC módosítására vonatkozó javaslatokat benyújtják a MARC Tanácsadó Bizottságához, és nyilvánosan megvitatják az Amerikai Könyvtárosok Egyesülete (ALA – American Library Association) tél közepi és éves ülésein. Magát a fejlesztést a Hálózatfejlesztési és MARC szabványosítási Iroda (Network Development and MARC Standards Office) végzi, a változásokat információs platformon (MARC update) közlik féléves ütemben. Más szóval egyáltalán nem úgy fest, hogy a MARC meghalna.

4. A MARC fordításai

Hogy a MARC mennyire nem hal meg, arról a rendkívül sok fordítása is tanúskodik. Ezek nem azonosak a pusztán fordításnál nagyobb változásokat tartalmazó néhány nemzeti változattal, mint az AUSMARC, DANMARC stb. vagy a 2012-ben feladott HUNMARC (Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság 2002) (Sipos 1998: 1. melléklet).

Jelenleg 20 nyelven létezik ekvivalens fordítás. Nem véletlen a nagy számuk. Létük nemcsak a MARC rendkívüli elterjedtségét igazolja, hanem egyrészt azt is, hogy alapvetően mindenütt abból indulnak ki, hogy a MARC nemzetközi, egységes használata lassan befejezett tény. Mivel ezeknek a fordításoknak a többsége az elmúlt néhány évtizedben született meg, ez arra utal, hogy ez a felismerés gyorsuló ütemben terjed. Ráadásul számos könyvtár hagyott fel az addig alkalmazott formátumával és tért át a MARC-ra. A MARC főoldalán (Library of Congress 2024b) szereplő „Fordítások” megnyitásával lehet tájékozódni.¹³ Ott adott esetben a különböző időpontokban készült kiadások is megtalálhatók. Előfordul, hogy a kiadást adaptációként tartják nyilván. A megadott webhelyeken olykor

„A formátumokat a MARC Irányító Bizottság (MARC Advisory Committee) kezeli, amelyet a MARC Tanácsadó Bizottsága (MARC Steering Group) felügyel.”

nem található már a bejelentett dokumentum, így például az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) készült korábbi magyar fordítások sem. A legteljesebb a francia fordítás, ezt követi a Svájc számára készült német,¹⁴ ezt pedig az NSZK-ban készült változat. Az egyik legjelentősebb példa erre Németország, ahol a saját fejlesztésű, évtizedek óta használt formátumukat adták föl a MARC javára. Az 1. táblázatban tekinthetők át a fordítások.

Arab	B,b,A,H	Magyar	b (példák és meghatározások nélkül, MTA)
Bulgár	B,A,H,e	Német (NSZK)	B,A,H
Cseh	B,A	Német (Svájc)	B,A,H
Finn	B,A,H	Norvég	B
Francia	B,b,A,a,h,e (=Kanada)	Olasz	b,a,e
Gael	e	Orosz	B,b,a,e
Görög	B	Portugál	B,A,H
Katalán	b,a,h,e	Spanyol	B,A,b,a,h,k,e
Kínai	B (taivani)	Svéd	B,A,H,e
Koreai	ba	Szerb	b,a,c,h,e
Lett	a		

1. táblázat: A MARC fordításai. B=bibliográfiai, A=besorolási, C=osztályozási, H=tárolási, K=közösségi, e=egyéb. Nagybetűk a teljes, kisbetűk a tömörített változat

A MARC különféle formátumai és dokumentumai a könyvtári és más, társadalom- és természettudományi, valamint a művészeti szöveges (leíró) forrásait biztosító tartalomszolgáltatás területén gyakorlatilag minden olyan adatot tartalmaznak, melyek rögzíthetők. Mégpedig a (bibliográfiai) szabványok teljességét meghaladó módon. Mivelhogy ma már a tartalomszolgáltatás elképzelhetetlen gépi és erre épülő hálózati háttér nélkül.

Az OSZK-ban az 1990-es évek elején elkészült a bibliográfiai formátum tömörített, a meghatározásokat és példákat rendkívül gazdag választékban tartalmazó magyar változata, mely 2002-ben KSZ/4.1 magyar szabvány is lett (Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság 2002). Ezt a MARC fordításokat tartalmazó oldala nyilvántartja. 2012-ben országosan áttértek a MARC21 használatára (Országos Széchényi Könyvtár 2012). A HUNMARC-változat ma már nem érhető el a Könyvtári Intézet, ill. az OSZK honlapján.¹⁵ 1998-ban elkészült – de a MARC-nak nem bejelentett – tömörített besorolási adatok formátuma is, ez ma már sajnos sehol sem található (Sipos 1998: 1. melléklet).

A korábbi HUNMARC-változatokat érdemes megint elérhetővé tenni a nyilvánosság számára, hiszen a szakma múltjának ápolása a szakma önbecsülésének a tükörképe.

2017-ben az MTA (Magyar Tudományos Akadémia) könyvtárában elkészült a bibliográfiai formátum tömörített, meghatározásokat nem, csak az adatelemeket (mezőket és almezőket) és az indikátorokat tartalmazó fordítása munkaanyagként (Naszados et al. 2017). Ebben nem jelezték a korábbi HUNMARC-változat létezését, és azt sem, mennyire vették figyelembe a benne alkalmazott megoldásokat.

2018-ban készült el az MTA könyvtárában a bibliográfiai formátum véglegesnek tekinthető változata, „a MARC21 szabvány (No.23. 2016. nov.) alapján,

„A MARC 21 adatelemeinek a kereshetőség szempontjából kiemelten fontos csoportját alkotják a tartalmi adatelemek.”

felhasználva az ELTE (Eötvös Loránd Tudományegyetem és a DEENK (Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár) fordításait, illetve a HUNMARC szóhasználatát” (Országos Széchényi Könyvtár 2018).¹⁶

Mind a munkaanyag, mind a gondos kivitelezésben megjelent 2018-as változat tömörebb, mint a MARC 21 angol tömörített változata. Főleg – a HUNMARC-kal szemben – nem tartalmazza az adatelemek meghatározásait és magyarázatait. Valószínűleg ezt hivatott betölteni a példás részletességgel elkészült katalógizálási szabályzat, melyet viszont az adatelemek katalógizálásához szükséges magyarázatok gazdagsága tüntet ki. Megjelent erről műhelytanulmány is (MTA 2018). Ebben az egyes adatelemek bevitelével kapcsolatos magyarázatok hézagpótlóak.

Nem található nyoma, hogy az új fordítást – vagy egyáltalán, az egész, a szabályzattal is kiegészített komoly munkát megelőzte-e nyilvános szakmai döntés, megbeszélés, vita. Nem kizárható, hogy kéziratban mégis létezik ilyesmi.

5. Egy magyar nyelvű teljes MARC21-fordítás szerepe

Az angol MARC megszületésével párhuzamosan ki kellett alakítani az új, korszerű angol szaknyelvet is. Az adatelemek szöveges leírásai is ezen a nyelven készültek. Ennek terminológiája mára elfogadott nemzetközi norma. Nemzeti nyelvre átültetve, összehangolva a kialakult nemzeti nyelvi megoldásokkal és e nyelv szellemével megtermékenyítő a szakmai kultúra számára. Egy ilyen magyarra átültetett teljes MARC-változat (legalább a bibliográfiai és a besorolási adatok formátumai) által hasznosíthatóbbá válik a MARC – legalábbis a szelleme – a kulturális örökség védelmére hivatott rokon szakterületeken is, mint a levéltári és múzeumi feldolgozó rendszereké.

Különösen érvényes ez olyankor, amikor anyagi szűkösséggel kell szembesülni. A fordítói és vele összefüggő szellemi munka költsége a gépesítés és programozás pénzügyi szükségleteihez képest elenyésző. Érvényes tehát az a régi tapasztalat, amely nem egy szakterület vagy vállalat későbbi fellendülésének volt az egyik alapja: válságok idején kell beruházni, hogy fellendüléskor teljes kapacitással lehessen dolgozni. Ahogy ezt egy uniós állásfoglalásban is megfogalmazták: „Válság idején szem előtt kell tartani az átfogó célkitűzéseket, ahelyett, hogy csak a legsürgetőbb problémákat próbálnánk megoldani.” (Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2022). Ha vannak ilyen célkitűzések.

2020-ban elkészítettem munkaanyagként a MARC21 teljes besorolási formátumának magyar fordítását (MARC21 2020), beleértve mellékleteit (pl. a mintapéldákat). Egyik szócikke a 4. ábrán látható. Annak idején a Könyvtári Intézet nem kívánta legalább a weboldalán valahol nyilvánosan hozzáférhetővé tenni. Nem jutott el a szakmai nyilvánosságba más úton se. E tanulmány mellékleteként ismét elérhetővé válik.

A MARC 21 adatelemeinek a kereshetőség szempontjából kiemelten fontos csoportját alkotják a tartalmi adatelemek (MARC 21, 2020: 2. melléklet). Azok, melyek meghatározzák, hogy miről szól a forrás. A feldolgozáskor az ezzel összefüggő munka tartalmilag jelentősen más, mint a szűkebb értelemben vett bibliográfiai (ún. formai) feltárás és rögzítés. Különösen fontos, hogy a szabadon választható tárgyszavak mellett ezek a tartalmi tárgyszavak is ellenőrzött szótárakból származzanak. Ezért itt célszerű utalni arra, hogy magyar nyelven létezik egy közel százhuszezer tárgyszót tartalmazó, strukturált, kötött szótár, teaurusz, melynek használata az ország könyvtáraiban már elterjedt.

A Köztársaság korábban részletes magyarázó oldallal elérhetően szerepelt a Könyvtári Intézet honlapján. Miután a honlap megújult, nem került rá vissza. Érdemes volna újra hozzáférhetővé tenni az Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár >> MARC >> Besorolási >> 150

150

Tételfej – SzaktárgyszóMeghatározás:

Fizikai, biológiai, pszichikai, gazdasági, műszaki, civilizációs, politikai, kulturális jelenségek katalógizálási szabályok vagy elfogadott teaurusz alapján fölvetett egységesített nevei (összefoglalóan szaktárgyszavak, melyek lehetnek ismeretterületek, foglalkozás-, és népnevek, nyelvek megnevezései is). Ha a szaktárgyszó csak főtárgyszó altárgyszavaként használatos, a 181-es mezőbe kerül.

Szaktárgyszó a dokumentumok tartalmi leírására és keresésére használt természetes nyelvű szakkifejezés, köznévként, mely lehet tárgyszórendszerből származó tárgyszó, vagy teauruszból származó deszkriptor, nemdeszkriptor.

A besorolási rekord fajtájától függően (008/09) a mező a kitüntetett szaktárgyszót vagy az utalói alakot tartalmazza. A bibliográfiai rekordban a 650, 656, 657-es mező lehet.

Kötelezőség: szaktárgyszó besorolási rekordban kötelező

A 150 mező kizárja a 100, 110, 111, 130, 148, 151, 155 és 18X-as mezőket.

Ismétlődés: nem

Indikátorok:

mindkét indikátor: # – meghatározatlan

Indikátorok

1. indikátor: # – meghatározatlan

2. indikátor: # – meghatározatlan

Almezők:**a – rendszó**

A szaktárgyszónak/deszkrptomak/vezérszónak/vezéredeszkrptomak (hozzáférési pontnak) a rendezés, ill. a visszakeresés szempontjából elsődlegessé minősített és ilyenként megkülönböztetett része.

Kötelezőség: kötelező

Ismétlődés: nem

Például:

150 ## \$aegyenruha
 150 ## \$aépítészet
 150 ## \$aforrácsolás
 150 ## \$aHolstein-Friz szarvasmarha
 150 ## \$akeményesség
 150 ## \$amennonita
 150 ## \$atársadalmi osztályok közötti kapcsolat
 150 ## \$aT-próba
 150 ## \$aorgona (hangszer)
 150 ## \$aPárizsi békeszerződések (1947)

v – formai altárgyszó

Összetett tárgyszavas rendszerben az "a" almezőben közölt szaktárgyszavaktól külön kezelt, a szaktárgyszavakat kiegészítő, a dokumentum műfajából képzett, és típusát meghatározó kifejezés.

Egyedi tárgyszavas rendszerekben és teauruszokban nem használatos.

4. ábra: A teljes MARC21 besorolási formátum magyar fordításának egyik adattétele (MARC21 2020) a MARC21 vonatkozó HTML-oldala alapján¹⁷

weboldalán, hiszen számos intézményben használják (Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2000).¹⁸ Ha valaki még nem ismeri az elérését, netán feldolgozóként használni is szeretné, annak meg kell találnia e sorok szerzőjét, illetve az OSZK Kurrens Könyvfeldolgozó Osztályának erre kijelölt munkatársát, a Köztaurusz „gazdáját”, hogy megkaphassa a belépés ugrópontját és adott esetben a felhasználói jogosultságát a felhasználónévvel és jelszóval. A Könyvtári Intézetben elkészült, weben elérhető állomány (Magyar Elektronikus Könyvtár 2002) egy 22 évvel korábbi változatot képvisel. Azóta a lexikai egységeinek állománya az állandó, ellenőrzött fejlesztésnek köszönhetően több mint a negyedével nőtt, és mára már 117 234 lexikai egységből áll. Egy élő rendszerről van tehát szó, amelyet érdemes volna minél könnyebben elérhetővé tenni. Amíg a teljes magyar nemzeti névtér (Ungváry 2012a; 2012b; 2016; 2018) a szaktárgyszavakkal is kiegészülve el nem készül, addig talán segítség lehetne intézményesítettebb és nyilvános elérést lehetővé tenni.

Lábjegyzet

¹ Figyelemre méltó, hogy már 1968-ban, amikor Henriett Avramnak, a MARC tervezőjének egy publikációja megjelent, ezt a Könyvtári Intézet még ugyanabban az évben kiadta (Avram et al. 1968.). Ugyancsak megjelent egy beszámoló a MARC készítéséről is (Bassola, Z. 1968.)

² <https://www.loc.gov/marc/bibliographic/bd650.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

³ Lásd a MARC 21 kezdőoldalon: <https://www.loc.gov/standards/marcxml/>

⁴ A weben elérhető rendszerrel a könyvtárak MARC-állományai vizsgálhatók, mint például az OSZK és a külföldi nemzeti könyvtárak katalógusállományai (Ungváry, Király 2023).

⁵ <https://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/1466285> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

⁶ 15 évvel később írott cikke szerint ítéletét azóta se változtatta meg. Nem tesz különbséget a felhasználó (logikai-szemantikai) és az informatikai szint között. (Tennant 2017)

⁷ Az autorizált adat használatát a besorolási adat helyett 2018-ban javasolták két tanulmányban (Dudás 2018; Tóvári 2018). Mindez elhangzott a Katalist levelezőn is. A javaslatot vitató tanulmányra (Ungváry 2019) válasz nem érkezett. A továbbiakban a besorolási adat kifejezést használom, melyen annak mind a MARC 21 szerkezetében megvalósuló teljes formáját, mind a szabványos és egyéb, rövidebb megjelenítési formáit értem.

⁸ <https://www.loc.gov/marc/authority/ad01x09x.html>

⁹ Az RDA oktatási dokumentumában (Library of Congress 2012) teljesen egyenrangúan szerepel az FRBR, RDA és MARC („They are not the same thing! Be careful of your vocabulary.”)

¹⁰ https://www.loc.gov/marc/mac/MARC-RDA_Working_Group.html (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

¹¹ Például (Deutsche National Bibliothek 2013).

¹² Mindezek fényében aligha látszik megvalósulni a maga kizárólagosságában, hogy „a cél valójában egy MARC-ot felváltó rendszer létrehozása” (Tóvári 2018).

¹³ <https://www.loc.gov/marc/translations.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

¹⁴ Például a 150-es besorolási adat: <https://ead.nb.admin.ch/web/marc21/dmarca150.pdf>

¹⁵ A honlapon nincs „belinkelve”, de a Google megőrizte: <https://ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/hunmarc.pdf> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

¹⁶ A „munkanyag” minősítésű dokumentum alapul vett forrásként a MARC 2018-as változatára hivatkozik, a Gyuricza Andrea és Kasza Zsófia által jegyzett sokkal jobb megjelenítésű dokumentum megjelenési dátuma ezzel szemben 2017. A két dokumentum közül azonban inkább a „munkanyag” lehetne a korábbi.

¹⁷ <https://www.loc.gov/marc/authority/adx50.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

¹⁸ A Köztauruszt a Relex tezauszkezelő program kezeli, melyet az Országos Széchényi Könyvtár számítógéptermebe telepítettek, intellektuális fejlesztésével és karbantartásával e cikk megjelenésekor Rimár Miklós és Ungváry Rudolf foglalkoznak. A Relexen keresztül számos további tezausz/névtér is elérhető (Bódog 2024). Keletkezéséről (Ungváry 2001).

Felhasznált és ajánlott forrás

Avram, H. D., Knapp, J. F., Rather, L. J. (1968) *A MARC II. szerkezet: általános szerkezet a bibliográfiai adatok lejegyzésére*, OSZK, Budapest

Bassola, Z. (1968) *Az USA Kongresszusi Könyvtárának 1968. évi beszámolója*, Könyvtári Figyelő, p. 302–306. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00191/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_1968_04_302-306.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Bódog, A. (2024) Köztaurusz a 21. században? A Köztaurusz szabványossági vizsgálata, *Central European Library and Information Science Review*, 1(1), p. 1–19. <https://doi.org/10.3311/celistr.36967>

Deutsche National Bibliothek (2013) *German Feedback to the Point Paper on "BIBFRAME Use Cases and Requirements"*, Elérhető: https://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/EN/Professionell/ProjekteKoop/Projekte/BIBFRAME/bibframeCasesRequirements120913.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Dudás, A. (2018) „Új rendszerhez új zsargont”. *A nemzetközi katalógizálási alapelvek terminológiai és fordítási kérdéseire*, Könyvtár Figyelő, p. 558–563. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00354/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_04_558-564.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (2022) *Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Hogyan javíthatjuk a szervezett civil társadalom bevonását a nemzeti helyreállítási és rezilienciaépítési tervekbe?* Elérhető: https://epa.oszk.hu/00800/00877/03740/pdf/EPA00877_jogszabalyok_2022_08_26b.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Halassy, B. (1994) *Az adatbázis-tervezés alapjai és titkai – Avagy az út az adattól az adatbázison át az információig*, IDG Magyarországi Lapkiadó Kft., Budapest, ISBN 963-8287-01-2

Király, P. (2018) *MARC21 bibliographic schema in JSON*. Elérhető: <https://github.com/pkiraly/qa-catalogue/blob/main/marc-schema/marc-schema.json> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Király, P., Bot, S., Takács, Á., Svetlik, R., Virolainen, T., Heggø, D. M. O., Rolschewski, J., Kelly, M., Hemme, F., Voß, J. (2022) *QA catalogue: Release v0.6.0*, ZENODO, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7347755>

Király P. (2024) *QA Catalogue – A Quality Assessment Tool for Library Catalogues*, GWDG Nachrichten 04–05. Elérhető: https://gwdg.de/about-us/gwdg-news/2024/GN_04-05-2024_www.pdf#page=19 (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság (2002) *A bibliográfiai rekordok adatcsere formátuma*, Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2002. Elérhető: <https://ki.oszk.hu/sites/default/files/dokumentumtar/hunmarc.pdf> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Library of Congress (2006) *Functional Analysis of the MARC 21 Bibliographic and Holdings Formats*, Library of Congress. Elérhető: <https://www.loc.gov/marc/marc-functional-analysis/functional-analysis.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Library of Congress (2012) *FRBR: FRBR, RDA, and MARC*. Elérhető: https://www.loc.gov/catworkshop/RDA%20training%20materials/LC%20RDA%20Training/FRBR_Module%203_FRBR%20&%20RDA%20&%20MARC/FRBR%20%20RDA%20%20MARC_studentversion_20120818.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Library of Congress (2024a) *MARC and FRBR*, 16/04/2024. Elérhető: <https://www.loc.gov/marc/marc-functional-analysis/frbr.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Library of Congress (2024b) *Marc Translations*, 16/04/2024. Elérhető: <https://www.loc.gov/marc/translations.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Magyar Könyvtárosok Egyesülete (2000) *Az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó teaurusza*, Ungváry Rudolf (szerk.), Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Országos Széchényi Könyvtár. Elérhető (jelszóval): <https://mokka.hu/relex/login.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Magyar Elektronikus Könyvtár (2002) *OSZK teaurusz/Köztaurusz, Az Országos Széchényi Könyvtár és a Közművelődési könyvtárak átfogó teaurusza*, Ungváry, R. (szerk.). Elérhető: <https://mek.oszk.hu/00700/00769/html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Magyar Könyvtárosok Egyesülete (2000) *Köztaurusz. A szaktárgyszavak és földrajzi nevek egyetemes, szemantikailag strukturált névtára*, Ungvár, R. (szerk.), OSZK, Budapest. Elérhető (jelszóval): <https://mokka.hu/relex/login.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

MTA (2018) *A MARC21 szerinti katalogizálás bevezetése az MTA Könyvtár és Információs Központban*, Bilicsi, E. (szerk.), A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei = Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae, (39/114). MTA Könyvtár és Információs Központ, Budapest. ISBN 978-963-7451-38-6, 978-963-7451-39-3. Elérhető: https://real-eod.mtak.hu/6918/1/marc21_VEGLEGES_pdf.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 25.)

MARC21 (2020) *A besorolási adatok teljes adatcsere-formátuma*, (ford. Ungváry R.) [Kézirat] Elérhető: <https://repositorium.omikk.bme.hu/items/c4d9f994-4db2-48b8-a431-70d75b5a2f93> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Naszádos, E., Gyuricza, A., Haász, A., Kasza, Zs., Payer, B. (2017) *MARC21: magyar verzió*, Budapest, MTA Könyvtár és Információs Központ, <https://doi.org/10.14755/MTAKIK.MARC21.20173>

Országos Széchényi Könyvtár (2018) *MARC21 a bibliográfiai rekordok adatcsere-formátuma – MUNKAANYAG* (Kasza, Zs. Ford., 2018). Elérhető: https://www.oszk.hu/sites/default/files/MARC21_bibliografiai_rekordok_adatcsere_formatuma.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

- OCLC Research (2015) *MARC Usage in WorldCat*. Elérhető: <https://www.oclc.org/research/areas/data-science/marcusage.html> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Országos Széchényi Könyvtár (2012) *Az OSZK átáll a MARC21 használatára*. Elérhető: <https://www.oszk.hu/hirek/az-oszk-marc21> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- RDA Toolkit (2017) *MARC bibliographic to RDA mapping, MARC 21 Format for Bibliographic Data Mapped to RDA Elements, RDA and RDA Toolkit Inquiries*. Elérhető: <https://original.rdatoolkit.org/document.php?id=jscmap2> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Seikel, M., Steele, T. (2011) *How MARC Has Changed: The History of the Format and Its Forthcoming Relationship to RDA*, *Technical Services Quarterly*, 28(3), p. 322–334, <https://doi.org/10.1080/07317131.2011.574519>
- Sipos, M. (szerk.) (1998) *HUNMARC A besorolási adatok adatcsere formátuma*. [Kézirat] Elérhető: <https://repozitorium.omikk.bme.hu/items/45067bf8-ceb1-4a66-873a-8fb5eee28bba> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Tennant, R. (2002) *MARC must die*, *Library Journal*, 127, p. 26–27. Elérhető: <https://www.libraryjournal.com/story/marc-must-die> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Tennant, R. (2017) „MARC Must Die” 15 Years On, Hanging together, the OCLC Research blog. Elérhető: <https://hangingtogether.org/marc-must-die-15-years-on/> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Tóvári, J. (2018) *A katalógus metamorfózisa*, *Könyvtári Figyelő*, 28(64), p. 364–376. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00353/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2018_3_364-376.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2001) *Az OSZK teaurusza és a Köztaurusz*, *Könyvtári Figyelő*. Elérhető: http://ki2.oszk.hu/kf/kfarchiv/2001/1/ungvary_1.html (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2010) *A MARC formátum és a nemdeszkriptorok*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 57(3), p. 95–106. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33110> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2011) *A besorolási adatcsere-formátum bővülése. A legutóbbi két évtized fejleménye*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 58(9), p. 371–386. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33841>
- Ungváry, R. (2012a) *A névterek és az adatok tulajdonsága*, *Tudományos Műszaki Tájékoztatás*, 59(3), p. 91–105. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33806> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2012b) *A névtér mint kulturális szükséglet*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 59(8), p. 320–326. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/33752> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2016) *Névterek és földrajzinév-tárak*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 63(4), p. 135–157. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34212> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2018) *A névterek értelme. Filozófiai–szerkezeti jellemzők*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 65(1), p. 1–14. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35218> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2019) *Besorolási, szabványosított, normatív vagy „autorizált”*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 66(6), p. 328–342. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34851> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R. (2020) *Ismeretszervező-könyvtári rendszerek tartalmi feltárásának összehasonlító vizsgálata MARC21 környezetben*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 67(11), p. 655–680. Elérhető: https://epa.oszk.hu/03000/03071/00145/pdf/EPA03071_tmt_2020_11.pdf (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)
- Ungváry, R., Király, P. (2021) *Bemerkungen zu der Qualitätsbewertung von MARC-21-Datensätzen*, In: Franke-Maier, M., Kasprzik, A., Ledl, A., Schürmann (eds.), *Qualität in der Inhaltserschließung*, *Bibliotheks- und Informationspraxis*, p. 177–227, De Gruyter Saur, <https://doi.org/10.1515/9783110691597-011>
- Ungváry, R., Király, P. (2022) *A MARC21 tételfejének és kódolt tartalmi jellemzőinek feldolgozási minősége néhány nemzeti könyvtárban: Egy elemzés tanulságai*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 69(7), p. 293–313, <https://doi.org/10.3311/tmt.13174>

Ungváry, R., Király, P. (2023) *Nemzeti könyvtárak és az OSZK MARC21 állományainak összehasonlító elemzése néhány adatmező alapján Tanulságok*, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 70(3), p. 345–372, <https://doi.org/10.3311/tmt.13250>

Voß, J. (2018) *Avram specification (version 0.9.6)*, (Technical Report) Verbundzentrale des GBV (VZG). Elérhető: <https://format.gbv.de/schema/avram/specification> (utolsó elérés: 2024. 05. 30.)

Egy fogalom diadalútja (?)

Entitások a könyvtár-informatikában és a könyvtárosképzésben

A concept's pathway to success (?)

Entities in library informatics and LIS education

Hubay Miklós Péter
gvm206@gmail.com

humáninformatikai csoportvezető,
MNMKK Petőfi Irodalmi Múzeum

adjunktus, Eszterházy Károly Katolikus
Egyetem, Digitális Technológia
Intézet, Humaninformatika Tanszék

Beérkezett: 2024.07.15.

Elfogadva: 2024.10.16.

Publikálva: 2024.11.06.

Az entitás fogalma és a bibliográfiai univerzum új szempontú felfogása az 1990-es évek második felében jelent meg a könyvtártudományban. Az azóta eltelt csaknem huszonöt évben az új irányzat egyre nagyobb teret követelt magának, eleinte az elméleti publikációk, később már a gyakorlati implementációk területén is. Ma már nem csupán fogalmi modell (LRM), hanem forrásleírási keretrendszer (RDA), illetve az új típusú metaadat-leírásokat hordozni képes informatikai technológia (RDF) is rendelkezésre áll, az esettanulmányok száma is öröndetesen növekszik. Maga az entitásfogalom azonban – a szakirodalom tanúsága alapján – nem rendelkezik egyetlen, széles körben elfogadott definícióval, amely a könyvtári szakemberek közötti párbeszédet, illetve az új kollégák képzését is megnehezíti. Egyes szerzők bibliográfiai egységként, mások egyedi létezőként, megint mások elemeket tömörítő halmazként hivatkoznak rá. Írásomban e nehézkes heterogenitás mérséklése céljából az entitás kategóriaként történő értelmezésének népszerűsítésére teszek kísérletet, s bemutatom, hogy ennek a megközelítésnek milyen előnyei mutatkoznak a közgyűjteményi informatika, valamint a könyvtárosképzés területén.

entitás, könyvtári katalogizálás, könyvtárosképzés, szemantikus elemkészlet, metaadat

In the second half of the 90s, a new trend appeared in the library and information science: it is about thinking about the bibliographic universe as a network of entities and their connections. Today there are many publications on this topic, however, according to the literature, the concept of entity has not only one but at least three definitions, that hardens the discourse between the experts and the library and information science education. There are authors who define entities as if they were equal to bibliographic resources, others think that they are unique and discrete things. And some of the authors think that the entities are sets or categories of unique things. In this study, in order to mitigate this heterogeneity, I try to strengthen the category view, and I examine the problem from the viewpoint of the metadata librarians and also of the LIS educators.

entity, library cataloging, LIS education, semantic element set, metadata

Cite as / Így hivatkozd: Hubay, M. (2024) Egy fogalom diadalútja (?) Entitások a könyvtár-informatikában és a könyvtárosképzésben / A concept's pathway to success (?) Entities in library informatics and LIS education, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 225–234.

<https://doi.org/10.3311/celistr.37885>

1. Bevezetés

Az entitás fogalmának könyvtári területen történő megjelenését a legtöbb szakember az 1990-es évek végéhez, a Bibliográfiai tételek funkcionális követelményei (*Functional Requirements of Bibliographic Records, FRBR*) néven ismert fogalmi modell megjelenéséhez köti. Ez a tanulmány új zemszögből, a felhasználók által megfogalmazott keresőkérdéseket szem előtt tartva vizsgálja, hogy pontosan miről szól, milyen lényeges tematikai egységekre osztható egy bibliográfiai leírás. Az FRBR kidolgozói úgy találták, hogy a metaadat-leírásoknak minden esetben vannak olyan adatelemei, amelyek túlmutatnak a kézbe vett bibliográfiai forráson, és annál magasabb absztrakciós szinteket is megjelenítenek. A modellben definiált három entitáscsoport, különösen az első, amely a bibliográfiai források lehetséges metaadatelemeit a mű, kifejezési forma, megjelenési forma és példány entitások között osztja szét, az évek során önálló katalogizálási irányzat alapjává vált, számottevő mennyiségű elméleti szakirodalommal és egyre növekvő számú gyakorlati vonatkozással.

Az entitás fogalma azonban zavarba ejtően sokszínűen jelenik meg az egyes szerzők munkásságában, sőt az is előfordul, hogy egy életművön vagy egyazon publikáción belül is többféle értelmezéssel találkozunk. A jelen tanulmány előkészítése céljából végzett, a könyvtartudomány területére koncentrált (tehát a történeti, filozófiai stb. munkákat mellőző) irodalomkutatás eredményei azt mutatják, hogy a definíciós kísérletek három nagy csoportba sorolhatók. Az első szerint az entitás a bibliográfiai egységnek, azaz az egyes metaadat-leírások tárgyának felel meg. A második elgondolás képviselői úgy tartják, hogy az entitások olyan diszkrét individuumokat jelölnek, amelyekről egyedi metaadat-leírások készíthetők, míg a harmadik nézőpont hívei az entitásokat nem konkrét létezőkkel, hanem az azokat befoglaló csoportokkal, kategóriákkal azonosítják. Írásomban elsőként ezeket a nézeteket mutatom be részletesebben.

2. Az entitás fogalmának értelmezései

Az *első* definíciós irányzat, amely szerint az entitás a forrásleírás tárgyául szolgáló bibliográfiai egységként értelmezhető, Svenonius (1992) írásából vezethető le. A szerző a bibliográfiai leírás szabatos meghatározását keresve megállapítja, hogy az minden esetben egy bibliográfiai entitás szurrogátuma, így tehát bármely ilyen entitás leírása (*description*) bibliográfiai leírást (*record*) alkot, amely az adott entitás valamilyen célból hasznos ismerveit tartalmazza. A cikk írója ugyanakkor nem határozza meg egyértelműen, hogy mit kell bibliográfiai entitáson érteni: dolgozata az 1990-ben, Stockholmban rendezett Seminar On Bibliographic Records (Bibliográfiai Rekordok Szeminárium) alkalmából készült, amely pont ebben a kérdésben volt hivatott állást foglalni. A szerző által leírt gondolatokból azonban logikusan következik az, hogy amennyiben a leírás tárgya az adott bibliográfiai egység mint egész, akkor ez az egység jelenti a bibliográfiai entitást is. Ugyanakkor a leírás tárgyai olyan entitások is lehetnek, amelyek több fizikai példány közös jellemzőinek megállapításával határozhatók meg: az ilyen entitások közé sorolja Svenonius (1992) például a kiadást, a művet, sőt a szuperművet is. Baker, Coyle and Petiya (2014) úgy véli, hogy a metaadat-leírások általában egyetlen entitást mutatnak be: az adott bibliográfiai forrást (*resource*), amelynek saját, egyedi tulajdonságai vannak. A szerzők kijelentése a weben található, például Dublin Core segítségével megfogalmazott bibliográfiai leírásokra vonatkozik, de általánosítható a hagyományos, analóg katalógusok tételeinek jelentős részére is.

„Az FRBR kidolgozói úgy találták, hogy a metaadat-leírásoknak minden esetben vannak olyan adatelemei, amelyek túlmutatnak a kézbe vett bibliográfiai forráson, és annál magasabb absztrakciós szinteket is megjelenítenek.”

A fogalom *második* értelmezésének hívei szerint entitásnak tekintünk minden egyes, a világon absztrakt vagy kézzelfogható formában létező dolgot. Ezt a definíciót – időrendben az elsőt – Peter Chen alkalmazta munkájában (1976). Az általa kidolgozott módszertannal, amelynek megnevezését az informatikai területen *egyed-kapcsolat* modellezésnek, míg a könyvtár- és információtudományban leginkább *entitás-kapcsolat* modellezésnek fordítják, alapvetően a relációs adatbázisok elméleti tervezését kívánta meg támogatni. Az FRBR megjelenése óta szakmánkban entitásként értelmezhetjük például azokat a személyeket, testületeket, rendezvényeket, földrajzi helyeket stb., amelyek autorizált névalakjai hagyományosan a bibliográfiai leírások hozzáférési pontjait adják; ugyanakkor az FRBR-ben foglaltak alapján entitásként azonosítjuk az egyes műveket, illetve azok kifejezési és megjelenési formáit is. Az entitások jellemzőit a Nemzetközi Katalogizálási Alapelvekben (*International Cataloging Principles, ICP*) megfogalmazottak szerint annak alapján kell megállapítani, ahogyan az entitás saját magát leírja (IFLA, 2016). Minden egyes entitást egyetlen, kitüntetett névalakkal kell reprezentálni (Tillett 2004), az azonos entításra vonatkozó névváltozatokat összegyűjtve, egymással összekapcsolva kell megjeleníteni (Possemato 2018), a közgyűteményi adatbázisok átjárhatósága érdekében pedig az azonos entitást reprezentáló metaadat-leírásokat nemzeti, illetve nemzetközi szinten is össze kell kapcsolni (Library of Congress, 2008). A definíció értelmében az egyes intézmények által a gyűjteménykezelő rendszerekben épített authority-állományokat vagy ezek világhálón közzétett, korszerűbb megfelelőit, a szótárkódolási sémákat (mint a VIAF, a Geonames vagy a Magyar Nemzeti Névtér) az *entitások* adatgazdag leírásainak halmazaként is értelmezhetjük. Az ezekben a leírásokban közölt információk segítségünkre lehetnek az FRBR-ben leírt egyik felhasználói feladat, avagy használói igény kielégítése során. Ez az *azonosítás* igénye, melynek során az információt kereső használónak el kell tudnia dönteni, azon entitás leírását találta-e meg, amelyet keresett, illetve meg kell tudnia különböztetni egymástól a hasonló jellemzőkkel rendelkező entitásokat (IFLA 1998).

A *harmadik* meghatározás szerint az entitásokat legjobban fogalmi kategóriaként ragadhatjuk meg. A Könyvtári Referenciamodell (*Library Reference Model, LRM* – Riva, Le Boeuf, Žumer 2017) kidolgozóinak szerint az entitások a fogalmi objektumok elvont osztályait jelentik, az individuumszemlélettel ellentétben tehát az entitás ebben a meghatározásban olyan csoportot vagy halmazt jelöl, amelynek sok különböző eleme, előfordulása (*instance*) – az FRBR magyar fordításában *esete* – lehet. Ezeket az előfordulásokat írják le a bibliográfiai, állomány- és authority adatok. Svenonius (1992) és Taniguchi (2003) is halmazként definiálta az entitásokat, és úgy vélték, hogy a metaadat-leírások minden esetben az adott entitás (vagy a vegyes tartalmú MARC-rekordok esetében több entitás) egy-egy konkrét előfordulásának adatait tartalmazzák. Zhu et al. (2023) a Wikidatában szereplő elemekről szólva megállapították, hogy azoknak egy egyértelműen azonosítható fogalmi vagy materiális entitás egy előfordulását kell reprezentálniuk. Az ICP végén olvasható szöveget a kapcsolat fogalmát az entitások *vagy azok előfordulásai* között meghatározott összeköttetésként definiálja (IFLA 2016, p. 15).

Külön csoportot képviselnek azon szerzők – mások mellett Maxwell (2008) és Jin, Hahn and Croll (2016) –, akik az individuumszemlélet mellett teszik le a voksot, az egyedi entitásokat mégis valamilyen, alkalmasint számos elemet tartalmazó nagyobb egységbe foglalják. Jin és szerzőtársai például a művet, kifejezési formát, megjelenési formát és példányt entitás *halmaznak* nevezik, jóllehet ezt a fogalmat maga az FRBR egyáltalán nem használja, hanem minden esetben

„...az FRBR-ben foglaltak alapján entitásként azonosítjuk az egyes műveket, illetve azok kifejezési és megjelenési formáit is.”

egyszerűen entitásokról, illetve az azokat befoglaló entitáscsoportokról beszél. Ungváry (2010) a diszkrét individuumokat – a szerző szóhasználatában egyszerűen: értékeket – magába foglaló entitástípusokat említi, ezeket a típusokat azonban ő is az FRBR-ben és a FRANAR-ban leírt kategóriákkal azonosítja. Az értelmezést nehezíti ugyanakkor, hogy az entitástípus – sőt két helyen entitásfajta – fogalma az FRBR-ben a fentitől eltérő meghatározással szerepel, s csupán az entitás *előfordulásainak* kategóriáit, nem magukat az entitásokat jelenti: a megjelenési forma entitástípusai ennek megfelelően például a mikromásolat, a reprint vagy a faksimile (IFLA 1998). Az entitástípus fogalmát az ICP is használja egy alkalommal, amikor az integráció alapelveinek magyarázatát adja: a kontrollált névformáknak bármely *típusú* entitás esetében egységes szabályrendszer szerint kell elkészülniük (IFLA 2016, p. 5).

Úgy gondolom, a rendelkezésre álló entitásdefiníciók közül több szempontból is az imént tárgyalt, harmadik meghatározás a legcélravezetőbb, jóllehet, ez a megközelítés, mint látható, jelentősen eltér az entitás fogalmának Peter Chen által adott, eredeti értelmezésétől (1976). Írásom további részében ezért arra teszek kísérletet, hogy a kategóriaszemlélet hasznosságát két példa felhasználásával is igazoljam. A következőkben a közgyűjteményi informatika talán egyik legizgalmasabb irányzatával, a szemantikusweb-technológia alkalmazásával foglalkozom, és megvizsgálom az entitások reprezentációját az ún. szemantikus elemkészletben, abban az informatikai konstrukcióban, amely a jövő közgyűjteményi metaadat-leírásainak alapkövét jelentheti. A tanulmány harmadik fejezete pedig azt mutatja be, hogyan segítheti a könyvtároshallgatók munkáját az, ha az entitások kategóriaszemléletét már a képzés során is tudatosan és következetesen alkalmazzuk.

3. Entitás a szemantikusweb-technológiában

A bibliográfiai leírások és authority adatok számítógépes környezetben való tárolásához elengedhetetlenek a strukturáltságot, illetve a visszakereshetőséget biztosító metaadatkészletek. Ezek egyik csoportját az ISO 2709-es szabvány (2008) szerkezeti követelményeire épülő rendszerek alkotják. Ez a formátum a tárolni kívánt információt *rekordba* szervezi, amelyen belül az egyes adatelemeket hívójelek, illetve almezők használatával lehet kifejezni, amit indikátorértékek pontosíthatnak. Ebbe a kategóriába tartozik a világon használt valamennyi MARC-hívójelkészlet, de ide sorolható a főként német nyelvterületen elterjedt PICA3 és PICA+, illetve a ma már aktív használatban nem lévő MAB is.

Az 1990-es évek második felétől egyre nagyobb teret kaptak azok a metaadat-rendszerek, amelyek a kiterjeszhető jelölőnyelv (Extensible Markup Language, XML) sémáinak segítségével definiálható címkékre épülnek. Az XML-sémák segítségével előállított metaadatleírás-halmazok általánosan alkalmazott informatikai technológiájuknak köszönhetően könnyebben feldolgozhatók és megjeleníthetők, egyszerűbben egymásba alakíthatók, valamint általános hálózati adatátviteli protokollok segítségével könnyebben továbbíthatók egyik helyről a másikra.

A metaadatelem-készletek harmadik, jelenleg ismert legkorszerűbb formája *ontológia*, *szótár* avagy *szemantikus elemkészlet* néven ismeretes, amely valamilyen, a forrásleíró keretrendszer (Resource Description Framework, RDF) három elemre épülő logikáját támogató szintaxisban kifejezett szöveges állományként testesül meg. A szótárakban a metaadatelemeket avagy *tulajdonságokat* nem hívójelek, nem is sémában definiált címkék, hanem egyedi, ám egységesen http-szerkezetű azonosítók, ún. forrásazonosítók (Uniform Resource Identifier,

„A metaadatelem-készletek harmadik, jelenleg ismert legkorszerűbb formája ontológia, szótár avagy szemantikus elemkészlet néven ismeretes...”

URI) reprezentálják. A metaadatelem definíciója az XML-hez képest is jóval specifikusabban rögzíthető: tartalmazza az elem más elemekhez való logikai viszonyait és hierarchikus pozícióját (például: a *barátja* vagy a *munkatársa* reláció az *ismeri* reláció alárendeltje, a *menyasszonya* és a *vőlegénye* relációk egymás inverzei stb.), illetve egyéb tulajdonságait, például értelmezési tartományát és értékkészletét is. A szótárak elemeinek használatával felépülő metaadatleírás-halmazokat már nem rekordnak, hanem gráfnak vagy tudásgráfnak nevezzük akkor is, ha az egyetlen bibliográfiai forrás adatait tárolja, és akkor is, ha egy egész könyvtárnyi forrás leírását foglalja magába.

A szemantikus technológia segítségével definiált metaadatelem-készletek nem csupán adatgazdagságukban nyújtanak többet az ISO 2709-, illetve az XML-alapú készletekhez képest (2008). Ugyanis, amíg előbbieknél jól meghatározott, túl nem léphető keretei vannak, addig a szótárak igény szerint kombinálhatók egymással, így összetett alkalmazások a legegyszerűbb igényeket is kielégítheti. Nem kell aggódni tehát, ha egyetlen szótár relációi nem elegendőek bizonyos forrástípusok leírásához, a probléma könnyen orvosolható, ha az alapvetően egy szótár felhasználásával készült gráfokat más elemkészletek relációival is kiegészítjük.

A szótárak fontos feladata, hogy olyan osztályokat határozzanak meg, amelyekbe a gráfban leírni kívánt individuumok besorolhatók. Ha egy ilyen, egyedi URI-val jelölt individuumról, például *Bodriról* vagy *Lassie-ről* kijelentjük, hogy a *kutyák* osztályába tartoznak, ezt követően már alkalmazhatjuk rájuk a *kutyák* osztályának általános tulajdonságait: mi a fajtája, mekkora a marmagassága, milyen hosszú a szőre, milyen elsődleges feladata van stb. Ezen tulajdonságok értelmezési tartománya tehát a *kutyák* osztálya. Amennyiben elfogadjuk az *entitás* fentebb javasolt, kategóriaként történő meghatározását, akkor azt mondhatjuk, hogy a szótárban definiált minden osztály egy-egy entitásnak felel meg, az osztály elemeit pedig a konkrét entitás-előfordulások adják. Ezen osztályok segítségével a tulajdonságok értékkészletét is kifejezhetjük, amely azt mutatja meg, hogy a tulajdonsághoz rendelt konkrét értékek mely osztályokból származhatnak. Így például a művek alkotói és közreműködői kizárólag az *Ágens*ek osztályának tagjai közül kerülhetnek ki.

Az osztályt nagyon egyszerűen, a webontológia-nyelv (Web Ontology Language, OWL) egyik relációja segítségével lehet definiálni, amelynek használata során rögzíteni kell az osztály saját URI-ját. Ezt követi az osztály főbb paramétereinek felsorolása, amely a szerző több, közgyűjteményi célú szótár megvizsgálása során szerzett tapasztalatainak alapján döntően az alábbiak rögzítését jelenti:

- az osztály megnevezése, címkéje (*rdfs:label*), akár több nyelven is, amely a képernyőn történő megjelenítést szolgálja;
- az osztály rövid, maximum egy-két mondatos leírása, amelynek kifejezéséhez több szótárból is választható reláció, a leggyakoribbak a *skos:definition*, a *dc:description*, illetve az *rdfs:comment*;
- az osztály hierarchikus elhelyezkedésére, logikai viszonyaira vonatkozó közlések, így például az osztály fölérendeltje (*rdfs:subClassOf*), az osztállyal egyenértékű, más szótárban definiált osztály (*owl:equivalentClass*), vagy az a diszjunkt tartalmú másik osztály, amellyel az adott osztálynak semmiképp sem lehet közös eleme (*owl:disjointWith*);
- adminisztrációs metaadatok, például az osztály létrehozásának, illetve tulajdonságai módosításának időpontja (*dcterms:issued*, *dcterms:modified*);

„A szótárak fontos feladata, hogy olyan osztályokat határozzanak meg, amelyekbe a gráfban leírni kívánt individuumok besorolhatók.”

- különböző megjegyzések: használati megjegyzés (*skos:scopeNote*), az osztály szerkesztőinek megjegyzései (*skos:editorialNote*), az elvégzett módosításokra vonatkozó megjegyzések (*skos:changeNote*, *skos:historyNote*), vagy éppen, indokolt esetben, ha az értelmezést segíti, példa az osztály előfordulásai közül (*skos:example*).

A kialakított és a fent bemutatott paraméterek megadásával jellemzett osztály használatba vétele, azaz a konkrét entitás-előfordulások besorolása ezt követően úgy történik, hogy a tudásgráfban az előfordulást reprezentáló azonosítót összekötjük az osztály (azaz entitás) azonosítójával:

```
<bf:Work rdf:about="http://a besorolandó entitás-előfordulás URI-ja">
```

Tehát a példában említett előfordulás a művek osztályába tartozik. A közgyűjteményi alkalmazású szótárak nagy számban hozzáférhetők a világhálón, elemeik szabadon felhasználhatók az intézmények adatbázisainak konverziója és közzététele során. Közülük kiemelkedik a Kongresszusi Könyvtár és informatikai partnerei által kidolgozott és a MARC adatcsere-formátum utódjának szánt BIBFRAME (*bibliographic framework*, bibliográfiai keretrendszer) elemkészlet, amelynek első, normatív dokumentuma 2012-ben jelent meg (Library of Congress, 2012), a szótár jelen sorok írásakor pedig már a 2.3.0 verzióban hozzáférhető. Sajátos entitásszerkezetének részleteiről a cikk harmadik részében esik bővebben szó, így ide csupán egy nevezéktani érdekességről szóló megjegyzés kívánkozik. A szótárakban általánosan alkalmazott gyakorlat – és a segítségükkel kialakítandó tudásgráfok értelmezését is segíti –, hogy az osztályok/entitások megnevezése nagybetűvel, míg a metaadatelemeké kisbetűvel kezdődik. A BIBFRAME azonban egyedi abban, hogy bizonyos tulajdonságok, illetve az azokkal használható osztályok a kezdőbetűtől eltekintve azonos megnevezést kaptak; megítélés kérdése, hogy ez zavart okoz vagy belső logikát teremt.

```
<bf:media>  
  <bf:Media rdf:about="http://id.loc.gov/vocabulary/mediaTypes/n">  
    <rdfs:label>unmediated</rdfs:label>  
  </bf:Media>  
</bf:media>
```

A rövid gráfrészlet magyarázata: a *media* metaadatelem (kisbetűvel) értékei a BIBFRAME szótárban meghatározott módon, kizárólag a *Media* osztály (nagybetűvel) tagjai közül származhatnak. A fenti esetben *unmediated* (*hordozó nélküli*) a tulajdonság értéke, amelyhez a <http://id.loc.gov/vocabulary/mediaTypes/n> egyedi azonosító tartozik.

4. Oktatási vonatkozások

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Digitális Technológia Intézete által koordinált könyvtártudományi alap-, illetve mesterképzésben három olyan tanegység is megtalálható, amelyek tematikájában kisebb-nagyobb helyet kap az entitásokra épülő forrásleírás. Ezek közül hallgatóink legelőször a Metaadat-tárolási technológiák elnevezésű tantárggyal találkoznak, amely az alap- és mesterképzés kínálatában is szerepel (EKKE 2023a, 2023b). Az alapképzés tanterve szerint a tanegység teljesítése az utolsó előtti félévben ajánlott, ekkorra a hallgatók már

„A szótárakban általánosan alkalmazott gyakorlat – és a segítségükkel kialakítandó tudásgráfok értelmezését is segíti –, hogy az osztályok/entitások megnevezése nagybetűvel, míg a metaadatelemeké kisbetűvel kezdődik.”

a könyvtártudomány legtöbb területét, így például az előfeltételül szabott, két féléves, az ISBD rendelkezéseire épülő Bibliográfiai adatfeldolgozás tanegység anyagát is jól ismerik. A Metaadat-tárolási technológiák kurzus több ismeretkört – így például a szemantikus technológia könyvtári alkalmazását – alapozó jelleggel tárgyal, az ismeretek elmélyítése a mesterképzés tantervében megjelenő tárgyak keretein belül történik. A félv első heteiben a metaadat fogalmának körülhatárolásával, a metaadatrendszerek csoportosításával foglalkozunk, majd részleteiben tárgyaljuk a könyvtár-informatikai munka jelenlegi alapját adó MARC- és MARC 21-formátumot és más, ISO 2709-es szerkezetre épülő adatcserezabványokat (2008). A MARC/XML bemutatásán keresztül a kiterjeszhető jelölőnyelvre alapuló adattárolás alapjaival is megismertetjük a hallgatókat.

Ezt követően az entitásalapú forrásleírási irányzat elméletét adó szövegkorpusz, az FRBR és az LRM megismerésével foglalkozunk. Meglátásom szerint itt is kimondottan hasznos, és a későbbi tananyagrészek megértését szolgálja, ha a jelen írás második fejezetében javasoltak szerint az entításokat fogalmi kategóriának, azaz a konkrét előfordulásokat befoglaló halmaznak tekintjük. E megközelítést alkalmazva ugyanis az *entitás* párhuzamba állítható a hallgatók által ekkor már jól ismert *ISBD-adatcsoport*tal. Mindkettőre igaz, hogy a bibliográfiai forrásokról készített leírások szerkezeti alapegységét adja, illetve hogy saját metaadatelemekkel rendelkezik. Egy ISBD-re, valamint a jelenleg érvényben lévő leírási szabványokra és könyvtári szabályzatokra épülő forrásleírás készítésekor a katalogizáló szakember pontosan tudja, hogy a kezében tartott forrás esetében az adatcsoportok adatelemeit milyen sorrendben, milyen konkrét értékkel kell rögzítenie. Az entitásalapú bibliográfiai leírások esetében a különbség mindössze annyi, hogy a forrásleírás sorvezetőjét már nem az adatcsoportok, hanem az entítások adják. A kérdés tehát az, hogy mit közöl a forrás, és milyen metaadatelemek segítségével írható le, ami a benne rejlő szellemi tartalomra (azaz a műre) vagy a tartalom megtestesítésére használt jelölési rendszer sajátosságaira (azaz a kifejezési formára) vonatkozik, milyen ágensek vettek részt a megjelenési forma elkészítésében és így tovább.

Az entításokat az egymást követő fogalmi modellek egymástól eltérően szervezik. Az FRBR entitás csoportokat és ún. magentításokat mutat be, míg a jelenleg „érvényben lévő” Könyvtári Referenciamodell hierarchikus szerkezetet vázol. Úgy vélem, ezen a ponton kifejezetten fontos felhívni a hallgatók figyelmét arra, hogy bizonyos esetekben, jóllehet az entitás megnevezése nem változott, az egyes modellek eltérő meghatározást közölnek például a művek esetében. Ezeket a definíciókat helyezte egymás mellé Seikel és Steele írása (2020), amely a tanegység kötelező olvasmányai között is szerepel. A cikk a két fogalmi, elméleti forrás mellett két gyakorlati implementáció, az RDA bibliográfiai keretrendszer (*Resource Description and Access, Forrásleírás és hozzáférés*), illetve a BIBFRAME szemantikus elemkészlet entitásainak definícióit olvassa össze, amelynek áttekintésével a hallgatók szélesebb körű ismereteket szerezhetnek a bibliográfiai univerzum lehetséges modellezéseivel kapcsolatban, továbbá az egyes definíciók vizsgálata során kialakíthatják saját álláspontjukat, s megfogalmazhatják kritikai észrevételeiket.

A tanegység konzultációin a hallgatók az RDA alapjaival is megismerkednek. A 2000-es évek első felétől lényegében mind a mai napig folyamatosan fejlesztett keretrendszer az entítások mentén szervezett bibliográfiai leírások elkészítéséhez ad előírásokat és javaslatokat (sok esetben opcionális jelleggel), illetve definiálja az entításokat jellemző, a leírásokban rögzíthető metaadatelemeket, entícionként akár több százat is. Ezenkívül minden metaadatelemhez, illetve a kötött értékészletű elemek használatkor alkalmazandó, ún. szótárkódolási sémák értékeihez

„Az entításokat az egymást követő fogalmi modellek egymástól eltérően szervezik.”

egyedi azonosítókat (URI-kat) is rendel, amelyek felhasználhatók a bibliográfiai leírás RDF-logikára épülő tárolása során, de beleírhatók akár a MARC-rekordokba is.

Az RDA-val kapcsolatban a szakma gyakorlatában s ezért a tanórákon is igen gyakran használt fogalom az *alkalmazási profil*. Maga a kifejezés ugyanakkor nem csupán az RDA kontextusában értelmezhető: az alkalmazási profilok dolga kijelölni egy metaadatséma valamilyen konkrét (intézményi, nemzeti, regionális stb.) használatának kereteit: rendelkezhetnek a használandó metaadatelemekről, illetve megkötések tartalmazhatnak azok ismételtetésére, kötelezőségére, értékeinek alakjára, szerkezetére vonatkozóan stb. Az RDA-alkalmazási profil megalkotását az a tény teszi szükségessé, hogy az RDA zavarba ejtően sok metaadatelemet, illetve leírási opciót kínál a forrásleírásokhoz. Ezek közül célszerűen az adott ország bibliográfiai számbavételét koordináló, nemzeti bibliográfiai ügynökségnek – így Magyarországon az OSZK-nak – kell megjelölnie azokat az alkalmazandó szabályokat, továbbá a leírásokban feltüntetendő entitásokat és adatelemeket, amelyeket az egyes forrástípusok RDA szerinti leírásához használhatnak az egyes intézmények, így biztosítva az átjárhatóságot és a leírások egységes szerkezetből következő újrafelhasználhatóságát az aggregációs szolgáltatásokban (Ilácsa 2020).

A másik igen jelentős gyakorlati implementáció, amelyet a tananyag tartalmaz, a BIBFRAME bibliográfiai keretrendszer – amelyet, mint korábban említettem, a Kongresszusi Könyvtár azzal a céllal dolgozott ki, hogy az majd egyszer a MARC helyébe lép, tehát a jövőben az intézmények közötti adatcsere nem rekordok, hanem BIBFRAME-alapú RDF-gráfok segítségével fog megvalósulni. A keretrendszer tárgyalását sajátos adatmodellje bemutatásával kezdjük. A Library of Congress munkatársai ugyanis nem követik az FRBR-ben, illetve az LRM-ben vagy akár az RDA-ban leírt négy entitásra épülő megközelítést, helyette három alapvető entitást határoztak meg, amelyek a mű (Work), előfordulás (Instance) és példány (Item) neveket kapták. A gyakorlati tapasztalatok azonban igazolták, hogy szükséges az adatmodell kiegészítése egy speciális, negyedik entitással, mely a mű feletti absztrakciós szinten helyezkedik el, és a csomópont (Hub) címet viseli, meghatározását tekintve pedig leginkább a Svenonius (1992), Yee (2000) és Carlyle (1996), továbbá Smiraglia (2003) által említett *supermű*höz áll legközelebb. Ilyen csomópontok keletkeznek a MARC-ról BIBFRAME-re történő konverziókor például az egységesített címekeket, illetve a sorozatcímekeket tartalmazó mezők, továbbá a tárgyi hozzáférési pontok adatmezői esetében. Sorozatoknál tehát a csomópont entitás konkrét előfordulásainak adatelemei a 440-es hívójelű MARC-mezőben rögzített megfelelően alakulnak, és ehhez a csomópont entitáshoz kapcsolódik a sorozat tagjaiban reprezentált művek mindegyike.

A BIBFRAME-mel és entitásaival kapcsolatos mélyebb ismereteket a korábban leírtak szerint mesterképzésen adjuk át a hallgatóknak a Metaadatsémák, ontológiák, felhőtechnológiák tárgy anyagába építve. Görög kutatók munkásságát – Zapounidou (2014, 2019) – felhasználva bemutatjuk a BIBFRAME, illetve az RDA szemantikus elemkészlete közötti megfeleltetés nehézségeit, amelyek az eltérő entitásszerkezetből következnek, továbbá szót ejtünk a BIBFRAME-adatok EDM-re (Europeana Data Model) való átültetésének lehetőségeiről és sajátosságairól is. Ebben a tanegységben már van mód néhány BIBFRAME-re épülő forrásleíró felület, például a MARVA vagy a Sinopia bemutatására, amelyek segítségével a hallgatók gyakorlati tapasztalatokat szerezhetnek az entitásalapú forrásleírással kapcsolatban, s ezzel párhuzamosan a BIBFRAME sajátos adatmodellezését is jobban megérthetik, s összevethetik a fogalmi modellek által javasolt négyelemű alternatívával.

„az alkalmazási profilok dolga kijelölni egy metaadatséma valamilyen konkrét (intézményi, nemzeti, regionális stb.) használatának kereteit...”

5. Összegzés

A könyvtártudományi-informatikai szakirodalom az elmúlt években, évtizedekben, mint jelen írás első fejezetében láttuk, megdöbbentő heterogenitással igyekezett definiálni az entitás fogalmát. A hazai, illetve nemzetközi publikációkban tapasztalható sokszínűség, bár védhető, mégis jelentősen megnehezíti a szakemberek, illetve a tudományterülettel épp csak ismerkedők dolgát. Írásomban az entitások kategóriaként való meghatározása mellett érveltem, és úgy vélem, ez az álláspont oktatási, illetve könyvtár-informatikai szempontból egyaránt szerencsés választás. A kategóriaszemlélet alkalmazása a cikkben említettek szerint lehetővé teszi, hogy az entitást egyfelől a szemantikus elemkészletben definiált osztállyal, másfelől az ISBD adatcsoportjaival rokonítsuk, amely a felvázolt párhuzamosságokon keresztül minden bizonnyal elősegíti az egyébként valóban igen absztrakt fogalom megértését.

Ennek ellenére a fogalomhasználat egységesedéséig valószínűleg még hosszú idő fog eltelni, az eredményesség jelen pillanatban még legalábbis kétséges. Az előttünk álló átmeneti kor lerövidítéséhez azonban feltétlenül szükségesnek tartom, hogy az új terminológia alkalmazására vonatkozó ismereteket és érveket egyaránt meghallgassák és elsajátítsák a jelen és a jövő közgyűjteményi munkatársai.

Felhasznált és ajánlott forrás

Baker, T., Coyle, K., Petiya, S. (2014) *Multi-Entity Models of Resource Description in the Semantic Web: A comparison of FRBR, RDA, and BIBFRAME*, Library Hi Tech, 32(4), p. 565–566. <https://doi.org/10.1108/LHT-08-2014-0081>

Carlyle, A. (1996) *Ordering author and work records: an evaluation of collocation in online catalog displays*, Journal of the Association for Information Science and Technology, 47(7), p. 538–554. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199607\)47:7%3C538::AID-ASI6%3E3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199607)47:7%3C538::AID-ASI6%3E3.0.CO;2-V)

Chen, P. (1976) *The entity-relationship model – toward a unified view of data*, ACM Transactions on Database Systems, 1(1), p. 9–36. <https://doi.org/10.1145/320434.320440>

EKKE (2023a) *A I-KVT-BA-N-E kódú, Informatikus könyvtáros BA szak mintatanterve*. Elérhető: https://oktatas.uni-eszterhazy.hu/tik_kalauz/tikkalauz2023/units/I-KVT-BA-N-E.PDF (utolsó elérés: 2024.10.13.)

EKKE (2023b) *A I-KIT-M-L-E kódú, Könyvtár- és információtudomány szak mintatanterve*. Elérhető: https://oktatas.uni-eszterhazy.hu/tik_kalauz/tikkalauz2023/units/I-KIT-M-L-E.PDF (utolsó elérés: 2024.10.13.)

IFLA (1998) *A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei*. Elérhető: <http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf> (utolsó elérés: 2024.10.13.)

IFLA (2016) *Nyilatkozat a nemzetközi katalógizálási alapelvekről (ICP)*. Elérhető: https://www.oszk.hu/sites/default/files/ICP_2016_magyarul_2019_09_27.pdf (utolsó elérés: 2024.07.09.)

Ilácsa Sz. (2020) *Alkalmazásprofilok készítése RDA-hoz: kísérleti projekt alkalmazásprofilok módszertanának kidolgozásához*, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 67(9), p. 538–555. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35331/21044> (utolsó elérés: 2024.07.09.)

International Organization for Standardization (2008) *ISO 2709:2008 Information and documentation – Format for information exchange*. ISO [Online]. Elérhető: <https://www.iso.org/standard/74046.html> (Utolsó elérés: 2024.10.14.)

Jin, Q., Hahn, J., Croll, G. (2016) *BIBFRAME Transformation for Enhanced Discovery*, Library Resources & Technical Services, 60(4), p. 223–235. <https://doi.org/10.5860/lrts.60n4.223>

Library of Congress (2008) *On the Record: Report of The Library of Congress Working Group on the Future of Bibliographic Control*. Elérhető: <http://www.loc.gov/bibliographic-future/news/lcwg-ontherecord-jan08-final.pdf> (utolsó elérés: 2024.07.09.)

Library of Congress (2012) *Bibliographic Framework as a Web of Data: Linked Data Model and Supporting Services*. Elérhető: <https://www.loc.gov/bibframe/pdf/marclid-report-11-21-2012.pdf> (utolsó elérés: 2024.07.06.)

Maxwell, Robert L. (2008) *FRBR – A Guide for the Perplexed*. ALA, Chicago, 2008. ISBN: 978-0-8389-0950-8

Possemato, T. (2018) *How RDA is essential in the reconciliation and conversion processes for quality Linked Data*, J LIS.it, 9(1), p. 48–60. <https://doi.org/10.4403/jlis.it-12447>

Riva, P., Le Boeuf, P., Žumer, M. (2017) *IFLA könyvtári referenciamodell: a bibliográfiai információk elméleti modellje*. Elérhető: https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/ifla-lrm-august-2017_rev201712-hu.pdf (utolsó elérés: 2024.07.09.)

Seikel, M., Steele, T. (2020) *Comparison of Key Entities Within Bibliographic Models and Implementations: Definitions, Evolution, and Relationships*, Library Resources & Technical Services, 64(2), p. 62–71. <https://doi.org/10.5860/lrts.64n2.62>

Smiraglia, R. P. (2003) *The History of "The Work" in the Modern Catalog*, Cataloging & Classification Quarterly, 35(3-4), p. 553–567. https://doi.org/10.1300/J104v35n03_13

Svenonius, E. (1992) *Bibliographic Entities and Their Uses*, In: Bourne, R. (szerk.): Seminar on Bibliographic Records: proceedings of the seminar held in Stockholm, 15-16 August 1990: and sponsored by the IFLA UBCIM Programme and the IFLA Division of Bibliographic Control, p. 3–18, Saur, München, ISBN: 3598110855

Taniguchi, S. (2003) *A Conceptual Model Giving Primacy to Text-level Bibliographic Entity in Cataloging: A Detailed Discussion*. Elérhető: <http://user.keio.ac.jp/~taniguchi/report200301.pdf> (utolsó elérés: 2024.07.06.)

Tillett, B. (2004) *Authority Control: State of the Art and New Perspectives*, Cataloging & Classification Quarterly, 38 (3-4), p. 23–41. https://doi.org/10.1300/J104v38n03_04

Ungváry, R. (2010) *MARC21/HUNMARC - a besorolási adatok metaadat-formátuma: főbb jellemzők, fejlődés és problémák*, Könyvtári Figyelő, 56(1), p. 9–70. Elérhető: http://epa.niif.hu/00100/00143/00074/pdf/EPA00143_Konyvtari_Figyelo_2010_1_009-070.pdf (utolsó elérés: 2024.07.06.)

Yee, M. M. (2000) *Lubetzky's Work Principle. The Future of Cataloging: Insights from the Lubetzky Symposium*, April 18, 1998, University of California, Los Angeles, 1, p. 72–104. Elérhető: <https://escholarship.org/uc/item/60d2c41c> (utolsó elérés: 2024.07.06.)

Zapounidou, S., Sfikakis, M., Papatheodorou, C. (2014) *Library Data Integration: Towards BIBFRAME Mapping to EDM*. In: Metadata and Semantics Research: 8th Research Conference, MTSR 2014 Karlsruhe, Germany, November 27–29, 2014, Proceedings, p. 262–273.) Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-13674-5_25

Zapounidou, S., Sfikakis, M., Papatheodorou, C. (2019) *Mapping Derivative Relationships from RDA to BIBFRAME 2*, Cataloging & Classification Quarterly, 57(5), p. 278–308. <https://doi.org/10.1080/01639374.2019.1650152>

Zhu, L., Xu, A., Deng, S., Hang, G., Li, X. (2023) *Entity Management Using Wikidata for Cultural Heritage Information*, Cataloging & Classification Quarterly, 61(1), p. 20–46. <https://doi.org/10.1080/01639374.2023.2188338>

Digital academic platforms in CEE: Case studies from Hungary and Slovakia - insights, typology, metrics, and data on presence-related findings for universities with religious affiliation

Márton Iványi
martonpivanyi@gmail.com
Károli Gáspár University of the
Reformed Church

Beérkezett: 2024.06.13.
Elfogadva: 2024.09.06.
Publikálva: 2024.10.09.

Present study evaluates the prevalence and academic usage of digital academic platforms (DAPs) exemplified by certain Universities across Hungary and Slovakia, assessing how these platforms are integrated into academic practices and highlighting certain variations in technological adoption within the CEE region. After the setting up of the relevant typology and by utilizing a dual-methodological approach, the regional e-visibility of the leadership of certain faculties is examined, while specific user motivations are also explored in a narrower sense through domestic questionnaire-based studies within Hungary. Firstly, by analyzing the use of certain academic social networking sites (ASNSs); author profiles linked to publishers; and databases without social functions at given universities and juxtaposing these with the experiences of Slovak institutions, the research highlights how these platforms are utilized to enhance research visibility and academic networking. Secondly, findings are meant to indicate that while digital academic platforms are widely valued for facilitating scholarly communication in Hungary, localized academic cultures and individual motivations significantly shape their application.
online, academic social networking, university, Hungary, Slovakia, CEE

1. Introduction, typology and a general theoretical overview

1.1. Current prevalence of DAPs

Digital Academic Platforms (DAPs) have emerged as pivotal elements in the dissemination and visibility of academic work, reshaping the landscape of scholarly communication globally. Over the past decade, these platforms have become central to academic discourse, significantly influencing scholarly outreach and the accessibility of research across different regions, including Central and Eastern Europe (CEE) (Marres 2017; Meishar-Tal and Pieterse 2017; Crawford 2011; Dringó-Horváth et al. 2020).

The significance of these platforms lies in their ability to enhance the visibility of scholarly work, thus facilitating higher citation rates and expanding the reach of academic discourse to a global audience (Jordan 2019; Adhikari et al. 2020). Particularly, in the CEE region, including countries like Hungary and Slovakia, the adoption of DAPs is noted for its dynamic integration into academic practices, reflecting broader global trends while presenting unique regional specificities (Rębisz and Lungova 2022).

Cite as/Így hivatkozd: Iványi, M. (2024) Digital Academic Platforms in CEE: Case studies from Hungary and Slovakia - insights, typology, metrics, and data on presence-related findings for universities with religious affiliation, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 235–256.
<https://doi.org/10.3311/celistr.37675>

The chapter below provides a comprehensive review of the literature on the use of DAPs, with a dual focus on their general application and specific implications within Hungary and Slovakia. It outlines a typology of DAPs, distinguishing between social networking sites, publisher-linked profiles, and databases without social functions, and discusses the respective advantages and disadvantages of these categories.

While comparative analyses of the higher education sector in Central and Eastern Europe have recently expanded in a promising manner, institutions with a religious affiliation or influence have remained largely underrepresented in these studies. Consequently, the data collection efforts in Hungary and Slovakia hold particular relevance as they examine the unique characteristics of such latter institutions. Additionally, the targeted questioning of the focus group, supplementing the analyses of DAPs, offers further scientific added value by enabling a richer and more nuanced analysis of both quantitative and qualitative data.

1.2. Typology and comparative analysis of digital academic platforms

1.2.1. Academic social networking sites (ASNS)

Platforms such as Academia.edu¹ and ResearchGate² dominate this Type, serving as vital tools for academic networking and visibility. These platforms allow academics to share research outputs, track engagement metrics, and enhance their professional visibility (Carrigan 2019). Academia.edu, for instance, is recognized for its role in academic branding and networking, offering features that support the dissemination of preliminary research findings and fostering scholarly interactions (Duffy and Pooley 2017; Lumivero 2023). ResearchGate adds a layer of metric analysis, providing tools like the RG Score which assesses the impact of researchers based on interaction and publication metrics within the platform (Jordan 2019).

1.2.2. Author profiles (APs) linked to publishers and scientific databases

This Type includes platforms like Scopus³ and Mendeley⁴, which are instrumental in aggregating and indexing scholarly publications. Scopus is renowned for its robust citation tracking and analytical tools, aiding in the assessment of academic performance and journal impact (Adhikari et al. 2020; Martín-Martín 2021). Mendeley extends beyond citation management to facilitate academic collaboration and networking through its social features.

1.2.3. Databases (Ds) without social functions

Google Scholar⁵ and the Hungarian Scientific Works Repository (MTMT)⁶ represent databases primarily focused on the indexing and free access of scholarly works. Google Scholar offers a broad indexing of academic materials, allowing for extensive search capabilities and citation analysis (Fagan 2017; Martín-Martín et al. 2021). MTMT provides a centralized platform for the bibliographic registration of Hungarian scientific publications, supporting national academic evaluation processes. The Central Registry of Publication Activity (CREPČ) in Slovakia similarly catalogs academic publications, adhering to national bibliographic standards and serving as a crucial resource for the academic community in Slovakia.⁷

¹ <https://www.academia.edu/>

² <https://www.researchgate.net/>

³ <https://www.elsevier.com/products/scopus>

⁴ <https://www.mendeley.com/>

⁵ <https://scholar.google.com/>

⁶ <https://www.mtmt.hu/>

⁷ <http://www.crep.sk/>

1.3. Regional focus: Hungary and Slovakia

Studies focusing on Hungary and Slovakia reveal a significant variation in the adoption and impact of DAPs within academic communities in these countries. Research indicates a lower engagement with DAPs among Hungarian and Polish academics compared to their regional (Slovak) counterparts, highlighting the need for increased awareness and integration of these platforms in the former countries (Rębisz and Lungova 2022). Another striking lesson to be drawn on the basis of the same study was the variability of productivity of papers indexed in the WoS (Type III) in the case of Slovakia vis-a-vis Hungary.

The nuanced use of these platforms across different academic disciplines and institutions in CEE underscores the diverse applications and impacts of digital technologies in academia. This regional focus not only enriches the understanding of digital academic practices but also contributes to identifying strategies for optimizing the use of DAPs in enhancing scholarly communication and visibility in specific academic and cultural contexts.

All in all, the exploration of DAPs in the context of Hungary and Slovakia provides valuable insights into the transformative role of technology in academia. By analyzing the typology and functionality of various digital platforms, this study highlights the critical importance of digital strategies in enhancing scholarly visibility and impact. As academia continues to evolve, the strategic use of DAPs will remain a key factor in shaping the future of scholarly communication and academic collaboration in the CEE region and beyond.

2. Empirical research, visibility of randomly selected top Hungarian ecclesiastical universities and "mixed"-type Slovak universities on academic digital platforms

2.1. Methodology

Given the entire theoretical spectrum and the knowledge of the usage characteristics in the current literature, a quantitative survey was conducted, inspired by the academic online platform representation of two ecclesiastical higher education institutions in Hungary that have recently received international recognition (Uni-Eszterházy 2023), namely, the Budapest-based Pázmány Péter Catholic University and the countryside-based Eszterházy Károly Catholic University. The survey was, as a second step, expanded to the public University János Selye⁸(UJS)⁹ and the Catholic University of Ružomberok (ÚR)¹⁰ from Slovakia, located in Révkomárom-Komárno and Rózsahegy-Ružomberok respectively, in order to perceive regional variations. The study examined the visibility of the senior leadership of each faculty and the corresponding data according to the academic online platforms.

Unlike in the case of US and Western universities, where the people in leadership of a department are educational managers and not (necessarily) academics, arguably, in the CEE region the leadership to varying extents, is also involved in scientific work and publish. This offers to discover the scientific output posted on digital scientific platforms also at the dean level. Deans are pivotal leaders within universities, often shaping the policies, academic standards, and the cultural tone of their faculties. Their visibility online can influence the perception of their respective departments and, by extension, the entire university. Studying this can provide insights into how leadership affects university branding and communication strategies.

The empirical research was conducted between 20-22 December 2023 and mid-April 2024 focusing on the representation at the faculty level, which is made

⁸ Note that Selye János Egyetem – Univerzita J. Selyeho (hereinafter, occasionally: UJS) is although a private, but not an ecclesiastical university. The reason why it was included is its containment of a Reformed Theology Faculty (UJS-RTK).

⁹ <https://www.ujs.sk/hu/?jji=1726242296409>

¹⁰ <https://www.ku.sk/en/>

available anonymously, free from any intent for qualitative or quantitative comparisons. In accordance with the above, publicly accessible data on the relevant pages were grouped according to the seven examined pages in the three main Types of the platforms for this research.

2.2. Empirics of Hungary- and Slovakia-based universities

2.2.1. Methodology

After the manual selection of certain universities with religious backgrounds in line with recent recognitions (Uni-Eszterházy 2023; Universityguru 2023) in terms of forming the tertiary elite in the corresponding Type in Hungary and Slovakia, we decided to examine how and in what terms and methods do academic platforms enhance visibility of Hungarian and Slovak institutions. As out of the sites falling under the three Types differentiated in the typology described in the theoretical framework, only RG, MTMT¹¹ and CEPRČ provide the possibility to carry out searches by a given institute, we decided to run manual searches by the senior (dean-level) leadership of each faculty of the universities¹² in question (2 Hungarian ecclesiastical universities with 10 faculties, 5 each, and 2 Slovak universities with 7 faculties, JSU and ÚR, JSU with 4 and 3 faculties, respectively).

The "quantitative survey" in question was conducted by searches carried out on academic online platforms to find the information necessary information between December 2023 and April 2024. This corresponding, broader interval made it possible to expand the enquiries onto WoS, which was dealt with thoroughly by regionally focused literature (Rębisz and Lungova2022) allowing a contribution to Central Europe-related academic studies. At this point, it is important to note that remarkable time had passed before the inclusion of searches aimed specifically at WoS and CEPRČ, which both became relevant after the 2024 Q1 expansion of literature processed in the meantime (Rębisz and Lungova 2022). This latter feature gave opportunity of a horizontally (including Type III) and vertically (including SVK) oriented approach.

Findings in order to avoid any shadows of interinstitutional or -personal competition, are presented consistently anonymously throughout the text, with an emphasis on the metrics and methodological characteristics of each academic digital platforms.

It is also important to emphasize that corresponding manual data collection conducted at the dean-level does not equate to a comprehensive assessment of the academic performance of individual faculties. Furthermore, the data provided by online platforms should not be regarded as equivalent to manual searches conducted by senior-level managers within higher education institutions, as such manual evaluations often allow for more nuanced and context-specific insights that are not necessarily captured by automated systems.

2.2.2. Quantitative survey regarding the senior (dean-level) leadership of the Eger (countryside)-based Eszterházy Károly Catholic University (EKE)

EKE (Eszterházy Károly University) faculty summaries

EKE-TTK (Faculty of Natural Sciences)

This faculty shows high visibility on Google Scholar, with 25,200 results, though only 8 relevant hits are identified. The faculty also has 90 publications and 117 citations on MTMT, but no relevant data on Academia.edu, ResearchGate (RG), Mendeley, or WoS.

¹¹ MTMT can be applied in the context of Hungarian-language facilities.

¹² The results presented by the AOPs are much more complex than this, but are not presented here for other reasons.

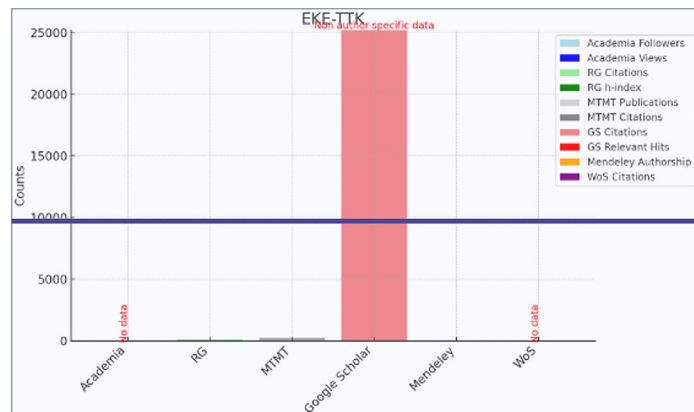

Fig. 1: EKE-TTK's visibility on certain DAPs

EKE-PK (Faculty of Pedagogy)

This faculty demonstrates significant activity across multiple platforms, including 2761 views and 165 followers on Academia.edu. It has 492 citations and an h-index of 9 on RG and 330 publications with 1493 citations on MTMT. Google Scholar reflects 784 citations and an h-index of 13. On Mendeley, it has 32 results, but no relevant data on WoS.

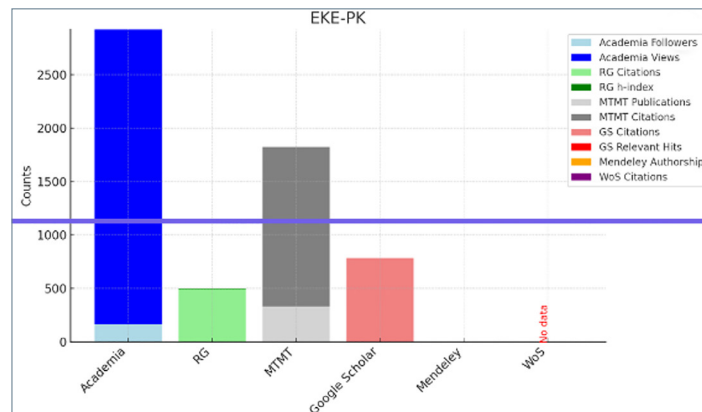

Fig. 2: EKE-PK's visibility on certain DAPs

EKE-BMK (Faculty of Arts and Humanities)

Visibility comprises 4 followers and 7 views on Academia.edu. The faculty has 191 publications and 477 citations on MTMT, while Google Scholar returns 1550 – although again – non-author-specific results. It has 6 results on Mendeley, and no data on RG or WoS.

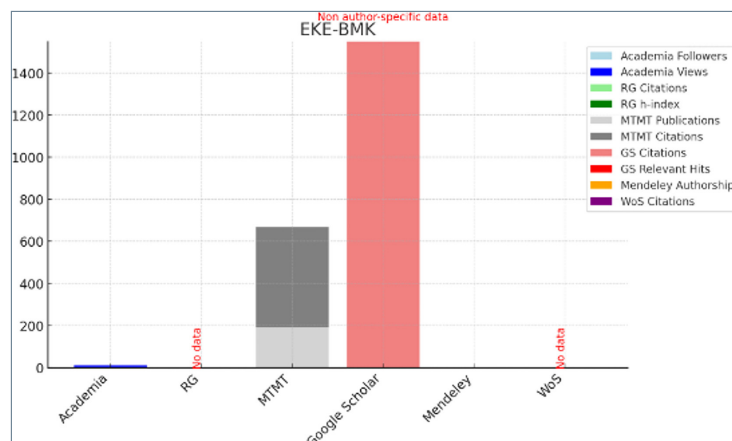

Fig. 3: EKE-BMK's visibility on certain DAPs

EKE-IK (Faculty of Information Technology)

This faculty shows balanced activity across platforms. Academia.edu shows limited visibility with just 4 views and 1 follower, following and co-author (1 each). However, RG records 815 citations with an h-index of 18. MTMT reports 139 publications and 689 citations. Google Scholar has 1092 citations with an h-index of 18, an i10-index of 28 and Mendeley shows 65 results, with no relevant data for WoS.

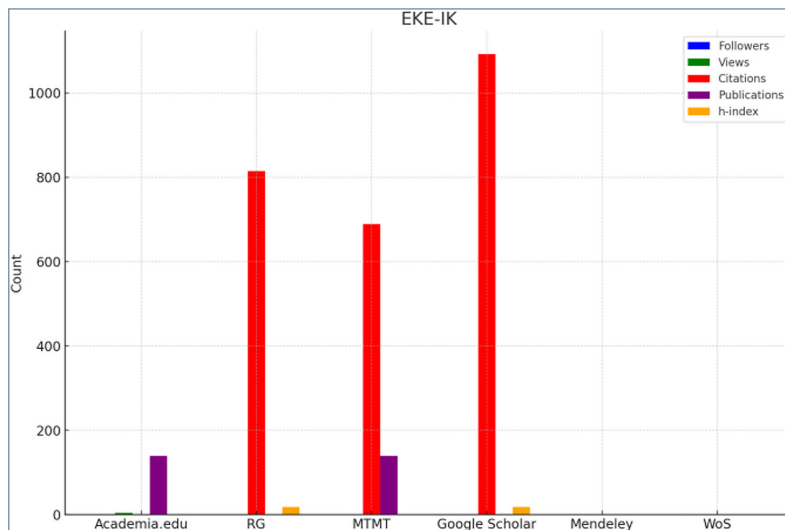

Fig 4: EKE-IK's visibility on certain DAPs

EKE-GTK (Faculty of Economics and Social Sciences)

The faculty's presence on Academia.edu includes 21 views and no followers. It has 87 citations on RG and 133 publications with 182 citations on MTMT. Mendeley shows 20 results, but no relevant (i.e. author-specific) data is available on Google Scholar or WoS.

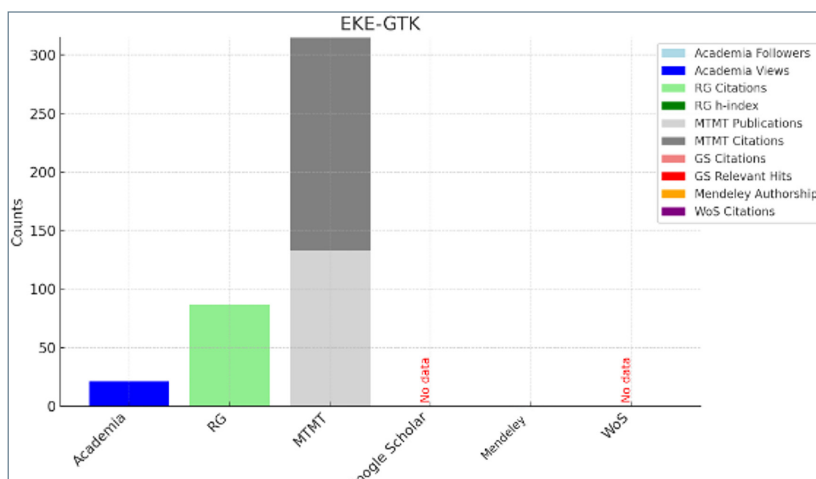

Fig 5: EKE-GTK's visibility on certain DAPs

2.2.3. Quantitative research on PPKE senior (dean-level) faculty leadership of Budapest-based Pázmány Péter Catholic University

PPKE (Pázmány Péter Catholic University) faculty summaries

PPKE-HTK (Faculty of Theology)

The faculty shows moderate visibility on Academia.edu with 69 public mentions but has no data on RG or Google Scholar. On MTMT, it has 215 publications and 127 citations, however, there is no relevant data available on Mendeley or WoS.

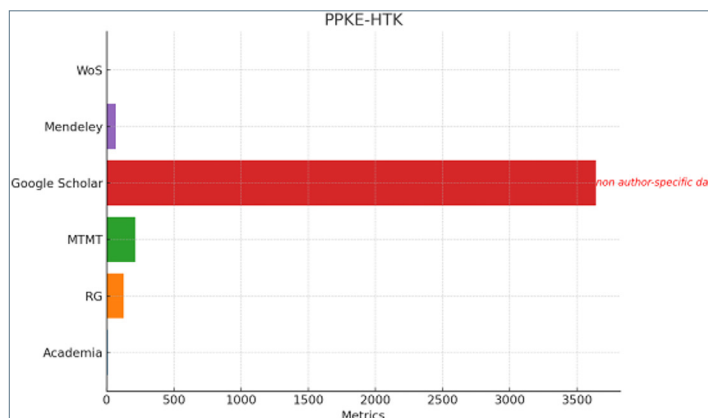

Fig 6: PPKE-HTK visibility on DAPs

PPKE-BTK (Faculty of Humanities and Social Sciences)

On Academia.edu, the faculty is active, counting 447 views, 23 public mentions and 17 followers. On RG, a Research Interest Score (RIS) of 171.8 is given. It has 285 publications and 334 citations on MTMT, while Google Scholar returns 42 results. Mendeley shows 7, and there is no data on WoS.

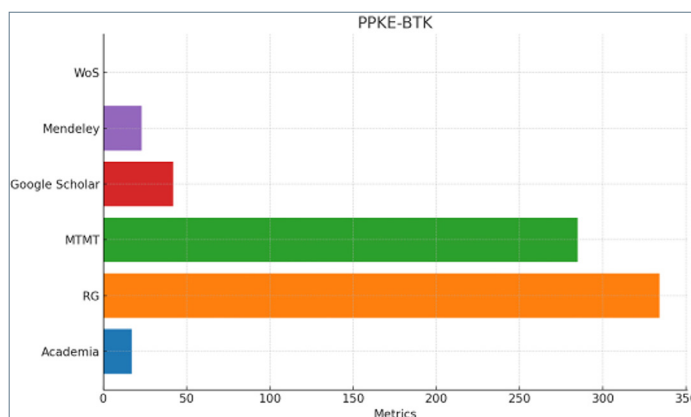

Fig 7: PPKE-BTK's visibility on certain DAPs

PPKE-JÁK (Faculty of Law and Political Sciences)

This faculty has relatively high visibility on Academia.edu, with 3400 views and 111 followers. RG reflects modest engagement, with 6 citations and an h-index of 2, but at the same time, significant RIS, while MTMT reports 90 publications and 312 citations. Google Scholar reports 65 citations, h- and i-index scores 1 and 5 respectively, and Mendeley shows 13 results. No data is available on WoS.

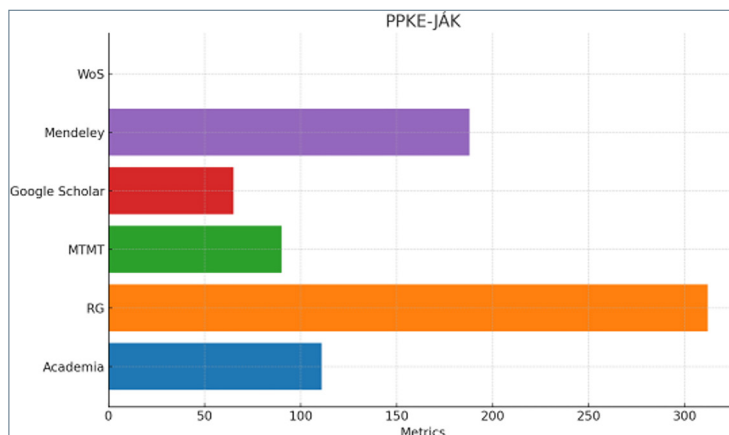

Fig 8: PPKE-JÁK's visibility on certain DAPs

PPKE-ITK (Faculty of Information Technology and Bionics)

With a balanced profile, this faculty has 139 views on Academia.edu and a strong presence on RG, with 1366 citations and an h-index of 14 and an RIS of 569. MTMT records 85 publications and 911 citations. Google Scholar reports 1571 citations and an h-index of 17, i-index of 27, while Mendeley shows 47 results, but no data is available on WoS.

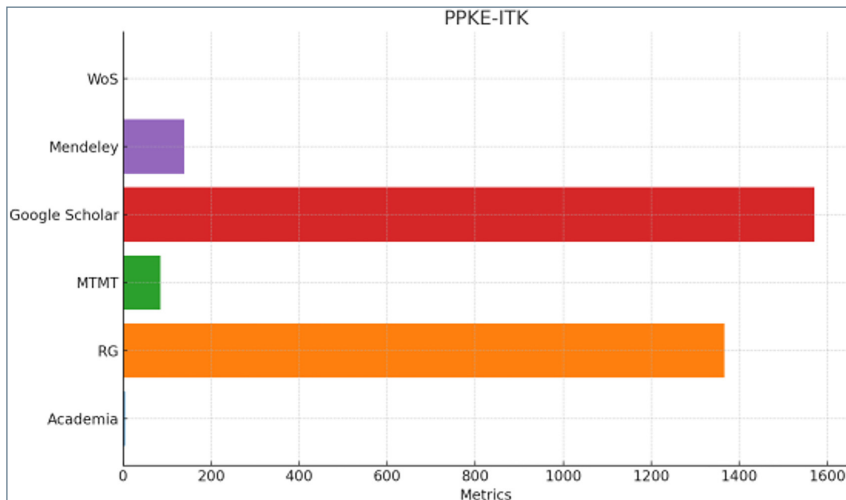

Fig. 9: PPKE-ITK's visibility on certain DAPs

PPKE-KJPI (Postgraduate Institute of Canon Law)

This faculty has 2555 views on Academia.edu but no definite data on RG or Google Scholar. On MTMT, it has 186 publications and 697 citations, but there is no data available on Mendeley or WoS.

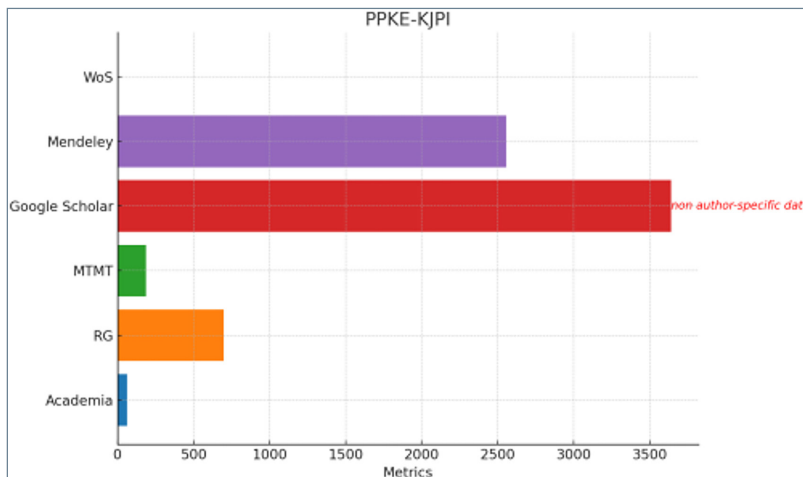

Fig. 10: PPKE-KJPI's visibility on certain DAPs

3 Universities of Slovakia with religious affiliation

Two Universities were selected manually for our survey, namely, the University of Ružomberok (ÚR), No. 17th in the Slovak Top Universities list, and the Univerzita J. Selyeho. The latter is although a public, non-Ecclesiastical institution, however, with a denominational faculty, included (No. 18th) in the Slovak Top Universities list (Universityguru 2023).

3.1. Faculties of the Catholic University in Ružomberok (ÚR), No. 17th in the Slovak Top Universities list

3.1.1. ÚR (University of ÚR) faculty summaries

ÚR-PF (Faculty of Education)

This faculty shows activity on most academic platforms. Academia.edu shows 22 total views and 4 followers. On ResearchGate, there are 15 citations with an h-index of 3 and an RIS of 72.1. Google Scholar records 27 citations, and a h-index of 4, while CREPČ indicates 83 authorships, 48 reviews and 9 editions. Mendeley shows 6 results, but there is no relevant data from WoS due to name repetition.

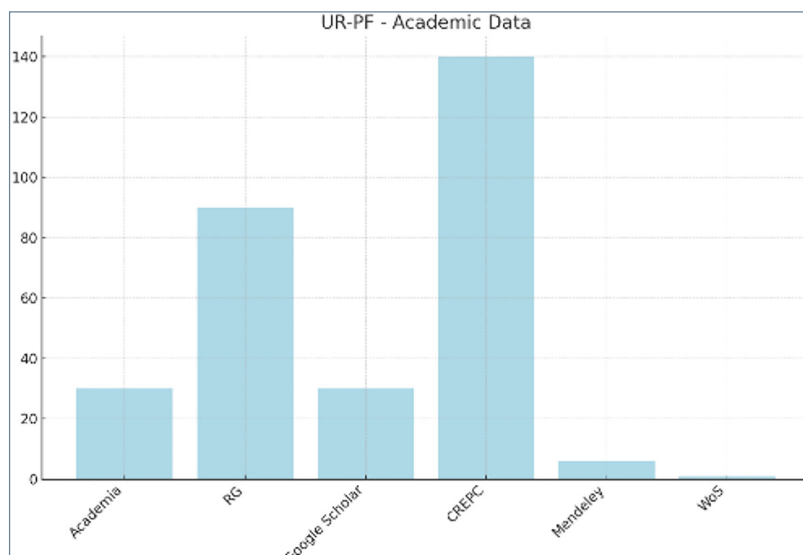

Fig. 11: ÚR-PF's visibility on certain DAPs

ÚR-FZ (Faculty of Health)

Engagement is noted on Academia.edu and ResearchGate, with Google Scholar showing non-author-specific results (1450). CREPČ indicates some scholarly contributions with 170 authorships, 11 reviews and 11 editions. Mendeley has 8 non-author-specific results, and there's no data from WoS.

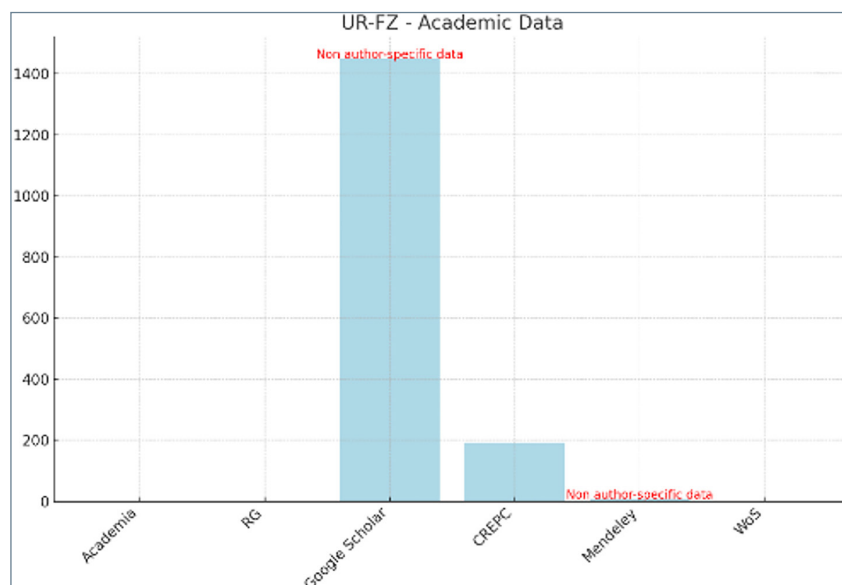

Fig. 12: ÚR-FZ activities on certain DAPs

ÚR-FF (Faculty of Arts and Letters)

Academia.edu lists 7 followers and 38 views. Google Scholar lists 307 non-specific results, while CREPČ shows 1 authorship. Mendeley stands out with 3469 non-specific results, but no relevant data from WoS.

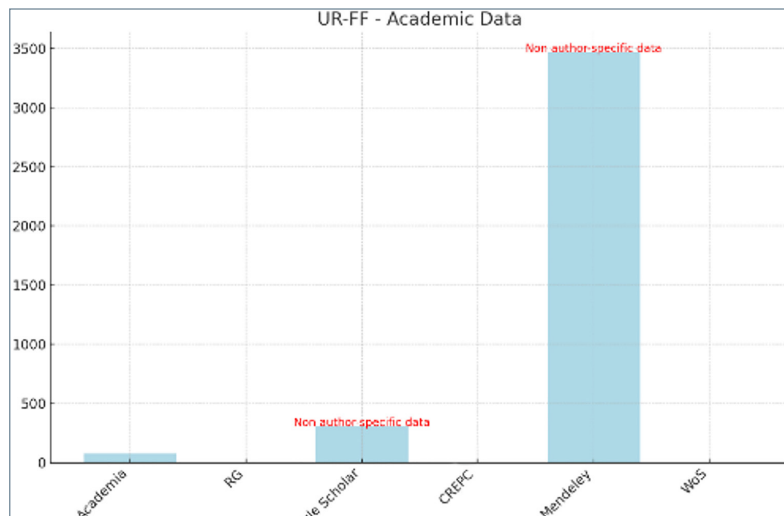

Fig. 13: ÚR-FF's visibility on certain DAPs

ÚR-TF (Faculty of Theology)

This faculty is presence with 5 followers and 64 views on Academia.edu. ResearchGate records 8 citations a RIS of 31.5 and an h-index of 2. Google Scholar lists 47 non-author-specific results, CREPČ registers 112 authorships and 28 reviews, while Mendeley shows 4 relevant entries. WoS reports 5 total documents.

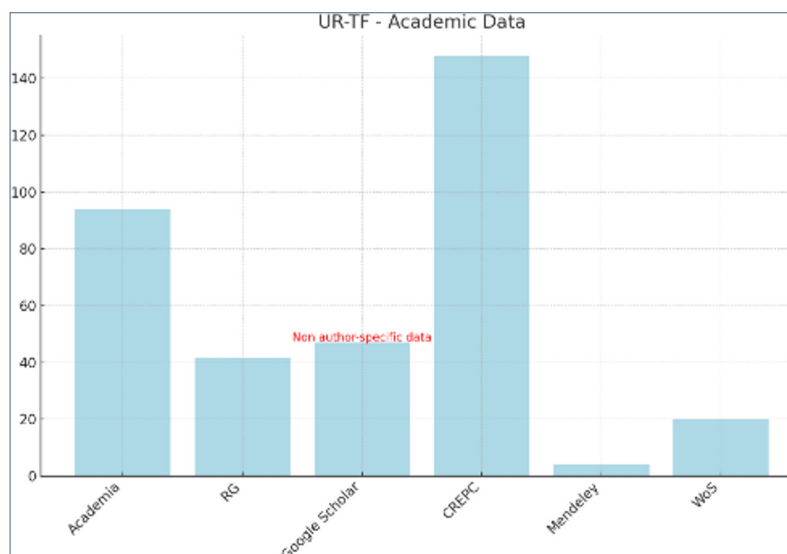

Fig. 14: ÚR-TF's visibility on certain DAPs

3.2. Faculties of the Univerzita J. Selyeho – Selye János Egyetem (JSU)

3.2.1. JSU (Selye János University) Faculty Summaries

JSU-FRT (referred to as JSU-RFT on the diagram below, i.e. Reformed Theological Faculty)

The faculty shows an activity on Academia.edu consisting 1 follower and 6 views. MTMT lists 65 publications with 4 citations. Google Scholar has 3640 non-au-

thor-specific results, and CREPČ displays significant activity with 82 authorships, 10 reviews and 21 editions. Mendeley records 4 entries, but no relevant data is available from WoS.

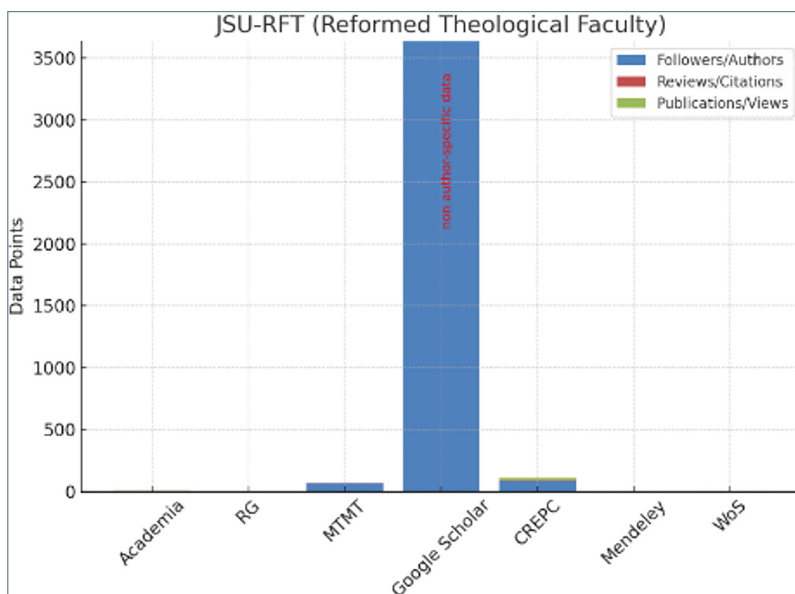

Fig. 15: JSU-RFT's visibility on certain DAPs

JSU-FEI (Faculty of Economics and Informatics)

This faculty has 1 follower and 2 views on Academia.edu. MTMT reports 52 publications with 65 citations. Google Scholar highlights 252 citations with an h-index of 8 and an i-index of 10. CREPČ lists 37 authorships, 7 reviews and 8 editions. Mendeley shows 79 non-author specific results. WoS reports h-index of 6 with 19 total documents and 87 citations.

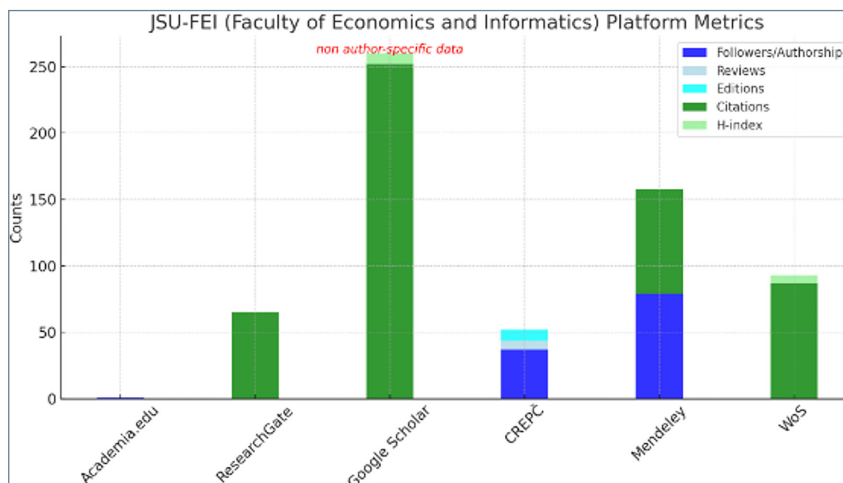

Fig. 16: JSU-FEI activities on the examined academic platforms

JSU-PF (Faculty of Education)

Engagement of the faculty on Academia.edu involves 2 followers and 1 view. ResearchGate records 15 citations with an h-index of 3 and a RIS of 42, while MTMT lists 6 publications with 9 citations. Google Scholar attributes to this faculty 4970 non-specific results, and CREPČ indicates an activity that comprises 124 authorships, 1 interview, 448 reviews and 10 editions. Mendeley records 122 non author-specific results, and no relevant data is reported from WoS.

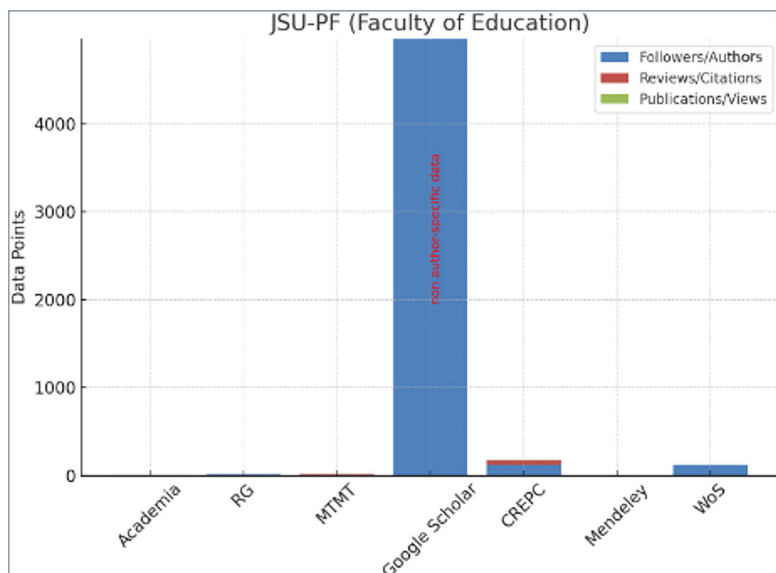

Fig. 17: JSU-PF's visibility on certain DAPs

4. Findings

4.1. Overview of our general methodological lessons according to platforms

Academic social networking sites like Academia.edu and ResearchGate facilitate connectivity and publication sharing among researchers, displaying unique features such as citation indexes and the Hirsch index. However, Academia.edu struggles with accurately distinguishing between authors with common names, unlike the Hungarian MTMT database, which effectively filters duplicate profiles, enhancing clarity and reliability. MTMT stands out for its comprehensive coverage, confirming that all deans from all faculties across universities are recorded, reflecting its deep integration within the domestic academic framework. Google Scholar offers the broadest search capabilities but with less specialized results and a notable English language bias. Mendeley, while providing detailed publication sorting, shares similar issues with author differentiation. Overall, the research conclusively shows that domestic databases like MTMT are more robustly embedded within the local academic landscape, offering more precise and relevant data management.

4.1.1. Type I: academic social networking sites (ASNSs)

Academia searches may be directed on paper titles, papers with full text, people, videos and courses, offering a broad view.

Academia allows numerous profiles including earlier affiliations of a given target, which may, however, constitute a methodological problem. In addition, the user is faced with selection difficulties, since in the context of papers-related scrutinies, the site does not necessarily group by authorship, but by mentions. Thus, again, differentiation does not always occur between those with the same name (a phenomenon that is very common in the Hungarian language area), unlike, for example, in the case of Hungarian language-oriented MTMT. This is also the reason for the use of the "non target specific, or no clear" data remarks in many places of our Table 1–3. The latter is by no means a specific feature of Academia.edu, a similar problem is encountered in other segments of the empirical spectrum, except for MTMT.

However, the definition of institutional affiliation and the corresponding fields of specialisation, as well as the indication of followers and follower numbers

(see footnote 4) are easily accessible on the site and informative (Adhikari, 2020). A kind of *differentia specifica* in the case of Academia is the breakdown by language of publication. In addition, Academia also presents data on co-authorship.

ResearchGate

Searches are possible by research, journals, people, questions, jobs, institutes. Also classified in Type I, has the great advantage of displaying the so-called Hirsch index, a novel feature is the definition of the RIS (hereinafter: RIS). It also has the advantage of a bivariate, two-dimensional (rectangular coordinate system) graphical display of the citations by author, broken down by year.

However, similar to the global reach of the sites surveyed, it stores even fewer Hungarian faculty members than Academia.edu.

4.1.2. Type II: Databases with no community function

MTMT (relevant in the Hungarian-language institutions: EKE, PPKE, UJS)

Thanks to its extensive and in-depth national database, MTMT is the only platform of all the platforms examined that allows the filtering of duplicates and parallel profiles of Hungarian authors. This means that it is much clearer to distinguish Hungarian authors from each other than for other sites.

Ethnic Hungarian senior academics from Hungarian-language university UJS are also present on MTMT.

MTMT offers search options not only by author, and subject, but also by institution, which is the most useful in terms of comparing institutional visibility per se (in parallel with RG).

"Data Sheet" offers graphs (number of publications by year of publication, by type, citations received by year of publication).

The "List" contains all relevant publications chronologically backwards.

The Summary Table provides multidimensional findings, offering a complex view of the target.

Among its advantages, contained in the "complex view" of the Data Sheet, are the organisation of data into clear summary and subject tables; the availability of complete and selected lists; the indication of affiliation and subject areas; the searchability of institution, author and subject; the grouping of publications by type (e.g. book, book excerpt, abstract, protected forms, works of fiction, etc.); citation tracking; indication of the Hirsch index; and free, public access, if there is a version of the publication that provides an accessible interface for cross-sectional research as described above.

However, in the "simple overview", there are no graphical time horizons to illustrate publication trends (Academia, which uses graphical elements to show the year of origin of the manuscripts of the authors under study, or Mendeley, which does the same in tabular form, or RG, which displays citation rates in a similar plotted, year-by-year manner as Academia.edu.) This function, however, appears at the data sheet.

Google Scholar, provides, in principle, the widest search possibilities, but with the least specialised results (for example, searches by institutes such as KRE or PPKE, may result only in indirectly relevant findings).

Among the advantages of GS are: the possibility to customize the time horizon of the search; the inclusion of Hungarian and international databases (e.g. Mataraka, PTE, MTA¹³ or Bibliotekanauki.pl); the searchability of the patent (this is rather relevant for natural sciences (Neal 2012; Fagan 2017). Our investigations also con-

¹³ Background material of the Hungarian Academy of Sciences (MTA), Available at: <https://mta.hu/hatteranyagok/magyar-tudomanyos-muvek-tara-mtmt-105337> (Accessed: 2024.09.18)

firmed the literature data in that GS also provides search results broken down by year and displays the so-called h- and i10-indexes (Fagan 2017), the latter of which is not available for most other sites.

Its drawbacks on a conceptual-principled level are a high bias towards English, which has also been confirmed by the findings of literature sources (Fagan 2017), and the fact that it does not store digital object identifiers (DOIs) (Martín-Martín et al. 2021).

4.1.3. Type III: Author pages linked to publisher or scientific databases

Mendeley is more traceable by specifically and immediately naming the publishing journals and by the nature of the journals (e.g. open access or not generic) (Martín-Martín et al. 2021) than other sites.

An additional advantage is that it sorts publications by relevance, citation number and recentness.

However, it has the disadvantage that it does not differentiate by author, similar to Type I sites, which means that the same author can have several parallel profiles.

Mendeley: Similar to GS in terms of principally broad search possibilities, but (for example, searching KRE or PPKE may result only in indirectly relevant findings).

4.2. Broader sense methodological lessons vis-a-vis the visibility within the Hungarian scholarly context

First and foremost, and in general, potential name duplications make exact explorations difficult in the English-speaking fora especially in the case of Academia, RG, GS and Mendeley, hence the above remarks such “no definite data due to numerous authors.”

Academia: instant results are given regarding the numbers of Followers, Following, Total views in the context of searches aimed at people.

RG: instant results are provided regarding the RIS and citations, if any, but in some cases, only the number of publications are given.

MTMT: dichotomy of “simple” and “complex” search mechanisms is useful in terms of offering the choice to the researcher regarding the depth of the analysis.

The latter, complex view offers the most complex database in the context of Hungarian scholars, highlighting the number of all publications, both independent and total citations. In addition, MTMT also features the composition, for example, differentiation between and quantification of scientific journal articles, books, book excerpts, conference paper (in journal or proceedings), abstracts, Hirsch index, patents educational works and those of public interest and other, according to each target.

GS indicates citations, h-index, and also, as a *differencia specifica*, in comparison with the entire spectrum, i10-index, while also specifying the results that are less than 5 years old. However, there is a detectable shortage concerning date regarding the exact target, which may be a result of earlier described duplications.

Mendeley makes the differentiation and quantification of publication types also possible, while also explicitly displaying publications shared on open access fora. However, when it comes to Hungarian scholars, duplications and an over-preference for English language publications is detectable.

At the same time, WoS virtually has not stored any outputs of any faculty leadership, which is only partly explained by a lack of definite data, as that has only been the case for one faculty (PPKE-KJPI) of one university.

4.3. Narrower sense lessons and evaluation of data gained vis-a-vis the University landscape in Hungary (EKE, PPKE)

In order to begin this subchapter, it is important to revisit the previous data collected within the relevant Universities' framework.

As it pertains to Eszterházy Károly University (EKE), it demonstrates substantial diversity in its scholarly output and visibility across platforms. Google Scholar and MTMT are the most prominent for most faculties, with particularly strong performance for EKE-TTK and EKE-PK. However, there is limited visibility on Academia.edu and Mendeley, especially for faculties like EKE-BMK and EKE-GTK, which exhibit lower levels of engagement. WoS is notably absent as a significant platform for the University.

Pázmány Péter Catholic University (PPKE) presents a varied academic presence across platforms, with Academia.edu being a strong point for several faculties, particularly PPKE-JÁK and PPKE-KJPI. MTMT and Google Scholar also show solid engagement across faculties, particularly for PPKE-ITK and PPKE-BTK. Mendeley is less significant across the board, except for PPKE-ITK and PPKE-JÁK. As in the case of EKE, WoS does not feature prominently for the University.

Both universities were searchable on the major English speaking sites of Types I,II,III and also Hungarian MTMT (Type II), however, not all faculties produced results on the English platforms (Types I,II,III), mainly due to earlier explained methodological reasons.

Type I: we encounter a more established presence on Academia (10/9; EKE: 5/4 and PPKE: 5/5 of targets with relevant data) than in the case of RG (10/7; EKE: 5/4 and PPKE: 5/3).

As for the average scores based on Type I: average Followers (attested by Academia) were under 50 in both cases 50 (EKE: 34 and PPKE: 40.4). In terms of RIS average (attested by ResearchGate), PPKE performed at 247.867 and EKE at 525.7.

Type II: We found that both universities (2/2) are present on Google Scholar, but only 10/6 faculties (EKE: 5/3 and PPKE: 5/3). In the case of MTMT, again, both universities (2/2) are established with all faculties (10/10), which reflects a registration inclination towards the domestic database.

Type III: Mendeley gives clear findings of both (2/2) PUs, but only 6 out of 10 faculties (EKE: 5/3 and PPKE: 5/3). Out of all those targets with available data, both PUs with relevant faculties produced quite diffuse results under 100 (EKE: 6, 32 and 65 and PPKE: 7, 13, 47).

Attested by GS, where h-index is differentiated in all cases where the target can be detected, hirsch-index increased slightly since 2018, with averages (attested by ResearchGate) between 8 (EKE) and 13.5 (PPKE).

Note that these latter features, in accordance with the scholars' intent, neither allow qualitative, nor qualitative comparison because they are based only on data that was available on certain types of AOPs, regardless of the complexity of real academic performance.

4.4. Narrower sense lessons and evaluation of data gained vis-a-vis the universities of Slovakia (ÚR, UJS)

As an introduction to this subsection, it is worth recalling our previous data gained under the auspices of the corresponding Universities.

In the context of ÚR, across the faculties, Academia.edu and Google Scholar show moderate engagement with varying results across the disciplines. ResearchGate and CREPČ reveal more detailed scholarly contributions. Mendeley

provides supplementary non-author-specific data, but WoS data is generally limited or non-existent due to name repetition issues.

Within the scope of JSU, the faculties at JSU show a more balanced presence across MTMT, Google Scholar, and CREPČ, with Mendeley and WoS contributing some insights, particularly in the Faculty of Economics and Informatics. Academia.edu shows limited engagement overall, but Google Scholar provides a larger number of non-specific results.

Type I prevails in both cases as both universities (2/2) are present at each AOPs. Both Academia (6 out of 7 faculties; UR: 3/4 and UJS 3/3) and RG usage (6 out of 7 faculties, UR: 3/4 and UJS 3/3) is attested by the relevant data.

Type II: Both universities are present on GS but with only a few faculties giving exact results (UR: 1/4 faculties and UJS: 1/3). The registration of each and every faculty (7/7) at CREPČ indicates a greater embeddedness into domestic databases, just like in the case of Hungarian institutions and MTMT.

Type III: Presence at Mendeley (UR: 2/4 faculties UJS: 1/3) can also be viewed but to a much less degree than in the cases of Type 1. Results remained under 10 in both cases (UR: 6, 0, 0, 4 and UJS: 4, 0, 0). At the same time, faculty leaders have been relatively "unknown" to WoS (except for definite data of one faculty of each university, UR-TF and JSU-FEI, respectively, incorporating a proportion of 2 out of 7 entities).

In the cases of both Universities, Faculty of Education's scores are the best within the University.

In the light of the available data, UR scores better than UJS both in terms of the average of h-index and RIS (51.8 and 42, respectively, indicated by RG) and also in the context of average number of followers based on results of faculties that found matches (indicated by Academia, UR: 5.33 and UJS 1.33) and concerning total views (UR: 41.33 and UJS: 3).

Attested by GS, where h-index is differentiated in all cases where the target can be detected, hirsch-index either increased slightly since 2018 or stagnated, with averages (attested by ResearchGate) between 2.5 (UR) and 8 (UJS).

Again, these figures above are not representative in terms of reflecting the complexity of overall academic performance, as it is based only on numbers where relevant data was available due to methodological difficulties. In addition, any comparison within the countries or the region could not have been intended, if only because the different timing of the surveys could have distorted the overall picture, to begin with, as the later inclusion of CEPRČ, may have somewhat distorted data due to an expanded time interval allowing more domestic scores.

5. Second part of the qualitative study: survey carried out in the Hungarian institutions

5.1. Reasons of a supplementary analysis concerning user habits

Any assumption on presence also highlights the relevance of the question what the trends among academics in the use of digital science platforms in the region are? In this spirit, the current study, in addition to the non-comparative presence data presented before, also intended to delve into quantitative explorations concerning user trends, motivation, preferences, frequency, and surrounding demographic data among instructors, involving i.a. three specific, social science-oriented organizational units (i.e. Institutes of Psychology; Social and Communication Sciences and Information and Communication Technologies with

their subordinated Centers) of the Ecclesiastical University, the Károli Gáspár University of the Reformed Church. The quantitative survey, involving instructors from these entities, was conducted between January and April, 2024.

This second layer of the quantitative survey makes it possible to answer the research question posed earlier: i.e. how popular are these platforms among academics; are academics aware of the importance of sharing their scholarly work, using modern (increasingly popular and important) tools to promote scholarly work (platforms and social networks and recognized bibliographic databases), and do they consciously take advantage of this, i.e., do they undertake any activity in this regard, such as having their own e-profiles on RG, Academia.edu, GS and others? What is the trend in this sphere?

When choosing the questionnaire method that encompasses three demographic and six thematic areas of interest, I considered the findings of behaviorist psychologist Roscoe (1975), who decades ago suggested that a sample size larger than 30 but smaller than 500 is suitable for most behavioral research. Additionally, we deemed it prudent to consider the axiomatic truth that the completion rate is more significant than the size of the contingent itself. In addition, taking into account the considerations raised by Delice (2010) regarding the optimal quantitative sample size of relational surveys, we conducted our investigations with a contingent of thirty respondents. In 2024, the content and data analysis of the completed questionnaire will be summarized for the first three demographic clusters as follows:

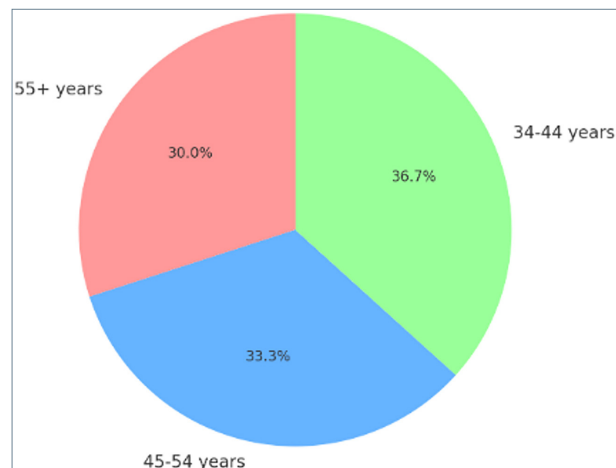

Fig. 18: Age spectrum

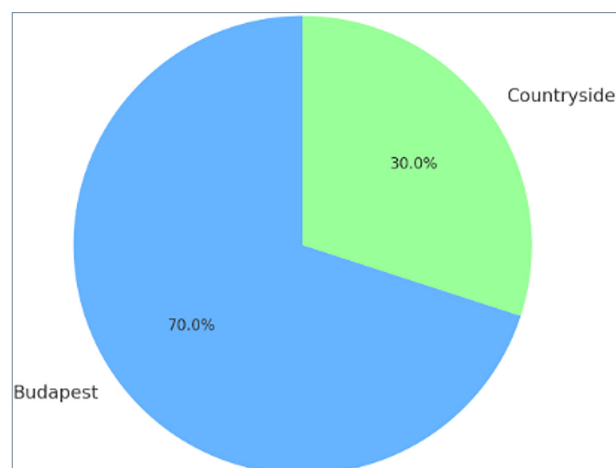

Fig. 19: Place of residence

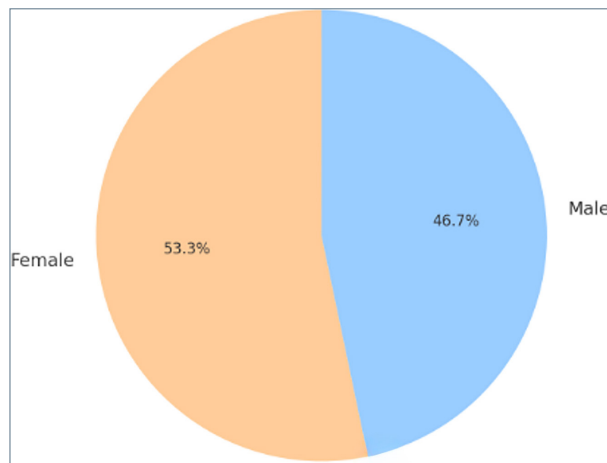

Fig. 20: Gender

Based on the demographic data by age, it is evident that the majority of respondents fall into the middle-aged category, particularly those between 34–44 years old (36.7%). This group is followed by those aged 45–55 (33.3%), and those over 55 years old (30%). The similar proportions in the older age groups suggest a relatively balanced demographic composition in terms of age.

Demographic data based on place of residence show that Budapest is overwhelmingly dominant, with 70% of respondents living there, while a lower proportion, 30%, live in the countryside. This suggests that most survey participants reside in the capital.

Gender-based demographic data indicate a higher proportion of women (53.3%) compared to men (46.7%). Although the difference is not significant, this distribution represents the majority gender composition of the survey participants, which may be relevant for further analysis.

These demographic foundations point to the "typical" instructor from three universities and five organizational units being a woman from Budapest, aged between 34 and 44 years.

However, the thematic questions specifically related to the AOP context are detailed below.

5.1.1. General statistics of usage (e.g., Academia.edu, ResearchGate, Google Scholar, Mendeley, Hungarian Scientific Works Repository "& Co.")

- Uses: 93.3%
- Does not use: 6.7%.

These responses suggest that a vast majority (93.3%) of respondents use scientific online sites, social networks, and databases, while only a small fraction (6.7%) do not use such platforms.

5.1.2. Purposes of usage of DAPs

- Viewing, downloading manuscripts, source research: 76.7%
- Communicating with peers and institutions: 30.0%
- Sharing scientific materials, making them "common property": 63.3%
- Visibility and prestige-related aspects of advancement: 40.0%
- No, I consider all unnecessary: 0%.

Thus, most respondents (76.7%) use online platforms for viewing, downloading manuscripts, and conducting source research, while a significant portion (63.3%) uses them for sharing scientific materials. A smaller proportion (40.0%) mentioned visibility and prestige-related aspects of career advancement. Interestingly, no responses indicated that the AOPs were unnecessary.

5.1.3. Platform preferences

- Type 1: Academic social sites (e.g., Academia.edu, ResearchGate): 82.8%
- Type 2: Author pages linked to publishers and scientific databases (e.g., Scopus, Mendeley): 34.5%
- Type 3: Databases without social functions (e.g., Google Scholar, MTMT): 89.7%.

Overall, it can be said that a large majority of respondents actively participate in academic and scientific platforms, whether they are community sites, author pages, or simply scientific databases. This demonstrates that researchers utilize a wide range of online resources to support their research activities.

According to the data, most respondents belong to multiple categories, meaning they actively use various types of platforms. Academic social networking sites, such as Academia.edu and ResearchGate, enjoy particularly high usage rates, indicating that a significant portion of respondents actively use these platforms often to build connections and share publications. The usage rate for author profiles linked to publishers and scientific databases is lower but still significant, showing that a substantial number of educators actively use these types of platforms, which often facilitate access to scientific articles.

Databases without social functions record the highest rates, meaning the vast majority of respondents actively use such databases that do not feature social functions but allow access to scientific information.

5.1.4. User attitudes towards DAPs

- From today's scientific life perspective, online platforms are indispensable 43.8%
- These are parallel online frameworks that can complement conventional scientific institutional life 37.5%
- Relatively significant online duplicates, with "live" scientific-academic life being the most important 9.4%
- Unnecessary (for the reasons mentioned above or otherwise) 6.3%
- Directly harmful (such reasons might include lowering quality standards, diluting the field, leading to political/economic concentrations, maintaining the global dominance of certain languages – except for the Hungarian MTMT) 0%
- Not applicable, because I'm not familiar with them 9.4%
- Not applicable, because I don't deal with them 0%.

Most respondents (43.8%) consider online platforms indispensable in today's scientific life, while a significant portion (37.5%) thinks these frameworks merely complement conventional scientific institutional life. Those who see them as relatively significant online duplicates or are uninformed make up a smaller portion of the respondents (9.4% each). It's thought-provoking that the surveyed Hungarian educators do not consider them harmful.

5.1.5. Usage intensity

- I am an active user (at any frequency) 90.0%
- I registered but do not use them 6.7%
- I neither registered nor use them 3.3%.

The overwhelming majority of respondents (90.0%), nearly nine out of ten teachers, are active users of online platforms, while a smaller portion (6.7%) registered but do not use them, and a tiny minority (3.3%) neither registered nor uses these platforms.

5.1.6. Usage frequency: How much time do you spend on these sites, and how often?

- Daily 13.3%
- Weekly 26.7%
- Occasionally (e.g., preparing for or following up on lectures, conferences) 56.7%
- Never 3.3%.

Respondents typically spend time on online platforms weekly (26.7%) or occasionally (56.7%), while only a few (13.3%) use them on a daily basis. Very few respondents (3.3%) never use these sites.

5.2. Assessment of data regarding user habits

These findings, prompted by the theoretical spectrum, reveal significant recognition, support, and active, occasional use of certain sites by instructors, primarily for manuscript viewing, downloading, and source research. The most popular platforms are Type 1 academic social sites and Type 3 non-social-function databases.

Data concerning user samples, motivations, and preferences are published anonymously, without any intent for qualitative or quantitative comparison.

Demographic data shows a balanced age distribution among respondents, with a majority residing in Budapest (70%) and a slight female majority (53.3%). The typical instructor profile emerging from the data is a Budapest-based woman aged 34–44.

In terms of platform usage, a vast majority (93.3%) use online academic sites, social networks, and databases. The primary uses are for manuscript access and source searching (76.7%), with significant engagement also in sharing scholarly materials and for visibility and prestige related to career advancement. No responses indicated these platforms as unnecessary.

Regarding platform types, there's high engagement with Type 1 academic social sites (82.8%) and Type 3 non-social databases (89.7%), reflecting widespread use of online resources for research support. Despite their substantial use, no respondents considered these platforms detrimental.

Frequency of use varies, with most instructors using these platforms weekly (26.7%) or occasionally (56.7%), while daily use is less common (13.3%). Overall, the survey highlights the indispensable role of online platforms in today's academic life, complementing traditional scientific institutional activities.

6. Conclusions

As we have seen, the utilization of online academic platforms, encompassing academic social networks, publisher- and scholarly database-linked author sites,

alongside certain databases devoid of community features, is experiencing a growing presence in both Hungary and Slovakia, mirroring global trends.

This paper initially introduced a theoretical framework by reviewing the pertinent typology and associated metrics of these platforms.

Subsequently, it conducted and assessed a quantitative study within specific segments of Hungarian and Slovak tertiary education. By having focused on two Hungarian universities affiliated with churches (Catholic and Reformed ones) located in Budapest and Eger, and two Slovak universities (a public one that integrated a theological faculty, and a private one operated by the Catholic Church) in Komárno (Hungary: Révkomárom) and Ružomberok (Rózsahegy), interesting data has been gained as we identified prevailing metric trends and potential distribution patterns of these digital academic platforms among Hungarian and Slovak academics.

Accordingly, academic social networking sites (termed Type I here) seem to prevail in both countries and in cases of institutions, while to a lesser extent, both author profiles linked to publishers and scientific databases and databases without social functions are established in institutions forming our target group. All in all, our research intended to provide empirical insights into the characteristics of these platforms concerning scholarly visibility in the CEE region.

Having in mind a possible intertwinement of questions related to presence with those that are concerned with user trends, the current study also intended to delve into quantitative explorations concerning user trends, motivation, preferences, frequency, and surrounding demographic data among instructors at three specific organizational units of another (ecclesiastical) University, the KRE. By presenting both non-comparative presence data and those about usage attitudes, a scholarly intention to contribute to current studies on DAPs and to address regional literature (Rebisz and Lungova 2022) that postulates relative Hungarian disadvantages, has also been enforced.

Sources/Literature

Adhikari, S. D., Van Teijlingen, E. R., Regmi, P. R., Mahato P., Simkhada B., Simkhada P. P. (2020) *The Presentation of Academic Self in The Digital Age, The Role of Electronic Databases*, International Journal of Social Sciences and Management, 7(1), p. 38–41. <https://doi.org/10.3126/ijssm.v7i1.27405>

Carrigan, M. (2019) *Social Media for Academics*, SAGE Publications Ltd., ISBN 978-1526459121

Crawford, M. (2011) *Biologists Using Social-networking Sites to Boost Collaboration*, BioScience, 61(9), p. 736. <https://doi.org/10.1525/bio.2011.61.9.18>

Delice, A. (2010) *The Sampling Issues in Quantitative Research*, Educational Sciences: Theory and Practice, p. 2001–2018. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ919871.pdf> (Accessed: 2024.09.18)

Dringó-Horváth, I., Dombi, J., Hülber, L., Menyhei, Zs., M. Pintér T., Papp-Danka, A. (2020) *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*, (Methodology of educational informatics in higher education), Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja, (in[Hungarian]). Available at: https://btk.kre.hu/images/ikt/oktatásinformatika_a_felsőoktatásban.pdf (Accessed: 2024.09.18)

Duffy, B. E., Pooley, J. D. (2017) *"Facebook for Academics", The Convergence of Self-Branding and Social Media Logic on Academia.edu*, Social Media + Society, 3(1), <https://doi.org/10.1177/2056305117696523>

Fagan, J. C. (2017) *View of An Evidence-Based Review of Academic Web Search Engines, 2014-2016, Implications for Librarians' Practice and Research Agenda, Information Technology and Libraries*, 36(2), p. 7–47.

<https://doi.org/10.6017/ital.v36i2.9718>

Jordan, K. (2019) *From Social Networks to Publishing Platforms, A Review of the History and Scholarship of Academic Social Network Sites*, *Frontiers in Digital Humanity*, 6. <https://doi.org/10.3389/fdigh.2019.00005>

Lumivero, (2023) *Academic Social Networking Platforms, Lumivero*. Available at: <https://lumivero.com/resources/academic-social-media-platforms/> (Accessed: 2024.09.18)

Lupton, D. (2014) *Digital Sociology*, Routledge, ISBN 978-1138022775

Marres, N. (2017) *Digital Sociology, The Reinvention of Social Research*, Cambridge, Polity Press, ISBN: 978-0-745-68478-9

Martín-Martín, A., Thelwall, M., Orduna-Malea, E., López-Cózar, E. D. (2021) *Google Scholar, Microsoft Academic, Scopus, Dimensions, Web of Science, and OpenCitations' COCI, a multidisciplinary comparison of coverage via citations*, *Scientometrics*, 126(1), p. 871–906. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03690-4>

Meishar-Tal, H., Pieterse, E. (2021) *Why Do Academics Use Academic Social Networking Sites?*, *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 18. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1136066.pdf> (Accessed: 2024.09.18)

Neal, D. R. (ed.) (2012) *Social Media for Academics*, Chandos Publishing, ISBN 978-1-84334-681-4

Universityguru (2023) *Universities in Slovakia. Ranking & Reviews*. Available at: <https://www.universityguru.com/universities-slovakia> (Accessed: 2024.09.18)

Uni-Eszterházy (2023) *Európa legjobb intézményei között az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem*. Available at: <https://uni-eszterhazy.hu/cms/tartalom/megtekint/europa-legjobb-intezmenyei-kozott-az-eszterhazy-karoly-katolikus-egyetem> (Accessed: 2024.09.18)

Danesh, F., Fattahi, R., Dayani, M. H. (2017) *Stratification of Iranian LIS academics in terms of visibility, effectiveness and scientific and professional performance: Research report Part 1*, *Journal of Librarianship and Information Science*, 49(2), p. 191–198. <https://doi.org/10.1177/0961000616632866>

Ortega, J. L. (2015) *Relationship between altmetric and bibliometric indicators across academic social sites: The case of CSIC's members*, *Journal of Informetrics*, 9(1), p. 39–49. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2014.11.004>

Rębisz, S.; Lungulov, B. (2022) *Education scholars from Eastern Europe in the digital environment: A comparative study of selected Universities from Poland, Slovakia, Hungary, and Serbia*, *Annals of Library and Information Studies*, 69(3), p. 238–251. <https://doi.org/10.56042/alis.v69i3.65578>

Roscoe, J. T. (1975) *Fundamental research statistics for the behavioral sciences, International Series in Decision Process*, New York, Holt, Rinehart & Winston, ISBN 978-0030919343

Exploring open science practices at a national and research library in Central Europe

Assessing researchers' awareness and engagement

Sywar Ayachi
sywarayachi@yahoo.com
Marmara University, Institute of
Turkish Studies
Department of Information and
Records Management

Received: 2024.08.28.
Accepted: 2024.09.27.
Published: 2024.10.28.

The paradigm of Open Science (OS) is increasingly pivotal in contemporary scholarly research, promoting transparency, accessibility, and collaboration. This study, conducted as part of an Erasmus+ internship by a trainee at the National Széchényi Library (NSZL) assesses the level of Open Science awareness among its researchers and contributes to the formulation of an Open Science-compliant data management plan policy. By examining researchers' perspectives and current practices, the survey identifies some gaps and areas for improvement in data management and sharing. These insights are instrumental in developing strategic initiatives to enhance Open Science practices within the NSZL researchers. Furthermore, the findings have prompted the office for GLAM standards at NSZL to develop a specialized Open Science course for their researchers. This study not only supports the advancement of a more open and collaborative research culture within Hungary, but also aligns with global efforts to democratize scientific knowledge.

Open Science (OS), open data, data management plan, the National Széchényi Library (NSZL)

1. Introduction

Central to the principles of Open Science is the unrestricted access to scientific knowledge and data, fostering innovation and societal progress. As institutions worldwide adapt to this evolving framework, assessing the awareness and integration of Open Science practices among researchers becomes crucial. This study aims to investigate the level of Open Science awareness among researchers at the National Széchényi Library of Hungary (NSZL)¹ and to contribute to the development of a comprehensive Open Science-compliant data management plan policy. By exploring researchers' perspectives and practices, this survey seeks to provide insights that will inform strategic initiatives aimed at promoting Open Science principles within the institution.

2. Background

In recent years, the term Open Science (OS) has gained momentum worldwide, originating in the Global North and gradually spreading to the Global South. This movement aims to democratize scientific knowledge, making it accessible

Cite as/Így hivatkozd: Ayachi, S. (2024) Exploring open science practices at a national and research library in Central Europe: assessing researchers' awareness and engagement, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 257–271. <https://doi.org/10.3311/celistr.38209>

to everyone, thereby advancing science, ensuring transparency, and fostering a more developed society. Prior to 2021, there was no single, universally accepted definition of Open Science. However, UNESCO addressed this gap in their 2021 Recommendation on Open Science,² defining OS as follows:

"Open science is defined as an inclusive construct that combines various movements and practices aiming to make multilingual scientific knowledge openly available, accessible and reusable for everyone, to increase scientific collaborations and sharing of information for the benefits of science and society, and to open the processes of scientific knowledge creation, evaluation and communication to societal actors beyond the traditional scientific community." (UNESCO, 2021)

A UNESCO's Recommendation has sparked many initiatives worldwide. For instance, the White House in the US and NASA declared 2023 the Year of Open Science. The term "science" encompasses knowledge creation both the natural and hard sciences, as well as the humanities. Therefore, "opening science" refers to making all forms of knowledge, including its creation and evaluation processes, accessible under Creative Commons licenses³. The goal is to make knowledge as open as possible while restricting it only when necessary, following the principle of "open as possible and as closed as necessary."

Frank Miedema defines Open Science as a transformative paradigm in scientific research that prioritizes transparency, accessibility, and collaboration (2022). He conceptualizes Open Science as a democratization of knowledge, facilitating the free and open dissemination of scientific discoveries. This approach aims to improve the reproducibility and societal impact of research. Miedema advocates a fundamental shift from traditional, closed scientific practices to an open, inclusive model to foster innovation and more effectively address global challenges.

In Europe, Open Science is a pivotal component of research and innovation policy, supported by various initiatives and frameworks. Key enablers include incentives and rewards to adopt Open Science practices, facilitated by the European Commission under the European Research Area Policy Agenda. The Commission has developed the Agreement for Reforming Research Assessment (ARRA) in 2022 and the Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA 2024), having signed the ARRA, joined CoARA, and established an Action Plan to implement ARRA. Additionally, the European Union has developed a data, copyright, and digital legislative framework conducive to research, supported by Horizon Europe (European Commission, 2024) provisions on Open Science. Europe has also invested in significant infrastructures such as the European Open Science Cloud (EOSC), recognized as one of the Common European Data Spaces, enhancing the EU's leadership in the global data economy. Furthermore, Open Research Europe provides an innovative Open Access publishing platform for research funded by all EU programs, with substantial support for skills development and education to equitably practice Open Science and manage FAIR⁴ (Findable, Accessible, Interoperable, and Reusable) research data. These concerted efforts and comprehensive frameworks underscore Europe's commitment to leading the global Open Science movement, promoting transparency, accessibility, and collaboration in scientific research.

Open Data is a commodity. The sharing of data benefits other researchers. It exemplifies a public good, as its value does not decrease when shared. On the contrary, shared data can act as a benchmark, enabling others to study and

"In Europe, Open Science is a pivotal component of research and innovation policy, supported by various initiatives and frameworks."

¹ National Széchényi Library. Available at: <https://www.oszk.hu/en> (Accessed: 2024 April 20)

² UNESCO (2021) Recommendation on Open Science, UNESCO. Available at: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (Accessed: 2024.04.28.)

³ Creative Commons (2024). Available at: <https://creativecommons.org/> (Accessed: 2024.04.28.)

⁴ GO FAIR. (n.d.). FAIR principles. Retrieved from <https://www.go-fair.org/fair-principles/>

improve analytical methods. Once gathered, data can be creatively reused by numerous individuals in various ways, indefinitely. (Vision, 2010) The increasing emphasis on data management and sharing as foundational elements of Open Science in the EU regulations, underscores a commitment to enhancing the transparency, reproducibility, and accessibility of research. Proper data management practices ensure that research data are systematically organized, preserved, and accessible for verification and reuse, thereby strengthening the credibility and impact of scientific work. In this context, it is imperative for institutions such as the National Széchényi Library to formulate policies that align with Open Science principles. These policies would facilitate the systematic curation and open dissemination of research outputs, ensuring that scientific data and publications are readily accessible to the global scholarly community.

In this context, a survey was conducted to assess the awareness of Open Science among researchers at the National Széchényi Library (NSZL) and to explore their research workflows. This survey aimed to identify the extent to which NSZL's researchers are familiar with Open Science practices and to understand their current research workflows and practices.

3. Methodology

The data for this study were collected through a structured survey administered to researchers affiliated with the National Széchényi Library of Hungary (NSZL). Distributed electronically in a google format, the survey was open from February 16, 2024, to March 18, 2024. The participants included a broad spectrum of researchers, encompassing both early-career and experienced individuals, thereby ensuring a diverse range of perspectives. The survey included a total of $N = 18$ participants from the NSZL.

The survey instrument comprised multiple-choice and open-ended questions, targeting two key areas. The first was assessing Open Science awareness among researchers. The second focused on exploring the workflow inside NSZL, including documentation methods for research processes, frequency and channels of publication, and utilization of NSZL-provided tools. It also covered the types of data produced beyond scientific articles, adherence to Open Science practices, and challenges faced. Additionally, the survey looked into collaboration with other researchers, advocacy and support for Open Access and Open Data, specific obstacles encountered in the research workflow, and suggestions for improving Open Science support at NSZL.

Responses were collected electronically and anonymized to ensure confidentiality. Qualitative data from open-ended questions were thematically analyzed to identify common trends and insights, while quantitative data from multiple-choice questions were statistically processed using Excel and analyzed to provide a comprehensive overview of the researchers' practices and challenges. Participation in the survey was voluntary, with informed consent obtained from all respondents. The survey complied with ethical standards for research, ensuring the confidentiality and anonymity of participants. No personal identifying information was collected, and data were securely stored and analyzed.

4. Findings

Of the 18 researchers surveyed at the NSZL, 14 (78%) have heard of the term "Open Science" in their professional capacity (Fig. 1). However, 4 researchers

"This survey aimed to identify the extent to which NSZL's researchers are familiar with Open Science practices and to understand their current research workflows and practices."

(22%) have not heard of the term, suggesting that there is still a notable portion of researchers who are unfamiliar with the term "Open Science."

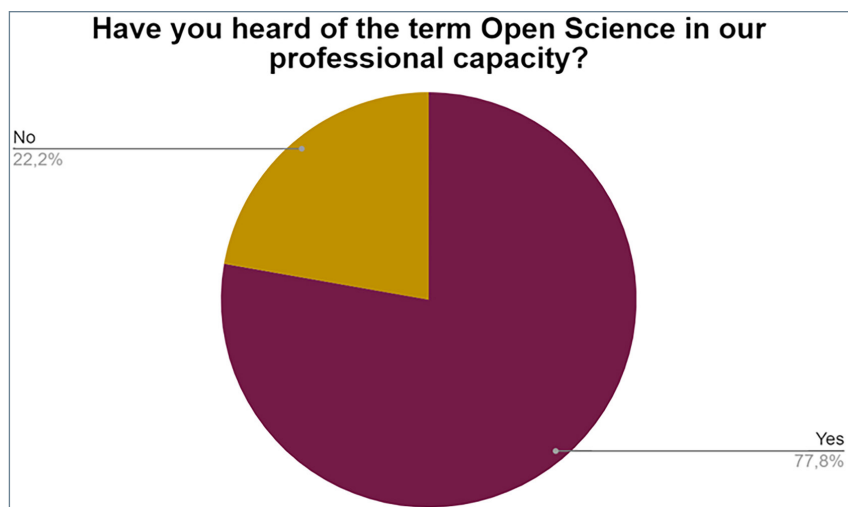

Fig. 1: Open science awareness among researchers

Familiarity with the Term "Open Access" (Fig. 2.)

The survey results indicate that familiarity with the term "Open Access" varies among the researchers. Specifically, 2 researchers (11%) reported being very familiar, 13 researchers (72%) reported being somewhat familiar, and 3 researchers (17%) reported not being familiar with the term. This distribution suggests that while a significant majority of researchers have some understanding of "Open Access," there is a small proportion who lack familiarity, highlighting the need for further education and awareness initiatives within the library.

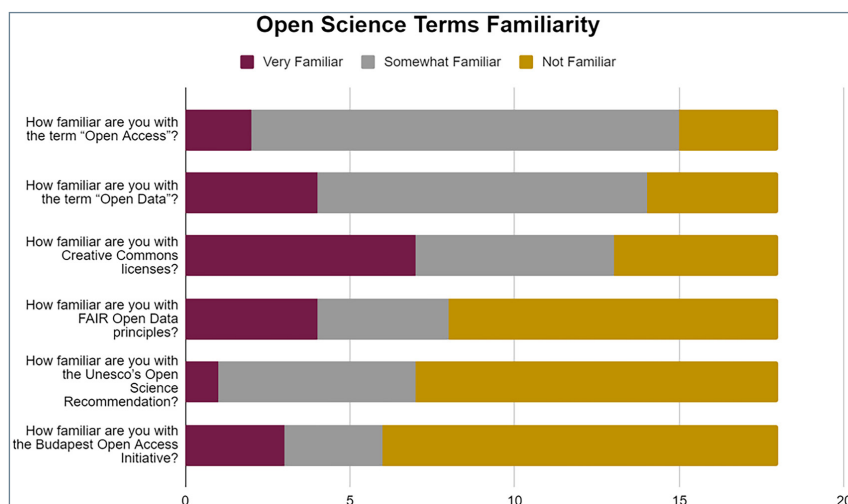

Fig. 2: Familiarity with Key Open Science Concepts Among Researchers at NSZL

Familiarity with the Term "Open Data"

When asked about their familiarity with the term "Open Data," 4 researchers (22%) indicated they were very familiar, 10 researchers (56%) were somewhat familiar, and 4 researchers (22%) were not familiar. These results suggest a moderate level of awareness, with a balanced distribution between those who are very familiar and those who are not. This indicates an opportunity for targeted training to enhance understanding of open data practices.

Familiarity with Creative Commons Licenses

The concept of Creative Commons licenses appears to be relatively well-known among the researchers, with 7 researchers (39%) reporting they are very familiar, 6 researchers (33%) somewhat familiar, and 5 researchers (28%) not familiar. Although a majority have some level of familiarity, the fact that nearly a third are not familiar suggests that further informational efforts are needed to ensure comprehensive understanding of licensing options available under Creative Commons.

Familiarity with FAIR Open Data Principles

The survey data reveal that familiarity with FAIR Open Data principles is limited. Only 4 researchers (22%) reported being very familiar, an equal number (4 researchers, 22%) are somewhat familiar, and a majority of 10 researchers (56%) are not familiar.

Familiarity with UNESCO's Open Science Recommendation

Familiarity with UNESCO's Open Science Recommendation is notably low among the respondents. Only 1 researcher (6%) reported being very familiar, 6 researchers (33%) somewhat familiar, and 11 researchers (61%) not familiar. This distribution highlights a substantial knowledge gap.

Familiarity with the Budapest Open Access Initiative

The survey results indicate that awareness of the Budapest Open Access Initiative is limited. Only 3 researchers (17%) reported being very familiar, another 3 researchers (17%) were somewhat familiar, and a majority of 12 researchers (67%) were not familiar.

Training in Open Science Practices Among Researchers at NSZL

The survey data indicates a significant deficiency in formal training related to open science practices among researchers at the NSZL. Specifically, only 2 researchers (11%) have received formal training or attended courses specifically related to open science practices. Conversely, a substantial majority of 16 researchers (89%) reported not having received any formal training in this area. This pronounced lack of formal training underscores a critical need for the implementation of structured educational programs within the library.

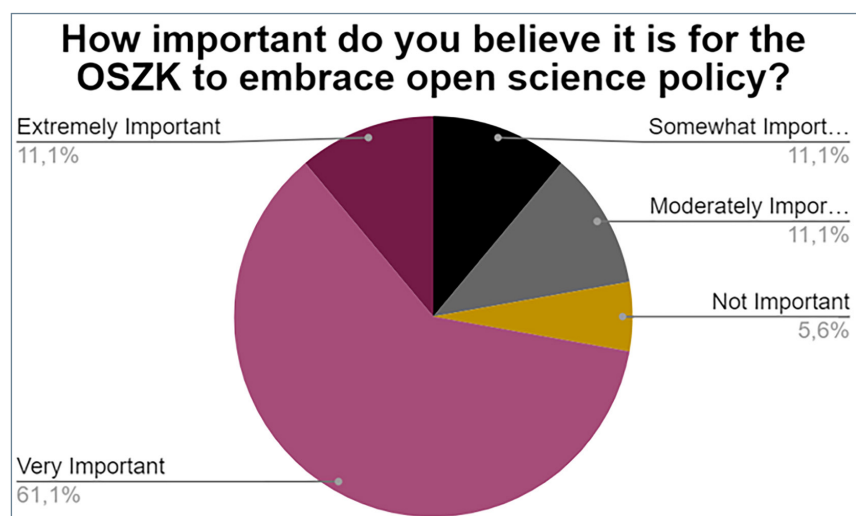

Fig. 3: Importance of Embracing Open Science Policy at NSZL

The survey data reflects a strong consensus among researchers regarding the importance of the NSZL embracing open science policy. [Fig. 3.] A significant majority of respondents, 11 researchers (61%), consider it very important for the library to adopt such policies. Additionally, 2 researchers (11%) view it as extremely important, further underscoring the high level of support for open science initiatives. A smaller portion of the respondents, 2 researchers (11%), rated the importance as somewhat important, and another 2 researchers (11%) as moderately important. Only 1 researcher (6%) believes that embracing open science policy is not important. These findings highlight a clear inclination towards the adoption of open science policies at the NSZL, with the majority of researchers recognizing the substantial benefits and necessity of such practices. This strong endorsement suggests that implementing open science policies would likely be well-received and supported by the research community, fostering a more open and collaborative research environment.

"The survey data reflects a strong consensus among researchers regarding the importance of the NSZL embracing open science policy."

5. Current research workflows and practices

"Can you walk us through the initial steps you take when starting a new research project at the NSZL?"

The responses from NSZL researchers reveal a range of approaches to initiating research projects, reflecting both structured methodologies and more informal practices. Key initial steps commonly mentioned include identifying a problem or need, brainstorming solutions, and creating project initiation documentation that defines the scope, goals, deliverables, schedule, and budget criteria. For instance, one researcher emphasized the importance of defining the research questions, objectives, and selecting an appropriate research design and methodology. Conducting a literature review to understand existing knowledge, identify gaps, and inform research questions or hypotheses is also a prevalent practice. Engaging stakeholders and defining communication tools are highlighted as crucial for collaborative research efforts. However, while obtaining necessary ethical approvals and considering funding and resources are part of the planning process for some, only one researcher explicitly mentioned developing a Data Management Plan (DMP). This researcher outlined steps for data collection, storage, management, and addressing data privacy and security, suggesting a comprehensive approach to data handling. The absence of DMP mentions by other researchers indicates that formalized data management may not be a widespread practice. Collaboration and feedback from colleagues are valued by some researchers, as is engaging in minor research tasks related to daily responsibilities or external academic pursuits such as PhD studies.

"How do you identify and discover relevant resources within the NSZL's open collections for your research?"

The NSZL researchers predominantly use catalogues and databases to identify and discover relevant resources within the library's open collections. Common tools include the electronic and printed catalogues, and specific databases such as Nektár, DKA, Copia, and Hungaricana. Researchers often start with the NSZL's online catalogues, with one highlighting the use of the Hungarian Electronic Library and Proquest for accessing scientific literature. Some researchers leverage

their prior knowledge of the literature, including lexicons and bibliographies, to guide their searches. In cases where fields are new and specialized, researchers noted a lack of relevant materials within the NSZL collections. However, the process of discovery often leads to new and surprising findings, reflecting the dynamic nature of research at the NSZL.

"What criteria do you use to select specific (primary/secondary) resources for your research, and how do you determine their relevance?"

NSZL researchers use several precise criteria to select primary and secondary resources for their research. Relevance to the research topic is paramount, often assessed through abstracts and the known activity of authors. Quality indicators such as peer review, citations, and references are crucial for determining reliability and validity. Researchers prioritize sources that are open access and offer full-text access, especially digitized copies of manuscripts that may be in poor physical condition. The reputation of the publisher and the reliability of the source are also significant factors. In historical studies, a thorough approach includes using primary resources like manuscripts and archival documents, alongside secondary resources such as essays and monographs. Printed media are often primary sources for 20th and 21st century research. The research topic largely dictates the resources used, with an emphasis on collecting all pertinent sources available, particularly those within the library's collection.

"Do you utilize other resources from outside the library? If you do, how do you access them? Are they Open Access or under subscription, etc.?"

The survey responses indicate that researchers at the NSZL employ a diverse range of external resources. Many researchers utilize a combination of subscribed databases and open access (OA) resources, mentioning specific platforms such as JSTOR, Arcanum (under subscription), and Szaktárs with institutional subscriptions. There is a notable preference for open access resources due to their ease of access and cost-effectiveness. Researchers also leverage institutional affiliations, such as university access, to obtain a broader range of materials, including databases of the Hungarian National Academy and various digital libraries not directly available through the NSZL. Digital libraries and databases are frequently used for both primary and secondary literature, emphasizing the importance of digital infrastructure and comprehensive collections. Additionally, some researchers require physical visits to other libraries and archives to access critical primary sources, underscoring the need for collaborative efforts and partnerships to facilitate access to unique materials. The use of open source software and publicly accessible databases is also prevalent, indicating a modern, resourceful approach to research that maximizes the availability of free resources. Furthermore, researchers draw from a wide array of external resources, including EU research reports, statistics, and strategies from various cultural heritage institutions, which are generally available with open access.

"What methods or tools do you employ for documenting your research process, including notes, references, and findings?"

The survey responses reveal a variety of methods and tools employed by researchers at the NSZL for documenting their research processes. Commonly

"Researchers prioritize sources that are open access and offer full-text access, especially digitized copies of manuscripts that may be in poor physical condition."

used tools include Microsoft Word and Excel, with one respondent noting the use of "Word documents, Excel tables, photos, notes entered on PDF documents." Handwritten notes remain prevalent, with several researchers indicating, "I make handwritten notes or I use my computer to make notes." Zotero is frequently utilized for managing bibliographic data and references, as exemplified by the response, "I use all of them, managing bibliographic data and references with Zotero." Additionally, some researchers incorporate project management tools such as Redmine and Trello for collaborative projects, as one respondent stated, "Office programs (Word, Excel) and also project management tools (Redmine, Trello) for multi-participant projects." Practical approaches, including "saving documents and organizing them into folders" and using "Chrome bookmarks," are also employed. This diversity in documentation practices reflects a blend of traditional and digital methods, accommodating individual preferences and the specific needs of various research projects.

"Do you utilize the tools provided by the NSZL for the documentation? if applicable what tools are you using?"

The survey data reveals a mixed approach among researchers at NSZL regarding the use of documentation tools provided by the institution. While some researchers utilize external tools like Redmine, Teams, Google Drive, and Drupal, often through international affiliations, others predominantly rely on Microsoft Office software such as OneDrive and Planner. However, a significant portion of respondents either do not use or are unaware of specific tools provided directly by NSZL.

"How often do you publish?"

The survey responses indicate diverse publication frequencies among researchers at the NSZL. High productivity is noted by some, such as publishing "31 articles between 2018 and 2021" and "approximately 4-8 studies a year." Others report more modest rates, typically "1-2 times a year" or "once a year." Some researchers produce regular professional content, with one noting, "every few weeks I produce short professional news pieces for the website." Academic requirements also influence publication, with doctoral candidates publishing "2-3 times a half year."

"Where do you publish your research outputs? Is it open access?"

The survey responses reveal that NSZL researchers publish their research outputs in a variety of formats, including scientific journals, conference papers, blogs, and websites. Several respondents noted that their publications are partly or fully open access. For instance, one researcher indicated publishing in "Hungarian LIS journals Könyvtári Figyelő (Library Review), Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (Scientific and Technical Information)" and noted that these journals "are all open access since COVID-19 at the latest." Another respondent mentioned that their scientific papers and conference papers are "Open Access." Many researchers publish in printed books and periodicals, with varying levels of open access availability. Some publications are fully open access, while others remain under embargo before becoming openly accessible. One respondent

"Researchers also generate national library statistics, trend reports, and results from various library surveys and questionnaires."

stated, "The journals I publish are open access, and as for the book chapters I usually have the right to share the scanned copies on the internet." Overall, the data highlights a strong engagement with both traditional and digital publishing formats, with a significant emphasis on open access to increase the reach and accessibility of research outputs.

"What forms/types of data do you produce alongside/beyond the scientific articles?"

The survey responses indicate that researchers at the NSZL produce a variety of data types alongside their scientific articles. These include recommendations for implementing metadata standards and vocabularies, as well as creating metadata schemes and mappings. Several researchers mentioned producing data in formats such as "excel, sql," "HTML text and illustrative figures," and "digital text editions of manuscript sources, data visualizations based on data extracted from text corpus." Additionally, shorter forms of writing such as "blog entries, articles for the general public," and "educational blogs on the NSZL platform" are common. Researchers also generate national library statistics, trend reports, and results from various library surveys and questionnaires. Specific examples include "national library statistics, trend reports on library usage, and international reviews of LIS literature." Bibliographical records for online catalogs and work with mandatory copies, such as recently published maps and atlases, were also highlighted. Other forms of data include publishing early texts and historical sources, "data visualizations," and contributions to "bibliographies and monographies." Researchers also noted producing visual content such as "photos, illustrations," and conducting analyses of historical data for their publications.

"If applicable, how often do you publish Open Access?"

The survey responses indicate varying frequencies of Open Access (OA) publication among researchers at the NSZL. Some researchers consistently publish OA, with one stating, "If I publish, I usually do it via OA." Another noted that "all data published on our official website is in open access format," and "our text editions are Open Access, as well as my publications." Others publish OA less frequently or selectively. For example, one researcher mentioned, "only scientific articles," while another stated, "it depends on the opportunities" and "sometimes." One respondent highlighted financial constraints, noting, "open access journals with higher prestige would be extremely expensive without special financial support of the Library." Overall, while some researchers regularly utilize OA platforms, others face limitations or make decisions based on specific circumstances and opportunities.

"Do you share your research data alongside the scientific article or upon request? (for example if you have prepared a survey for your research, do you share data resulting from the survey alongside the article or only upon request)"

The survey responses indicate a varied approach among NSZL researchers regarding sharing their research data. Some researchers prefer to share data only upon request, as reflected by multiple respondents stating, "I only share data

upon request." Others routinely share their data alongside their scientific articles, with several noting, "I share my data alongside the scientific article." A few researchers have a mixed approach, sharing relevant data within their publications but providing additional data upon request. One respondent highlighted the importance of context, saying, "I usually share it verbally because I like to see the reactions, it's really inspiring." Another mentioned that sharing practices depend on the nature of the data, particularly in historical studies where sources must be traceable and cited appropriately. Some respondents noted constraints such as copyright issues, while others emphasized the practice of publishing in open access periodicals to ensure wider accessibility of their research data.

"If applicable, is the data shared compatible with the FAIR Open Data Principles (Findable, Accessible, Interoperable and Re-usable)? What standard, metadata schemes and licenses do you implement for your research data?"

The survey responses regarding the compatibility of shared data with the FAIR Open Data Principles reveal diverse practices among NSZL researchers. Some researchers indicate adherence to open standards and licenses, such as "OA, CC BY," and "DOI registration." Others use specific metadata schemes like TEI XML for digital publications, ensuring data is structured according to international guidelines for textual material. However, several respondents either do not apply these principles consistently or lack awareness of specific standards and metadata schemes. For instance, one researcher mentioned, "We do not knowingly use different standards, metadata schemas or licences," while another noted, "We do not use, even in the case of the annual trend reports published on our website." Some respondents acknowledged partial compliance with FAIR principles, using standards and metadata schemes like "OAIS, Dublin Core, METS, PREMIS," but admitted that not all data shared meets these criteria.

"If applicable, what are the reasons for not sharing research data openly?"

The survey responses reveal several reasons for not sharing research data openly among NSZL researchers. Some researchers express concerns about data being stolen, noting that "some of the researchers are concerned that their results will be stolen this way." Others highlight the issue of sensitive data, such as "archival personal data," which necessitates restricted access to protect privacy.

The role of publishers is also significant, with decisions about open access often being beyond the researchers' control. One respondent mentioned, "some of my articles became open access after a while (it was the publisher's choice)." Copyright issues and the consideration of the advantages and disadvantages of open access further influence data sharing practices. Additionally, some researchers are hesitant to share data openly due to the potential for it to be reused by others, thus affecting their ability to publish future research. One noted, "I produce long-term data that could be used for future research, so if I publish it other researchers will use it." The lack of proper documentation and metadata also poses a challenge, with one researcher indicating that their data "needs to be more developed as it lacks metadata." These responses underscore a complex landscape of considerations that influence decisions on data sharing,

"Additionally, some researchers are hesitant to share data openly due to the potential for it to be reused by others, thus affecting their ability to publish future research."

including concerns about intellectual property, data sensitivity, publisher policies, and the readiness of data for open access.

"If applicable, what are the challenges faced in adhering to Open Science practices?"

The survey responses reveal several challenges faced by researchers at the NSZL in adhering to Open Science practices. One significant issue is the risk of "predatory publishing," where researchers might be targeted by deceptive publishers. Another concern is the potential misuse of publicly available research data. As one respondent highlighted, "If data from our publicly published research is used by others without acknowledging the original source of the data, that is a problem." Additionally, publishing images can pose difficulties, and there is a need for an appropriate digital environment and platform for data sharing, along with continuous IT support. Researchers also pointed out that repositories "are not user-friendly and require a lot of time and metadata," making the process cumbersome. Legal issues are repeatedly mentioned as a major hurdle. One respondent explicitly stated, "The biggest challenge is the legal issues." These legal concerns can complicate the sharing and reuse of research data. Overall, the challenges encompass technical, legal, and practical aspects that hinder the seamless implementation of Open Science practices.

"Could you suggest improvements or solutions to the obstacles you have encountered?"

The survey responses suggest several improvements and solutions to overcome obstacles in adhering to Open Science practices at the NSZL. A recurring theme is the need to raise awareness about the advantages and goals of Open Science. One researcher emphasized that "awareness regarding advantages and goals of OS should be raised." Another suggestion is to increase the focus on the importance of open access, highlighting its benefits for the research community. Furthermore, more funding for IT development and support is necessary to create a robust digital infrastructure. This would address the current issues with user-unfriendly repositories and the need for continuous IT support. As one respondent noted, "More funding for IT development and support" is essential.

By implementing these improvements, the NSZL can better support researchers in overcoming the challenges associated with Open Science practices.

"Do you collaborate with other researchers? If applicable, how often do you collaborate and in what way do you collaborate (methods, please mention which projects)?"

The survey responses indicate a varied landscape of collaboration among researchers at the NSZL. Many researchers engage in collaborative efforts, both domestically and internationally. One respondent mentioned collaborating with "researchers from areas that are interested in development and adapting standards, also those who are interested in solving the problem of making digitized collections under copyright accessible for the large public." Collaborations often involve joint projects and publications. For instance, a respondent

stated, "We compiled a questionnaire to survey demographic and sociological data on librarians in Hungary," in partnership with the Research and Analysis Department of the Library Institute. Another noted, "I work in a research group where we have common projects, we collaborate daily. We compile manuscript catalogues and a database of manuscript fragments." While some researchers collaborate occasionally or have not yet had the opportunity to collaborate extensively, others report continuous cooperation with both national and foreign institutions. These collaborations include tasks that require specialized expertise, such as artificial intelligence, where partners perform specific tasks in exchange for data. Methods of collaboration vary, including the use of digital tools like Google Docs and Transcribus for transcription and critical edition of manuscripts. Regular meetings, often on a monthly or weekly basis, are common in some collaborative efforts. Additionally, many researchers participate in international research groups and share their findings through consultations and email. Overall, the data indicates that while collaboration is widespread, the frequency and methods of collaboration differ among researchers, influenced by the nature of their projects and the specific needs of their research.

"If applicable, how does collaboration play a role in your research process, and how do you coordinate with other researchers? (for example you are working on a project, and you needed a particular thing from another institution, what role did collaboration play in your research process?)"

Collaboration plays a significant role in the research process at the NSZL, facilitating access to specialized expertise, external collections, and research methodologies. Researchers use various platforms and forums for collaboration, including international working groups such as those of IFLA, ISO, EURIG, and Europeana. For example, one researcher noted, "The Research Department of the Library Institute provided research methodology assistance," highlighting the importance of internal support. Collaboration is particularly crucial when researchers need access to collections beyond their own library. As one respondent mentioned, "I often need the special expertise of my colleagues. I do not work solely with sources available in our own library, therefore it is important to get access to other collections." This access is often facilitated through agreements with other public institutions that grant free access to their employees. Projects are frequently based on collaborations where researchers from other institutions contribute material, data, and research results, which are then published on shared platforms. One researcher emphasized, "Usually our projects are based on collaborations, researchers from other institutions bring their material/data/research results, and we publish it on the platform." Coordination with other researchers is managed through various means, including personal visits to institutions where museal documents are kept, regular consultations, and email communications. The importance of these collaborations is underscored by another researcher who stated, "Collaboration is crucial, as I often need the special expertise of my colleagues."

"Are you an advocate for open access and open data? If applicable, tell us about your advocacy experience (mentioning projects/initiatives)"

"While some researchers collaborate occasionally or have not yet had the opportunity to collaborate extensively, others report continuous cooperation with both national and foreign institutions."

Advocacy for open access and open data is a recurring theme among researchers at the NSZL. One researcher actively engages in advocacy through several presentations and publications on the topic. Another researcher mentioned their preference for publishing in open access publications, demonstrating a commitment to the principles of open access. Additionally, involvement in initiatives such as Creative Commons and Rightsstatements.org indicates a focus on ensuring accessible and properly attributed research outputs. However, not all researchers are unequivocally supportive. One researcher expressed reservations, stating, "If you are asking about my sympathy, I have doubts, and if I see the point, I will use it, of course after considering the advantages and disadvantages." This highlights a critical view of open access, where the potential benefits and drawbacks are carefully weighed. Furthermore, concerns about the financial implications of open access are evident. As one respondent noted, "Today open access often means that private firms try to make the researchers or their institutes to pay all the costs of the publication process." This perspective reflects apprehensions about the economic burden that open access models can impose on researchers and their institutions. Overall, while there is significant advocacy for open access and open data among NSZL researchers, there are also nuanced views that consider both the advantages and the potential challenges associated with these practices.

"Could you share any specific obstacles you've encountered in your research workflow at the National Library and how you've addressed them?"

Researchers at the National Library (NSZL) have identified several specific obstacles in their research workflow. One researcher noted, "bureaucracy slows down procedures," which can hinder timely progress in research activities. Another issue is the lack of access to some databases considered to be important for some researches. Conducting necessary off-site archival and library research causes problems to some researchers as well.

"How could the NSZL better support and promote Open Science?"

To better support and promote Open Science, the NSZL should implement several strategic initiatives. Firstly, creating and implementing a comprehensive data management policy based on Open Science (OS) principles is crucial. This policy should also apply effective copyright exceptions and limitations. Enhancing staff capabilities through training and the development of online learning materials is another essential step. As one researcher suggested, "If you could provide training for staff or create online learning materials," it would significantly boost the adoption of OS practices.

Making the library's databases, especially those containing medieval and early modern content, more user-friendly and providing English interfaces would enhance usability and global reach. Organizing in-house training courses and producing guides would help staff and researchers navigate Open Science methodologies effectively. Developing and promoting Open Access platforms and catalogs is essential, as noted by a researcher: "Develop the Open Access platforms and catalogs, make more collections online available and promote these sites to make them visible to the researchers and general public." As one researcher highlighted, "Accessing resources online improves the situation a lot:

" »Today open access often means that private firms try to make the researchers or their institutes to pay all the costs of the publication process.« "

it makes mining fast and convenient and can be done in slippers." This convenience underscores the importance of a robust digital infrastructure. Publishing as much content as possible under Open Access should be a priority.

6. Challenges and limits of the study

During the survey conducted at the National Library of Hungary (NSZL), several challenges emerged that provide insights into the complexities of assessing Open Science awareness and implementing related policies. One significant challenge was the language barrier encountered among researchers, many of whom had English as a second language. This linguistic diversity posed difficulties in survey administration and comprehension, potentially influencing response rates and data quality. Another notable challenge was the limited timeframe available for data collection. The researcher overseeing the survey was a trainee at NSZL for only two months, which constrained the scope and depth of the survey methodology. As a result, the study primarily relied on questionnaire-based data collection, with limited opportunities for in-depth interviews that could have provided richer qualitative insights into researchers' perspectives on Open Science. In addition to these operational challenges, the study faced constraints in participant engagement. Not all researchers were able to participate due to their busy schedules and competing priorities, and their varied views about Open Science, highlighting the need for flexible and accommodating survey methodologies in future research efforts. Furthermore, the study's narrow focus on survey responses and open-ended questions limited the breadth of insights gathered, particularly regarding nuanced aspects of Open Science practices and attitudes among NSZL researcher.

7. Future recommendations

To foster a culture of Open Science within NSZL, ongoing support and education initiatives are crucial. Regular workshops, seminars, and training sessions tailored to researchers' needs can promote awareness of Open Science principles and best practices. Collaborative partnerships with external stakeholders and peer institutions can further amplify these efforts, fostering a collaborative and supportive environment for Open Science initiatives. By implementing strategic improvements, NSZL can enhance its capacity to support Open Science principles, empower researchers to adopt transparent and collaborative research practices, and contribute to the broader scholarly community's efforts in advancing scientific knowledge and innovation.

8. Conclusion

The survey conducted among researchers at the National Library of Hungary (NSZL) reveals crucial insights into the current state of Open Science awareness and data management practices. The findings indicate a moderate level of awareness about Open Science principles and highlight some gaps in the practical implementation of these practices. Researchers identified a need for clearer guidelines and more robust support to facilitate effective data management and sharing in alignment with Open Science standards.

Developing and adopting an effective Open Science-compliant data management policy will definitely promote best practices, ensuring systematic organization, preservation, and accessibility of research data for verification

and reuse. The results have prompted the colleagues at the library to design and implement targeted Open Science training courses, equipping researchers with the essential skills and knowledge to adopt these practices effectively. Promoting Open Science principles and policies within NSZL remains critical. Institutional commitment to Open Science enhances the transparency, reproducibility, and societal impact of research while aligning with continental regulations and global movements toward more open and collaborative research environments. Libraries, as key stakeholders, play a vital role in advancing these initiatives. Their involvement is essential in providing the infrastructure, resources, and training needed to support researchers in embracing Open Science.

Sources/Literature

Coalition for Advancing Research Assessment (CoARA) (2022) *Agreement on reforming research assessment*. Available at: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf (Accessed: 2024.04.28.)

European Commission (2024) *Horizon Europe*. Available at: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/horizon> (Accessed: 2024.04.28.)

Miedema, F. (2022) *Open science: The very idea*, Springer Nature, ISBN 978-9402421149

UNESCO (2021) *Recommendation on Open Science*. Available at <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (Accessed: 2024.04.28.)

Vision, T. J. (2010) *Open data and the social contract of scientific publishing*, *BioScience*, 60(5), p. 330-331. <https://doi.org/10.1525/bio.2010.60.5.2>

„Az egész arról szól, hogy együtt megértsük, a másik számára mi az érték” Beszélgetés dr. Kocsis Andreával

Szentkereszti Máté
szentkereszti.mate@oszk.hu
digitális filológus
MNMKK OSZK Digitális Bölcsészeti
Központ

Beérkezett: 2024.10.14.
Elfogadva: 2024.10.15.
Publikálva: 2024.11.20.

Az interjúban az Edinburghi Egyetem oktatója, dr. Kocsis Andrea megosztja saját történetét arról, hogy hogyan lett digitális bölcsész. Olyan kérdések is felmerülnek, mint hogy miért tranzitória a digitális bölcsészet, milyen a sikeres tudománykommunikáció, és hogyan lehet bevonni diákokat a digitális bölcsészeti órákra. Továbbá beszámol a Skót Nemzeti Könyvtár tudományos ösztöndíjasaként végzett webarchiválási munkájáról, az adatbázisok rétegzett felhasználóbaráttá tételéről.

Kocsis Andrea, interjú, digitális bölcsészet, webarchiválás, tudománykommunikáció

Bevezető

Mai világunkat keresztül-kasul átszövik az adatok. Adatok az egyénekről, csoportokról, országokról, az egész világról. Az információs társadalmak korában az adat gazdasági és politikai tőkét jelent. A tudomány számára pedig a tudás alap-egysége. Persze az adat fogalma más és más az egyes tudományokban. Elég, ha csak a két nagy családra: a humán és a természettudományokra gondolunk. Van azonban egy tudásterület, amely a két oldal között áll. Használja az emberi és a gépi tudást, figyelembe veszi az emberi mivoltunkból fakadó változó tényezőket és a számítógépek által nagy mennyiségű adatból feltárt mintázatokat is. Ez a terület a digitális bölcsészet. Mivel az információs korban átalakul a tudomány helye és szerepe is, ezért a humán- és természettudósoknak meg kell tanulniuk hatékonyan kommunikálni egymással és a külvilággal is. Arról, hogy a bölcsészek hogyan igazodhatnak el ebben a számukra kihívásokkal teli új világban, dr. Kocsis Andreát, az Edinburghi Egyetem oktatóját¹ és a Skót Nemzeti Könyvtár (NLS) tudományos ösztöndíjas kutatóját² kérdeztem.

A digitális bölcsészettel foglalkozók színes táborába számos tudományterületről érkeznek szakemberek. Andrea, te a régészet, a kommunikációtudomány és a kulturális örökség területén szerzed diplomát Európában. Ennyi diplomával a zsebében hogyan lesz valaki végül digitális bölcsész?

Régészként és a médiában is számos informatikai tudásra épülő módszerrel dolgozik az ember, így tulajdonképpen nem volt számomra ismeretlen az adatok digitális világa. Ahogyan sok digitális bölcsésznek, úgy nekem is alapvetően a GIS³,

Cite as/Így hivatkozd: Szentkereszti, M. (2024) „Az egész arról szól, hogy együtt megértsük, a másik számára mi az érték”, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 272–276.

azaz a térinformatika jelentette a belépőt. Ez fontos eleme a régészeti munkának, ráadásul az alapjai könnyen megtanulhatók. A doktorim alatt csatlakoztam a Code First Girls⁴ szervezet képzéséhez, amelynek a célja, hogy olyan bölcsész diáklányokat tanítson kódolni, akiknek világéletükben azt sulykolták, hogy nem jók matekból. Itt fedeztem fel, hogy ez csak mítosz és sztereotípiá, és nem kell a bölcsészeknek félni a programozástól. Ezen felbátorodva a doktorim alatt és után már célirányosan olyan projektekre jelentkeztem, ahol digitális kutatóra volt szükség.

A humán és a természettudományok egyik metszéspontjában valóban a digitális bölcsészet áll. Azonban nehéz pontos definíciót adni, mit is jelent a kifejezés. Hosszú évek óta angol nyelvi közegben alkotó szakemberként te hogyan értelmezed?

Nincs konszenzusos definíciója ennek a kutatási területnek, aminek az is az oka, hogy a *digital humanities* kutatás valójában párbeszéd több diszciplináris tudományág között, egy-egy konkrét probléma megválaszolására. Egy ironikus szimbóluma ennek az ingoványnak a *What Is Digital Humanities?*,⁵ ami minden frissítésnél egy újabb definícióval jön elő. A mi egyetemünk a *humanities informatics* kifejezést használja a *digital humanities* helyett. Szerintem ez magába foglalja, hogy a szakterületünk egyszerre szól arról, hogyan használjuk fel a számítástechnikát olyan hagyományos módszerekkel felállított kérdések megválaszolására, amiket analóg módon nem tudnánk megoldani, illetve azt is jelenti, hogy az új technológiák a kutatást más megvilágításba helyezve új kérdések feltevéséhez vezetnek, amikre korábban nem gondoltunk volna.

Tehát érdemes bizalmat szavazni mondjuk akár történészként is a digitális bölcsészetnek?

Abszolút. A *digital history*, azaz a digitális eszközökkel végzett történelmi kutatások lehetőséget nyújtanak zárványforrások összekötésére, hosszadalmas, egyedül akár évtizedekig tartó munkák felgyorsítására, új kérdések feltevésére és megválaszolására. Emellett a kutatásfinanszírozás előteremtése során is jelentős előny, ha van digitális részük a projekteknek. Ráadásul a digitálistartalom-előállítás az ismeretterjesztésnek is kiváló módja.

Ugyanakkor a technika bevonása a humán tudományos vizsgálatokba félelmet kelthet a kutatókban. Mi garantálja a tudományos objektivitást?

Számomra a digitális bölcsészeti munka alapelve megtalálni az egyensúlyt a megbízhatóság és a validitás között. A digitális módszerek hajlamosak a megbízhatóságot – azaz hogy mennyire precízen tudom a munkát végezni – előtérbe helyezni, miközben esetleg a validitás – azaz hogy az eredmény mennyire reprezentálja a valóságot – csorbul. Arra kell törekedni, hogy az adott kutatási kérdéshez és a forrásokhoz olyan módszereket találjunk, amelyek fenntartják az egyensúlyt.

A kulcs tehát a kommunikáció?

Igen. A digitális bölcsészet a tranzitónája a már említett tudományágnak és sok másinak is. A közös hang megtalálása persze nem könnyű feladat, hiszen mind-egyik fél más perspektívát hoz a diskurzusba.

„A mi egyetemünk a *humanities informatics* kifejezést használja a *digital humanities* helyett.”

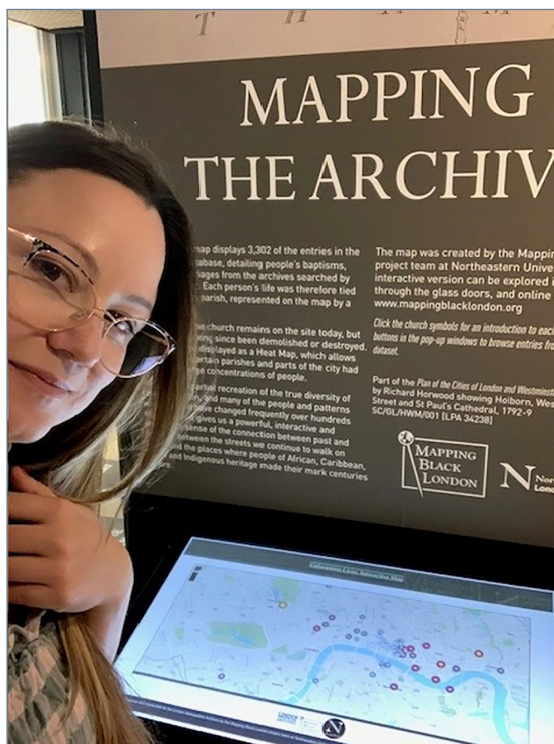
¹ <https://www.eca.ed.ac.uk/profile/dr-andrea-kocsis>

² <https://data.nls.uk/projects/national-librarians-research-fellowship-in-digital-scholarship-2024-25/>

³ Geographical Information System = Földrajzi Információs Rendszer

⁴ Code First Girls: <https://codefirstgirls.com/>

⁵ <https://whatisdigitalhumanities.com/>

1. ábra: dr. Kocsis Andrea az egyik muzeumi installációjával

Hogyan lehet sikeres a diskurzus?

A hangsúly a közös produktumon van. Ehhez kölcsönös nyitottságra, érdeklődésre, a másik tudásának tiszteletére és pontos kommunikációra van szükség. Csakúgy, mint bármilyen másik párbeszédben. A pontosság néhány esetben azt is jelentheti, hogy vannak elemek, amelyeket el kell engedni, és csak az együttműködéshez szükséges mennyiségű és minőségű információt kell átadni. Hasonlóan a tudományos kommunikáció alapjaihoz.

Éppen a tudományos kommunikáció és a széles körű felhasználhatóság a szakterületed az NLS webarchiváló munkájában. Mit kell ezen érteni?

Arra próbálok megoldást keresni, hogyan lehet a webarchívumok használhatóságát bővíteni. A webarchívum lényege, hogy a dinamikusan változó internettel ne vesszen el információ a közelmúltról. A tévhittel ellentétben nem minden marad örökre az interneten, amit egyszer feltöltöttek. De ettől lett egy óriási adatbázisunk, amitől mindenki mást vár, de senkinek sem azt adja, amit szeretne. Ez egy kommunikációs probléma. A digitális kutató olyan adatot akar látni, amin kvantitatív alapú kutatást végezhet, helyette egy kollektiót kap, amit jogi okokból csak egyesével jegyezhet a könyvtárban. Az analóg kutatót elriasztja a bonyolult számítógépes felület, a laikus látogató pedig azt várja a webarchívumtól, hogy úgy fog viselkedni, mint egy internetes kereső, holott ez egy gyűjtemény. Tehát senki nem használja. Ennek a problémának az orvoslására javaslok egy koncentrikus elérési modellt, amelyben azok, akik a hagyományos használatot preferálják, a kollektióval érintkeznek, a digitális kutatók a metaadattal, a laikus látogató pedig egy szűrt összeállítással találkozik, ami felkelti az érdeklődését. A középkori irattárat sem zúdíttuk rá a látogatóra „előemésztés” nélkül, miért tenénk ezt a webarchívummal?

„Az információt a különféle felhasználóknak a hozzájuk illő formában kell rendelkezésre bocsátani.”

Hogyan tudod útba igazítani ebben a kereszteződésben, tranzit-zónában a laikus közönséget?

Fontos, hogy minden kutatással kapcsolatban világosan kell megfogalmazni az általunk hitt értékét. Az embereknek el kell magyarázni, hogy miért van szükség a kutatásunkra, akkor is, ha az számunkra egyértelmű. Tehát a tudománykommunikációnak legitimáló szerepe van. Az információt a különféle felhasználóknak a hozzájuk illő formában kell rendelkezésre bocsátani.

Ha már formátum: hogyan tekintünk az adatvizualizációkra?

A legfontosabb, hogy a vizualizáció nem pusztán illusztráció vagy dekoráció. Az adatvizualizációk a kutatás szerves részét képezik, hiszen a tanulmányozásukkal új kérdéseket, vizsgálatokat indíthatunk. A vizualizálás nem a végeredmény, hanem egy új kutatás kezdete. De mivel információt sűrít, ezért bonyolult jelenségeket is képes az írott szónál sokkal egyszerűbben megjeleníteni. Ezáltal alkalmas az ismeretterjesztésre is.

Hogyan kell a gyakorlatban elképzelni a vizualitás ismeretterjesztő funkcióját?

Például amikor kulturális örökség mesterszakot végeztem Cambridge-ben, azt a feladatot kaptam, hogy tervezek egy múzeumi installációt egy olyan raktári vitrinből, amiben kizárólag Jangszao neolitikus kínai kerámiák sorakoztak. Egy ilyen vitrin általában nehezen kelt lelkesedést a nem szakértő látogatóban. Feltettem a kérdést: mi az egy ilyen tárgyban, ami pillanatok alatt megragadja a látogatót? A jellegzetes díszítőtechnikája. Ezért úgy döntöttem, kihozom a mintát az üveg mögül: a vitrin melletti oszlopot beletekertem egy molinóba, amin ugyanazok a minták sorakoztak kinagyítva. A minta önálló életre kelt, és az oszlopról bevonzott a tekintetet a vitrinbe. A történelem iránt mélyebben érdeklődők számára pedig a művészettörténeti kontextus felvillantása volt érdekes: a polc mellé helyezett infografikán követni lehetett, mi történt a világ minden táján akkor, amikor hétezer évvel ezelőtt ezeket a mintákat rajzolták a kiállított kerámiákra Kínában. Mindeközben a gyerekek Jangszao-alakzatokat színezhettek a múzeumpedagógiai sarokban. Ebben az esetben hosszú leírások helyett elég volt abban segíteni a látogatót, hogy lásson, és azon keresztül kapcsolódjon, emlékezzen.

Egyetemi oktatóként hogyan tudod a bölcsészhallgatókat közelebb hozni a digitális világhoz?

Magától egy diák sem fogja felvenni a digitális bölcsészet kurzust. Sem az, aki kvantitatív tárgyak felől, sem az, aki a hagyományos bölcsészet felől jön, nem feltétlenül gondolja, hogy ez neki való. Ami nekem bevált, azok a gyakorlatorientált, rövid workshopok, hackaton jellegű projektek, ahol a diákok elkerülhetetlenül belecsöppennek a tranzit-zóna párbeszédébe, együtt létrehoznak valami kézzelfogható produktumot, tanulnak egy új, könnyű módszert, ami demisztifikálja az egészet. Vonzottam be hallgatókat *Játékszerű történetmesélés* vagy *Örökségi szöveg-elemzés* workshopokról, de igyekszem mindig bemutatni egy-két valós digitális esettanulmányt az alapvetően nem digitális óráimon is. Több diáklányom vett fel kódolást sima örökség- vagy tudományos kommunikáció óráim után is.

„A tudományos kommunikáció órámon megtanulják ugyanazt a kutatást, a szakdolgozatukat három különböző közönségnek eladni.”

Hogyan épül fel egy ilyen kurzus?

A tudományos kommunikáció órámön megtanulják ugyanazt a kutatást, a szakdolgozatukat három különböző közönségnek eladni. A szakterületüknek, egy választott, de laikus közönségnek és a munkaerőpiacnak. Az első fázisban rájönnek, hogy valaminek a szakértői. A második fázisban felfedezik, hogy mi a kulcsüzenetük, annak milyen elemei vannak, milyen közönséget tud megszólítani, és ahhoz mi a legjobb csatorna, formátum. Majd digitális módszereket tanulnak ennek a közönségnek az eléréséhez. Ezt a tapasztalatot később beültetik a CV-jükbe. Néha egy közös produktumot is létrehozunk a diákok munkáiból. Az egész arról szól, hogy együtt megértsük, a másik számára mi az érték.

Összegzés

Ahogy dr. Kocsis Andrea Edinburghban mediátorként lép fel informatikusok, webarchiválók, könyvtárosok és levéltárosok között a skót webarchívum használhatóságának javításában, úgy a beszélgetésből az is egyértelműen kirajzolódott, hogy a tudományos paradigmaváltás jelenkori szakaszában olyan tranzitzióba léptünk, ahol a szervezett kooperáció, a szegmentált kommunikáció és az önmenedzselő attitűd elengedhetetlen a tudomány eredményes műveléséhez.

Innovatív könyvtári lakberendezés Állományalakítás mint forgalomgenerálási eszköz a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban

Innovative library furnishings: Shaping library collection as means to boost the circulation of books at the Municipal Library and Information Centre of Gödöllő

Kajári Katalin
kajari.kata@gvkik.hu
Gödöllői Városi Könyvtár és
Információs Központ
ifjúsági könyvtáros

Beérkezett: 2024.07.18.

Elfogadva: 2024.08.05.

Publikálva: 2024.11.15.

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ nem hagyományos, marketingorientált könyvtári megoldásokkal növeli az olvasói aktivitást és az állomány kihasználtságát. Jelen tanulmány a bevezetett shop koncepció hatásait vizsgálja a könyvtári forgási statisztikákra, különös tekintettel a 2022-es beszerzésekre. A statisztikai elemzések alapján látható, hogy a tematikus csoportosítások és kiemelések jelentősen hozzájárultak a könyvtári állomány nagyobb kihasználtságához, valamint az olvasói elégedettség növeléséhez.

könyvtári marketing, könyvtári lakberendezés, állományalakítás, közösségi terek, olvasói elégedettség növelése, városi könyvtár

The Municipal Library and Information Centre of Gödöllő uses non-traditional, marketing-oriented library solutions to increase reader activity and utilisation of information resources. The present study examines the effects of the implemented shop concept on library circulation statistics, with a special focus on acquisitions in 2022. The statistical analyses show that thematic groupings and highlights have significantly contributed to higher utilisation of library resources and increased reader satisfaction.

library marketing, library furnishing, collection development, community spaces, increasing reader satisfaction, municipal library

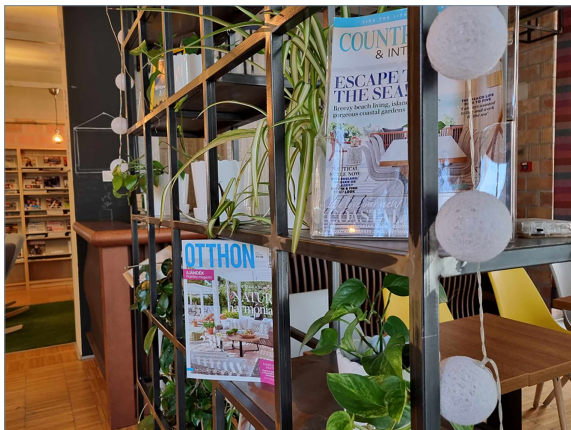
1. Bevezetés

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ Minőségirányítási Tanácsa 2011 óta működik. Célja a könyvtár minőségirányítási rendszerének felelősségteljes működtetése és fejlesztése. A MIT fő törekvése, hogy könyvtárunk az olvasói igényeknek megfelelően, azzal összhangban működjön. A használók kiszolgálása érdekében nem riadunk vissza a hagyományostól eltérő módszerek alkalmazásától sem.¹ Sikeresen alkalmazunk a vállalati szférában, az üzleti marketingben már bevett jógyakorlatokat az egyik legfontosabb tevékenységünk, az állomány alakítása, rendezése során is. Jelen publikációban azt kívánom szemléltetni, hogy a külföldi könyvtári példák alapján bevezetett, úgynevezett shop

Cite as / Így hivatkozd: Kajári, K. (2024) Innovatív könyvtári lakberendezés: Állományalakítás mint forgalomgenerálási eszköz a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központban / Innovative library furnishings: Shaping library collection as means to boost the circulation of books at the Municipal Library and Information Centre of Gödöllő, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(3), p. 277–286.

koncepció, a hagyományostól eltérő könyvtári gyűjteményrészek kialakítása, az „impulzusvásárlást” generáló marketingeszközök milyen pozitív hatással vannak a könyvtári állomány forgására, kölcsönzési statisztikájára, végső soron az olvasói aktivitásra, a könyvtár kihasználtságára.

Könyvtárunk állományában 109 731 könyv található. Elemzésemben a 2022. évi beszerzések forgási statisztikáival szemléltetem a könyvtári részlegek állandó kiemelésének eredményességét. Valljuk, hogy a könyvtári állomány felosztása, szét-darabolása az olvasói célcsoportok igényeinek megfelelően sokkal nagyobb forgalmat generál, mintha egy tömbben lennének. Rendszeres olvasói elégedettség- és igényfelméréseinkben visszatérő elem az állományra vonatkozó észrevételek, tapasztalatok kérése, mely eredményeket felhasználva fejlesztjük könyvtárunkat.

1. ábra: Lakberendezési folyóiratok kiemelése az Infotérben

2. Lakberendezés

Százezres állományunkban körülbelül ötvenféle csoportosítás, kiemelés található. A szám folyamatosan változik, annak függvényében, hogy az állandó, lelőhely-kóddal ellátott gyűjteményrészek mellett mennyi ideiglenes kiemelésünk van. A válogatások kialakításánál figyelembe vesszük az olvasói ötleteket, javaslatokat és az aktuális trendeket, évfordulókat. A földszinten, a bejáratnál található gyors-kölcsönző, az ún. „Kabátos Kölcsönző” egyfajta ideiglenes kiemelés, ahol havonta változó témákban kihelyezett könyvekből válogathatnak azok az olvasóink, akik sietnek és nincs idejük az első emeleten böngészni. Rendszerint a négy rekeszből az egyik az újdonságoké, a másik a gyermekkönyvtaré, a maradék kettő valamilyen aktualitáshoz kapcsolódik (2. ábra).

2. ábra: Új könyvek polca a felnőtt-részlegen és a földszinti Kabátos Kölcsönző

Az olvasó a felnőtt- és a gyermekrészlegre érkezve az új könyvek polcra botlik, amelyen a könyvek tematikus csoportokban, könyvborítókkal kifelé fordítva várják az első kölcsönzőjüket.

„Százegres állományunkban körülbelül ötvenféle csoportosítás, kiemelés található.”

Állandó kiemeléseinket lelőhelykóddal a Szikla Integrált Könyvtári Rendszerben is jelöljük (pl. Fszor = felnőtt szórakoztató irodalom, Fkrimi = felnőtt krimik, Gykid = gyerekkönyvtár idegen nyelvű könyvek, Fo = felnőtt-olvasóterem). Összesen 40 darab lelőhelykódot használunk, ami bár elsőre nagyon soknak tűnhet, de a rendszer hamar átlátható, és használatukkal a dokumentumok gyorsabban visszakereshetők. Az olvasók számára a legfontosabb lelőhelykódokról magyarázó táblát is kihelyeztünk az olvasói számítógépek mellett.

A pontos lelőhelyek az OPAC-ban nem látszanak. Használatuk a könyvtári belső munkát segíti azzal, hogy egyszerűsíti a különböző statisztikai elemzések összeállítását.

A felnőtt részlegben a szépirodalomnál és szakirodalomnál is használunk kiemeléseket, közel húsz helyen. A szépirodalomban a válogatás alapját a zsánerek, az életkor, a megjelenés ideje, a műfaj határozza meg. Néhány példa a csoportokra a teljesség igénye nélkül: krimik – ezen belül a skandináv krimik –, romantikus regények, történelmi – ezen belül a magyar történelmi, életrajzi, családregegyek –, sci-fi, fantasy, new adult könyvek, idegen nyelvű regények, versek, sorozatok. A szakirodalmi csoportosítás a legnépszerűbb ismeretterjesztő témákat követi: kézművesség, kertészet, útikönyvek, szakácskönyvek, zöld polc, segítő könyvek polca. A kiemeléseket sok esetben a könyvek címlapján pecséttel, a gerincen különböző ikonokkal jelöljük, ezzel is megkönnyítve a keresést és a visszakeresést (3. ábra).

3. ábra: Gerincjelzések: szórakoztató, krimi, történelmi, életrajz, versek, new adult, sci-fi, fantasy, zöld

A gyűjteményrészek elhelyezésénél figyelembe vesszük a látogatók könyvtáron belüli „haladási irányát” is. A legnépszerűbb kiemeléseket előresoroljuk, a kölcsönzési adatok tükrében a „rosszul teljesítő” gyűjteményrészeket átmozgatóval helyezzük fókuszba. Az olvasóink a visszajelzések alapján megszokták és szeretik ezt a fajta elrendezést, vannak, akik mindig csak kedvenc zsánerükből választanak, célirányosan keresnek, mások mindenhol körbenéznek. Az első csoportnak nagy könnyebbség a kiemelések használata, hiszen egyszerűbben választhatják ki a következő olvasmányukat. A kiemelések másik hozadéka, hogy felhívja a figyelmet az állomány sokszínűségére. A törzsolvasóink a szabadulószoza játékunk során a könyvtár bejárásakor maguk is megfogalmazták, hogy milyen jó, hogy ennyiféle könyvünk van, mert ők mindig csak a szórakoztató irodalmat olvassák, de most rátaláltak az útikönyvekre is.

Az egyes állományrészek kiemelését és állandó lelőhelykóddal történő ellátását mindig megelőzi az igényfelmérés. Ha azt látjuk, hogy új zsáner, új téma felé fordul a hazai olvasóközönség figyelve, elsőként ideiglenes kiemeléssel szondázzuk saját használóinkat (példa erre a Kabátos Kölcsönző). Ilyen olvasói igényre reagálva alakítottuk ki a családregegyek polcot a felnőtt részlegben 2023-ban. Az állandó kiemelésről egy kisfilmben² tájékoztattuk az érdeklődőket. Az új csoport beváltotta a hozzá fűzött reményeket, a családregegyek jelentős része folyamatos kölcsönzésben van.

Zenei könyvtárunk állományát műfajok szerint kategorizáltuk: CD-knél 13 kategória (például filmzene, jazz, komolyzene, külföldi könnyűzene, külföldi rock, magyar könnyűzene, musical, népzene, világzene, zenés irodalom); a DVD-knél 19 csoport található (például családi, dokumentumfilm, dráma, életrajz, fantasy, irodalmi feldolgozás, ismeretterjesztő). Ezek a pontosítások lehetővé teszik, hogy az olvasók könnyebben eligazodjanak a sokféle műfaj között, átláthatóbb legyen az állomány.

„A gyűjteményrészek elhelyezésénél figyelembe vesszük a látogatók könyvtáron belüli »haladási irányát« is.”

A felnőttkönyvtári részlegnél egyetlen helyen, az önmagában is összetett témát lefedő Segítő könyvek polcoknál alkalmazzuk a pontos lelőhely megadását. A különböző problémáknak megfelelően az alábbi tartalomra utaló lelőhelyneveket vezettük be: „Micsoda nő”, „Kit siratok”, „Mit siratok?”, „Hadd mondjam el...”, „Nem adom fel”, „Mindannyian »mások« vagyunk”, „Léleksimogató”, „Szívszorító történetek”.

A felnőttkönyvtár mellett a gyermekrészleg is változatos felosztást kínál használóinak. A rendezés alapvető szempontja itt az életkor: a legkisebbeknek való böngészőktől, képeskönyvektől, a meséken és az olvasni tanuló sorozatokon át a könnyített olvasmányokon, regényeken, képregényeken keresztül vezetnek át a kamaszhíd könyveihez. Az ifjúsági részleg polcait nagyrészt a gyermekrészleg állományából alakítottuk ki a gyermekkönyvtár végében. Könyveinket itt a Könyvsú-GO weboldalon³ meghatározott kategóriák szerint helyeztük el. A Könyvsú-GO egy interaktív könyvválasztó oldal, melyet az „Olvasók Diadala” elolvasott könyveiből alakítottunk ki, és jelenleg több mint 600, a fiatalok által keresett legnépszerűbb könyvet tartalmaz csoportosítva, kerülve a hagyományos felosztásokat: a felnőtté válás könyvei, zaklatással kapcsolatos regények, humoros könyvek, naplóregények, vakációs könyvek stb. A kategóriákat egy-egy műcím jelöli (Alkonyat, Éhezők viadala, Családom és egyéb állatfajták, Titokzatos bűntény, Az élet játéka stb.). A kezdeti tizenhárom csoportot tovább bővítettük idegen nyelvű ifjúsági regényekkel, kortárs verseskötetekkel, képregényekkel, mangákkal. 2022 nyaratól hangsúlyt fektetünk a szakirodalom népszerűsítésére is, kiemelt téma lett a fenntarthatóság, a pszichológia és a főzés. A tinipolc is a Könyvsú-GO nevet kapta 2021-ben.

Ideiglenes kiemeléseinket a rövid időtartamuk miatt nem jelöljük az adatbázisban. Egy-egy ilyen tematikus kigyűjtés pár naptól a maximum egy hónapig terjedő időszakra szól. Tartalmukat tekintve a különböző évfordulókhoz, jeles napokhoz, irodalmi és egyéb díjakhoz, helyi vagy világszintű aktualitásokhoz kapcsolódnak. Elhelyezésükhöz igénybe vesszük a katalógusszekrények fiókjait, a könyvtári pultot, plexipolcokat, faliújságot, a faliórát és a már említett Kabátos Kölcsönzőt (4. ábra). Az így megszületett látványvilág egy vonzó, izgalmas könyvtárképet ad, felfedezésre csábít, amit hangulatos olvasósarkok kialakításával is erősítünk.

4. ábra: Újrahasznosított katalógusszekrények és a könyvóra

3. Forgási statisztikai elemzés

Kíváncsiak voltunk, hogy a vonzó látványt és az állományrészek mozgatását a statisztikai adatok is igazolják-e. 2023-ban elkészítettük az előző évek beszerzéseinek forgási statisztikáját. Az elemzésben összehasonlítottuk a 2019–2022-es időszakra vonatkozó kölcsönzéseket. 2019 után 2022 volt az első lezárásoktól mentes, teljes nyitvatartású év, de a 2020–2021-es időszakban is lehetőséget biztosítottunk könyvcsomagok kérésére, könyvláda használatára, „könyvet hához” szolgáltatás igénybevételére.

„A Könyvsú-GO egy interaktív könyvválasztó oldal, melyet az »Olvasók Diadala« elolvasott könyveiből alakítottunk ki, és jelenleg több mint 600, a fiatalok által keresett legnépszerűbb könyvet tartalmaz csoportosítva...”

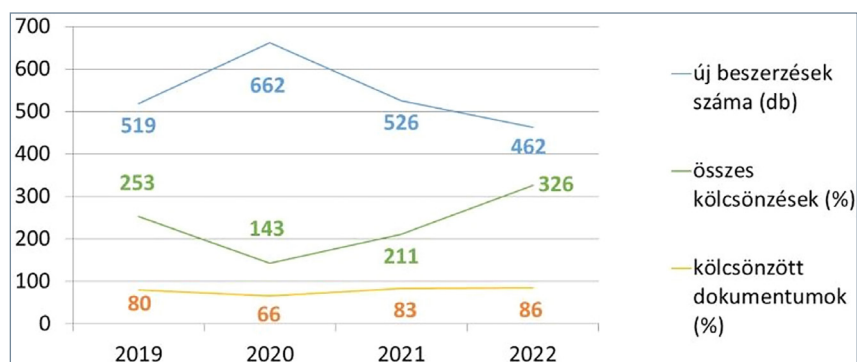
Az elemzésből kiderült, hogy bár a beszerzett könyvek száma csökkent (a könyvárak növekedése miatt, valamint annak betudhatóan, hogy – az előző évekkel ellentétben – 2022-ben nem részesültünk érdekeltségnövelő támogatásban), az átgondolt gyarapítási terv és a marketingstratégia hatására a kölcsönzések száma emelkedett. 2023-ban az új könyvek 81%-a került kölcsönzésre, átlagosan 2,5 alkalommal (255%-os kihasználtság) kölcsönöztek ki minden új könyvet (5. ábra).

5. ábra: Kölcsönözhető állomány tárgyévi beszerzéseinek kölcsönzése (%) GVKIK

Ahhoz, hogy az összefüggéseket jobban lássuk, megnéztük a beiratkozott olvasók számának alakulását is a vizsgált időszakban. 2019 és 2020 között 1000, majd 2021-re további 600 fővel csökkent a beiratkozott olvasóink száma. A mélypont után, 2022-ben közel 1000 fővel nőtt az olvasók száma.

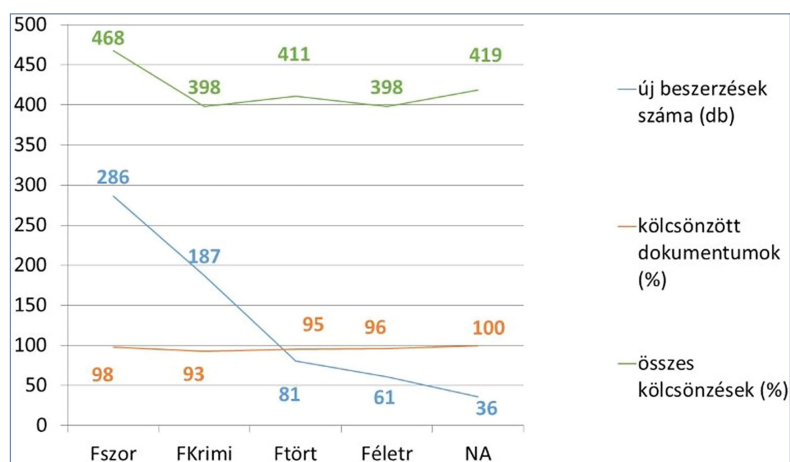
Az 5. ábra a teljes állományra vonatkozik. A klasszikus szépirodalomtól elkülönítve megvizsgáltuk a felnőtt-részleg kiemelésit (krimi, szórakoztató, történelmi stb.) (6. ábra). A beszerzett szépirodalmi művek száma 2019-hez viszonyítva 57 darabbal csökkent, ennek ellenére a kölcsönzések száma a beszerzett új címek tekintetében 6%-kal, az összes kölcsönzés pedig 73%-kal növekedett. Elmondható, hogy a tudatos gyűjteményszervezési munka eredményeként a szépirodalmi állomány már önmagában jobban teljesít, mint a teljes beszerzett állományrész.

6. ábra: Felnőtt-szépirodalmi állomány tárgyévi beszerzéseinek kölcsönzése (%) GVKIK

A 7. ábra a legnépszerűbb felnőttállomány-részek forgási statisztikáját mutatja a tárgyévi beszerzések tükrében. Az elemzésből kiderül, hogy szemben az újonnan beszerzett teljes állomány 81%-os kihasználtságával (5. ábra), itt 90% feletti értékeket kaptunk, sőt a New Adult (NA) könyvek esetében 100%-os a kihasználtság, minden darabját legalább egy alkalommal kikölcsönözték. Az összes kölcsönzés a legnépszerűbb kiemeléséknél megközelíti a 400%-ot, szemben a teljes állomány 255%-os kihasználtságával.

„Az elemzésből kiderült, hogy bár a beszerzett könyvek száma csökkent ... az átgondolt gyarapítási terv és a marketingstratégia hatására a kölcsönzések száma emelkedett.”

7. ábra: Legkeresettebb felnőttkiemelések 2022-ben (%) GVKIK

A beszerzett felnőtt-szakirodalmi könyvek száma majdnem a felére csökkent 2022-ben (1032 db-ról 558 db-ra), viszont a kölcsönzéseik száma 15%-kal, az összes új beszerzésre vonatkoztatva 68%-kal emelkedett köszönhetően az átgondolt szerzeményezési politikánknak. A vizsgált időszakban a beszerzett dokumentumok száma (1225 db) 2020-ban volt a legmagasabb, mégis (valószínűleg a koronavírus miatti lezárások és módosult kölcsönzési lehetőségek miatt) az új állományrész címeinek kölcsönzési aránya (40%) és az új beszerzésekre eső összes kölcsönzés száma (78%) ekkor volt a legalacsonyabb (8. ábra).

8. ábra: A felnőtt-szakirodalom tárgyévi beszerzéseinek összes kölcsönzése (%) GVKIK

A felnőtttrészeg szakirodalmi állományát ETO főosztályok szerinti bontásban vizsgálva a beszerzési érték és a dokumentumforgás alapján három csoport alakítható ki:

1. Minimálisan kölcsönözték, avagy a beszerzési érték nem térült meg: 0. főosztály (60%), 8. főosztály (23 %);
2. Megtérült a beszerzési érték, jelentősebb a kölcsönzés: 5. főosztály (130%);
3. A beszerzési érték és a kölcsönzés 200% körül mozgott: 1., 2., 3., 6., 7., 9. főosztály.

Kérdés volt, hogy megéri-e az állományt sok kisebb részre darabolva, „falatokban” az olvasók elé tárni. Az egyik legjobb bizonyítékot a zöld polc szakkönyvtári kiemelés adta, ahol az összesített szakirodalmi adatokkal szemben sokkal magasabb használati értéket értünk el.

A felnőtt Zöld polcot 2019-ben, a Zöld könyvtár évében alakítottuk ki, amikor többféle módon és eszközzel is felhívtuk a figyelmet az új gyűjteményrészünkre. A kezdetben nagy népszerűségnek örvendő szakirodalmi polc tekintetében

„Kérdés volt, hogy megéri-e az állományt sok kisebb részre darabolva, »falatokban« az olvasók elé tárni.”

2022-re az újonnan beszerzett címek kölcsönzésének aránya 2019-hez viszonyítva 8%-kal, az összes kölcsönzés aránya az új címekre kivetített 32%-kal csökkent annak eredményeként, hogy a gyűjteményrész 2022-ben egy kevésbé frekvenciát helyre került. De még így is magasabb használati értéket hozott, mint az összesített szakirodalmi érték (8. ábra). A zöldkönyvek iránti igény megjelent más részlegen is, ezért a gyermekkönyvtárban 2019-ben szintén kialakítottunk egy Zöld polcot, majd 2022-ben olvasói igényekre reagálva az ifjúsági részleg is bővült egy Zöld állományrészrel (9. ábra).

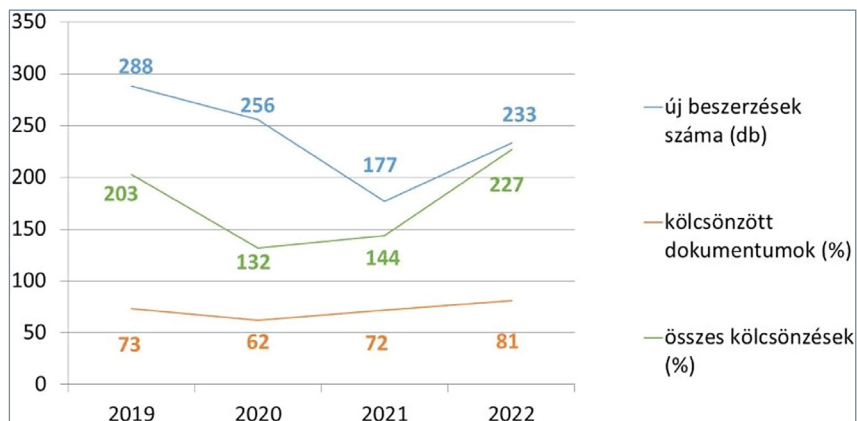

9. ábra: A felnőttkönyvtárban található Zöld sarok – kényelmes olvasókuckó zöld témájú könyvespolccal

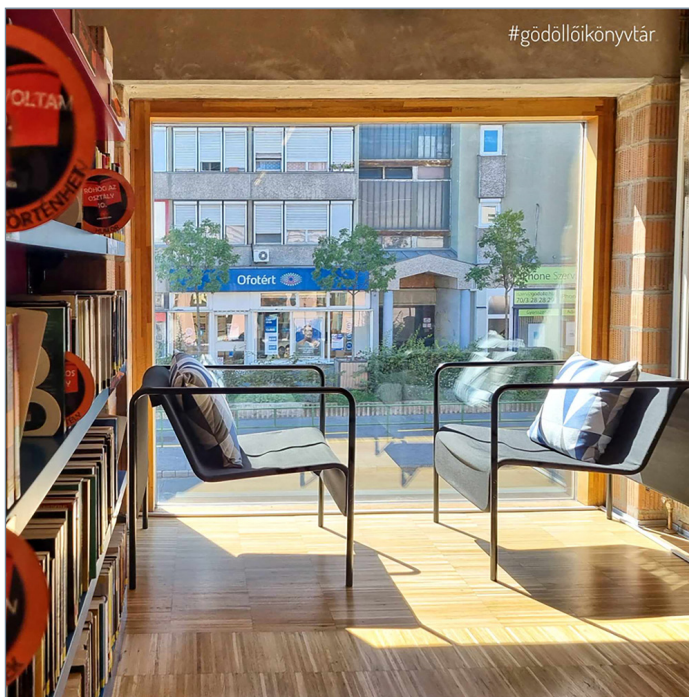
2021 októberében „Adom. Adod? KamaszHíd kérdőív” című online és offline olvasói igényfelmérésünk egyik kérdése az ifjúsági könyvvállományra vonatkozott: „Mivel egészítenéd ki a Könyvsú-GO polcot?” A kapott eltérő válaszok rávilágítottak olyan hiányzó témákra, mint a környezetvédelem vagy a szakácskönyvek. Pótlásukra született az „Ég a házunk” új kiemelés.

A Könyvsú-GO polc esetében a legkeresettebb kategóriák a naplóregények, a felnőtté válásról szóló regények, a mangák és a romantikus regények voltak.

„A Könyvsú-GO polc esetében a legkeresettebb kategóriák a naplóregények, a felnőtté válásról szóló regények, a mangák és a romantikus regények voltak.”

10. ábra: Könyvsú-GO polc tárgyévi beszerzéseinek összes kölcsönzése (%) GVKIK

11. ábra: Kényelmes fotelek a Könyvsú-GO polcai mellett

4. Marketing

A gyűjtemény rendezése, az állományalakítás önmagában még nem garancia a sikerre. (Ezt igazolja a felnőtt zöldkönyvtári könyvek kölcsönzési statisztikájának romlása 2022-ben, mikor kevesebb figyelmet fordítottunk erre a területre). Marketing-munkacsoportunk kiemelten foglalkozik az új könyvek népszerűsítésével. Újdonságaink havonta részlegek, azon belül lelőhelyek szerinti bontásban felkerülnek a könyvtár weboldalára. Ezek a pdf-formátumú listák szolgálnak alapjául a moly.hu oldal újdonságok polc könyvlistáihoz⁴. Az aktív tematikus polcok között csak a legutóbbi hónap újdonságai láthatók, a régebbi polcok továbbra is visszakereshetők az oldal archívumában. Az elkészült polcokról szóló hírt a könyvtár Facebook-oldalán⁵ is megosztjuk (12. ábra).

Az új beszerzéseket már a feldolgozás részeként befotózzuk⁶ a közösségi oldalakra. Tapasztalataink szerint az így megosztott képek sokkal gyorsabb tájékoztatást adnak, mint a moly.hu-s tematikus polcok vagy a weboldali listák. Alkalmanként nemcsak képek, hanem rövid fényképes videók is készülnek az új beszerzésekről. Az állomány személyes böngészése csak korlátozottan volt lehetséges a 2020. év lezárása alatt. Az olvasók tájékoztatását az újdonságok polcáról készített, a látogató nézőpontját érzékeltető videókkal egészítettük ki.⁷

12. ábra: Új beszerzések fotói a közösségi oldalakra

„A gyűjtemény rendezése, az állományalakítás önmagában még nem garancia a sikerre.”

A könyvtári marketing részeként nagy hangsúlyt fektettünk az egységes grafikai elemek használatára. Mindez visszaköszön az egyedileg készített könyvtári őrjegyeken és feliratokon. Minden részlegnek saját színt adtunk: a felnőtt-részleg zöld-sárga, a gyermekkönyvtár rózsaszín-lila, a MásArc zenei és filmrészleg kék, az olvasóterem narancssárga, a Gödöllő Gyűjtemény szürke. A könyvtári szakzsargon helyett olvasóbarát feliratok kerültek az őrjegyekre (13. ábra). Az egyes részlegek egyedi igényeit is figyeljük. A KamaszHíd kategóriánál szükségesnek ítéltük, hogy az őrjegyek laminált korongjai a kategória sorszámát, a címadó könyvét, valamint egy rövid témamagyarázó szöveget is tartalmazzanak.

13. ábra: Őrjegyek (felnőtt-részleg, zenei részleg, Könyvszó-GO polc és gyermekkönyvtár)

Nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a „szeretetmárka” építésével látogatóink igazán otthon érezhessék magukat könyvtárunkban, szolgáltatásaink és tereink minél olvasóközpontúbbak legyenek. Az olvasói terekben kényelmes fotelek és „kuckózós sarkok” kialakítása mellett tervezett és rendszeres selejtezéssel ügyelünk arra, hogy a kölcsönzőterek polcai szellősek, átláthatók maradjanak. A gyarapodást segítő üres polcrészeket borítóval kifelé fordított könyveket emelünk ki.

14. ábra: Ideiglenes kiemelés 2021-ből, a Színezd újra tematikus évhez nemcsak „színes könyvek polca”, de kvíz⁸ is tartozott

„Nagy hangsúlyt fektetünk arra, hogy a »szeretetmárka« építésével látogatóink igazán otthon érezhessék magukat könyvtárunkban...”

5. Összegzés

A gödöllői könyvtár gyakorlata azt mutatja, hogy megéri az olvasói célcsoportok igényeit figyelembe véve kisebb tematikus egységekre bontani az állományt, és ezeket az integrált könyvtári rendszerben is minél pontosabban meghatározni. Érdeemes forgási statisztikát lekérdezni nemcsak a kiemelésekről, hanem az ajándékként állományba vett könyvekről, a dezideráta kérésekről és a tárgyévi megjelenésű könyvekről is. A gödöllői könyvtárban több részlegen használunk könnyen mozdítható kisebb polcokat a kiemelésekhez, pl. segítő könyvek polca, zöldpolc, diafilmek, helyüket igény szerint változtatjuk az épületen belül és kívül is.

A szépirodalmi és bizonyos szakirodalmi állományhoz képest a kiemelések kiemelkedő forgási értéket mutatnak, jobban megtalálják az olvasók, többször kölcsönzik őket, nő a kihasználtságuk. Mindemellett fontos kiemelni azt is, hogy a beszerzések a valódi olvasói igényekhez igazodnak. Intézményünk erre is jó példa: a 2022-es évben a csökkenő új könyvek mellett nőtt azok forgási statisztikája. A javuló adatok jól mutatják, hogy az olvasók igényei kerültek előtérbe, valamint az online kommunikációban is nagy hangsúlyt fektetünk az új beszerzések promotálására: fotók, moly.hu weboldal tematikus polcai; a Kabátos Kölcsönző „Egyenesen a nyomdából” részlege. A könyvtári terek esztétikus elrendezése, a figyelmet megragadó látvány, az olvasgatásra, bekuckózásra hívogató lakberendezés egyenes út a sikerhez.

Lábjegyzet

¹ A könyvtár korábbi projektjeiről többek között a következő cikkekben olvashatnak:

- Liskáné Fóthy, Zs., Istók, Anna (2022) Miénk itt a tér! – avagy új könyvtári közösségi és szolgáltatási terek kialakítása és működése, TMT, 69(1), p. 6–14, <https://doi.org/10.3311/tmt.13133>
- Istók A. (2018) Digitális mindennapokegykönyvtáréletében – innovatív módszerek a fiatalok olvasóvá nevelése, valamint az élethosszig tartó tanulás területén, TMT, 65(3), p. 159–175. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/35171/20884> (utolsó elérés: 2024.06.20.)
- Istók – Tóth (2021) Zöld városban zöld könyvtár, Könyvtári Figyelő, 67(2), p. 239–246. Elérhető: <https://journals.oszk.hu/kf/article/view/24476/10341> (utolsó elérés: 2024.06.20.)

² Családreányek – ezt kérem – Gödöllői Városi Könyvtár (2023) Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=-YMI5-qWVDs> (utolsó elérés: 2024.09.30.)

³ Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ (2024) Könyvsú-GO. Elérhető: <https://konyvsu-go.gvkik.hu/> (utolsó elérés: 2024.09.30.)

⁴ moly.hu (2024) Gödöllői Városi Könyvtár. Elérhető: https://moly.hu/tagok/godolloi_varosi_konyvtar/polcok (utolsó elérés: 2024.09.30.)

⁵ Facebook (2024) Gödöllői Városi Könyvtár. Elérhető: <https://www.facebook.com/godolloi.konyvtar> (utolsó elérés: 2024.09.30.)

⁶ Facebook (2023) Gödöllői Városi Könyvtár. Elérhető: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=734957271999337> (utolsó elérés: 2024.09.30.)

⁷ Könyvajánló - Gödöllői Városi Könyvtár (2021) Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=w-negZ6laWE&list=PL-JQ64qqJym1ib-0qB6x5AyDMh8C0jCosi&index=18> (utolsó elérés: 2024.06.20.)

⁸ Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ (2021) Milyen színű könyvborító illik hozzád? Elérhető: <https://www.gvkik.hu/blog/milyen-szinu-konyvborito-illik-hozzad-2/> (utolsó elérés: 2024.09.30.)

Miniportrék az augusztus 20-a alkalmából kitüntetett könyvtárosokról

Dancs Szabolcs
 dancs.szabolcs@oszk.hu
 CELISR főszerkesztő

Augusztus 20-a alkalmából több könyvtároskolléga is állami elismerésben részesült. Az alábbiakban röviden ismertetjük az életútjukat, valamint „mini interjúk” formájában arról kérdezzük a kitüntetetteket, hogy miért választották ezt a pályát, mit jelent számukra a könyvtárosság, és hogyan látják a szakma jövőjét.

Mindemellett – nem utolsósorban – mindannyiuknak nagy szeretettel gratulálunk!

Ásványi Ilona, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója, az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének korábbi elnöke, kiemelkedő tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Fotó: Balogh Ferenc

Miért választotta ezt a pályát?

Ismerve a könyvtárostársadalmat, különösen a korosztályomat, ahogy sokan mások, én sem könyvtárosnak készültem elsősorban, hanem tanárként képzeltem el a jövőmet – a magyar szak mellé választottam a könyvtárat. A Gondviselés Pannonhalmára vezetett, és néhány év tanítás után a bencés gimnáziumban teljes állásban a könyvtárba kerültem, egy különleges gyűjteménybe, melynek elődje volt az első könyvtár Magyarországon. Azért jött létre, mert a bencés szerzetesrend alapítója, Szent Benedek Regulájában nagyon fontosnak tartotta az olvasást.

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

A könyvtárosság egy szakma, amit lehet hivatásként és foglalkozásként is művelni. Számomra szolgálatot jelent, folyamatos segítségnyújtást, átadását mindannak, amit tudok, a legjobb tudásom szerint. Az egyházi könyvtárak – melyek történeti, és ha kurrens irodalmat is gyűjtenek, modern teológiai szakkönyvtárnak

is nevezhető – könyvtárhasználói kutatók, doktori iskolások, szakdolgozók. Afféle szürke eminenciásként gyakran névtelenségben maradva, mint a középkori kódexmásolók segítőjük, segítem az ő munkájukat.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

A szakma az elmúlt másfél évszázadban, mióta önálló foglalkozásnak tekinthető, nagyon sokat változott, ahogy majdnem minden szakma. Jeles elődünk, Dávid Antal 1937-ben a könyvtárosképző tanfolyamon így foglalta össze a jó könyvtáros ismérveit: „lehetőleg magas fokon kiművelt tiszta fej és egészséges tiszta szív.”¹ Az alapképességek és készségek nem változtak. Ezekhez társulnak a modern kor követelményeinek megfelelő kompetenciák. Ha ezeket újra és újra tudatosítjuk és nyitottak vagyunk a folyamatos tanulásra, akkor mindig meg-megújulva, más-más formában, de a szakma, a könyvtár és a könyvtáros hatékonyan megtalálja helyét és feladatát a változó világban.

Pályakép

1990-től a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár könyvtárosa, 1998-tól helyettes igazgatója, 2018-tól igazgatója. 1999–2004 között az Egyházi Könyvtárak Egyesülése titkára, 2004-től 2007-ig elnöke, 2007-től 2010-ig elnökségi tagja, 2016-tól 2022-ig ismét elnöke. 2000 és 2009 között az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ könyvtári referense. 2001 óta könyvtári szakértő. 2006-tól 2012-ig vezető szakfelügyelő.

Tevékenyen hozzájárult ahhoz, hogy az 1950-től a rendszerváltásig tartó kényszerű csend után megváltozott gazdasági, társadalmi, politikai változások közepette a muzeális és modern gyűjteménnyel rendelkező pannonhalmi könyvtárban a munka szakszerűbbé váljon és megnyissa kapuit a kutatók előtt.

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése képviselőjeként eredményesen közvetített a különböző felekezeti könyvtárak, valamint az egyházi könyvtárak és a szakma, továbbá az egyházi fenntartók és állami döntéshozók között. Részt vett országos szakmai projekteken: bizottságok, kuratóriumok munkájában, konferenciákat, továbbképzéseket szervezett. Újra indította az EKE Hírlevelet, honlapot, levelezőlistát, névtárat.

Elbe István Zoltán, az MNMCK Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményszervező könyvtárosa és Információszolgáltatási Igazgatóságának volt vezetője, kiemelkedő tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Miért választotta ezt a pályát?

Szeretem a könyveket, és nemcsak a tartalmuk miatt, hanem fizikai valójukban is. Éppen ezért szeretem a velük való törődést, gondoskodást. (Óriási tisztelem a könyvrestaurátoroké.) Már gyermekkoromban különböző szempontok szerint rendeztettem fokozatosan növekvő magánkönyvtáramat. (Először a családi könyvtárunkat kebeleztem be: apránként kizárólagos tulajdonjogot nyilvánítva a kötetek felett.) Ebből természetszerűleg következett, hogy az amatőr szenvedély később átcsapott hivatássá. Talán egyike vagyok azon ritka „állatfajnak”, aki nem kényszerűségből sodródott a bölcsész vagy a tanári pályáról a könyvtárba, hanem eleve könyvtáros akart lenni, és nagyjából meg is maradt annak.

¹ Dávid Antalnak az 1937. évi könyvtárosképző tanfolyamon tartott előadásából vett idézet. Forrás: Káplány, G. (1943) Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése, A Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, Budapest

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

Egy életre szóló elköteleződés és lojalitás a nemzet könyvtára és gyűjteménye iránt. Mondom ezt akkor is, ha ez a kijelentés digitális korunkban teljesen korszerűtlenül hangzik. Számomra nagy megtiszteltetés, hogy 33 éve a magyar írott kulturális emlékezet központi őrhelyén dolgozom. Ebben benne van a könyvtár 222 éves múltja, és benne van az is, hogy ez az intézmény az összmagyarság könyvtára, gyűjtőterülete nem Hegyeshalomtól Záhonyig, hanem a Kárpát-medence vonatkozásában Pozsonytól Brassóig terjed.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Szerintem a „vajúdás” nehéz éveiben vagyunk, annak minden velejárójával együtt. A 21. század elején olyan erőteljes változások következtek be, amelyekre a szakma vagy nem tudott időben reagálni, vagy a magyar társadalom-politika színterén nem volt elég erős a befolyása. Még mindig úgy érzem, hogy túl gyenge a hangunk, és inkább csak tehetetlen szemlélői vagyunk a jelenleg zajló folyamatoknak. Ugyanakkor a szülésnek gátat vetni nem lehet, és könnyen megtörténhet, hogy a fürdővízzel együtt kiöntik a gyereket is. Az rendben van, hogy az információs kihívásokra legyenek naprakész válaszaink, és legyünk jelen a virtuális térben, de közben nem szabad elfelejteni olyan alapvetéseket, amelyek megtartanak a valóság talaján.

Pályakép

Könyvtárosi pályafutását az Országos Széchényi Könyvtár Főlépítvány Központjában kezdte 1991-ben. Szakirányú tanulmányait a munkája mellett végezte el. 1995-ben a fenti osztály Könyvforgalmi csoportjának vezetője lett, 1998-tól kinevezték a Raktári osztály élére. 2011-től 2020-ig az Információs-zolgáltatási Igazgatóságot vezette. Jelenleg az Állománygyarapítási és -nyilvántartási Osztályon gyűjteményszervező könyvtáros. Osztályvezetőként, majd később igazgatóként részt vett a nemzeti könyvtár elhelyezését célzó építészeti tervek kidolgozásában, a raktári térgazdálkodás és logisztika, valamint a könyvtári állományvédelem és digitalizálás irányításában. Ilyen volt például az OSZK Archivális Raktár (Piliscsaba) könyvtárszakmai tervezésének irányítása, illetve részvétel az OSZK Digitalizáló Központjának építészeti és logisztikai tervezésében, valamint a kivitelezés felügyelete.

Tudományos és ismeretterjesztő tevékenysége elsősorban a nemzeti könyvtár népszerűsítését szolgálja. Kutatási területe a XIX. századi könyv- és művelődéstörténet, ezen belül Kossuth Lajos torinói könyvtára.

Dr. Farkas Gábor Farkas, tudományos kutató, az MNMKK Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője – kiemelkedő tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Fotó: Visky Ákos

Miért választotta ezt a pályát?

Teljesen véletlenül. Bár jobban belegondolva, ennek így kellett lennie. Mindig szerettem a könyveket, állandóan olvastam, s a szegedi egyetem után Kulcsár Péter állást ajánlott az ELTE Egyetemi Könyvtárban. Rövid gondolkodás után igent mondtam, és az előtte való héten felkeresett középiskolákat felhívtam, hogy tárgyaltan a jelentkezésem. Így menekült meg tőlem a közoktatás...

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

Alapvetően a könyv és az olvasás szeretete, ami nem árt, ha kíváncsisággal is párosul. S ha még van hozzá mesélőkedv, akkor nagy baj nem lehet. Ráadásul sok borzalmas tulajdonságomból egyet kiemelek: szeretek könyveket pakolni, rendezgetni. Sokszor visszaélek a vendégjoggal, és másoknál is igazgatok a könyvespolcokon. Zavar az egymásra dőlő, fordítva felített könyvek látványa. Lehet, hogy ennek is van már valami latin kórneve.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Nagyon nehéz kérdés, szinte lehetetlen ezt jól megválaszolni. (1996-ban nem gondoltam, hogy 2024-ben számítógépen intézem a hivatali ügyeimet, nézem a filmet és hallgatom a zenét.) Nekem az a gyanúm, és ha tévedek és még élek, nyugodtan fejemre lehet olvasni huszonnyolc év múlva, hogy markánsan három részre válik majd a szakma: lesz egy igen szűk kutatóréteg (de az is lehet, hogy teljesen eltűnik vagy beépül az akadémiai-egyetemi szférába), akiknek tudományos területébe a hagyományos filológiai-történeti kutatások mellett már a digitális térrel való bibelődés is becsatlakozik; lesz egy kisebb professzionális könyvtárossréteg, akik ügyesen kezelik a modern technológiát, s feladatuk lesz az információhoz való gyors eljutás segítése; s lesz egy nagyobb, hagyományos könyvtári munkát elektronikusan végző csapat, akik felügyelik a remélhetőleg automatizált munkákat (pl. gyarapítás, feltárás, szolgáltatás), s megadják az első útba igazítást a virtuálisan vagy valóban betévedő felhasználónak.

Pályakép

Farkas Gábor Farkas Szegeden szerzett középiskolai tanári diplomát magyar nyelv és irodalom, valamint történelem szakon (MA, 1991), majd könyvtár szakon (BA, 1994), s végül elvégezte az irodalomtudományi posztgraduális képzést (PhD, 2008). Az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársa, osztályvezetője 1991–2008 között. 2008-tól az OSZK könyvtárosa; először a Régi Nyomtatványok Tára, majd 2020-tól a Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartó Iroda vezetője. Érdeklődési területe a művelődés- és tudománytörténet a kora újkorban, különös tekintettel a csillagászat- és a könyvtörténetre, illetve a mohácsi csata emlékezetkultúrája.

Dr. Hangodi Ágnes, az MNMKK OSZK Könyvtári Intézetének igazgató-helyettese, kiemelkedő tevékenysége elismeréseként Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Foto: Visky Ákos

Miért választotta ezt a pályát?

Orosz szakos gimnáziumi osztályba jártam, így egyetemre is erre a szakra jelentkeztem, és az volt a tervem, hogy ha végzek, tanítani fogok. Mivel abban az időben csak kétszakos képzésekre lehetett jelentkezni, így találtam rá a könyvtár szakra. Remek és elhivatott, a könyvtárosszakmát alaposan ismerő tanárokat ismertem meg az akkori Könyvtártudományi Tanszéken, igazi példaképként tiszteltem őket a mai napig. Így lassan átalakultak a terveim, keresni kezdtem azt a lehetőséget hogyan kapcsolhatom össze a két területet. Ez végül mind a tanszéki, mind a jelenlegi munkám során sikerült: a könyvtárosvégzettségem segít abban, hogy átlássam, milyen képzésekre van szüksége az e területen dolgozó kollégáknak, meg is valósíthatom ezeket a tanfolyamokat, és korábbi egyetemi tevékenységemnek köszönhetően taníthatok is. Az orosz nyelv ismerete és a felnőttképzési szakmai munkám kapcsán kialakult kutatási területeim a tudományos munkára is lehetőséget biztosítanak.

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

A könyvtárosságot hivatásként élem meg, azzal a különlegességgel, hogy én nem közvetlenül az olvasókkal vagyok kapcsolatban, hanem a kollégáim, a könyvtárosok képzésével, kompetenciafejlesztésével foglalkozom. Nagyon büszke vagyok rá, hogy közvetlen munkatársaimmal együtt alapvégzettséget adó tanfolyamokat és továbbképzéseket szervezhetünk nemcsak az ország összes könyvtárosa, hanem a határon túli magyar ajkú könyvtárosok számára is.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Kíváncsian várom, hogyan alakul a jövőben szakmánk sorsa. Szeretném, ha a könyvtárosság eredeti vállalása, tehát a könyvtáros információközvetítő és a könyvtárhasználókat minden szempontból segítő szerepe megmaradna, de egyben azt kívánom, hogy ezeknek a szerepeknek az ellátásában a jövőben is mindig a legfrissebb tudást és a legmodernebb eszközöket használhassa fel. Mindez a szakmánk fennmaradásának lehetősége, de egyben feltétele is.

Pályakép

Könyvtár–oros nyelv és irodalom szakon végzett az ELTE-n, 1988-ban. Pályáját az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének könyvtárosaként kezdte, majd 12 éven keresztül tanársegédként, ill. adjunktusként tanított a tanszéken könyv-, könyvtár- és sajtótörténetet. 1993-ban védte meg bölcsészdoktori disszertációját, 1997-ben PhD-fokozatot szerzett. 2000 szeptemberétől az OSZK Könyvtári Intézetében dolgozik, a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban kezdte, utána néhány évig a nyilvános könyvtárak jegyzékét vezette, majd 2004-ben az oktatási osztályra került oktatásszervezőnek, 2006 márciusától osztályvezetőként dolgozik. Feladatai közé tartozik a könyvtárszakmai képzések és továbbképzések engedélyeztetése, szervezése, lebonyolítása. 2022 novembere óta az intézet igazgatóhelyettese. 2001 óta szerepel a kulturális (könyvtári) szakértők névjegyzékén, oktatói feladatokat is vállal, és rendszeresen kap minisztériumi felkérést a könyvtárszakmai képzések vizsgabizottságaiban való részvételre. Vezetőségi tagja az MKE Társadalomtudományi szekciójának, és titkári feladatokat lát el a Kovács Máté Alapítvány² kuratóriumában.

Dömsödy Andrea, a Könyvtárostanárok Egyesületének alelnöke, magas színvonalú szakmai munkájáért Magyar Ezüst Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetését vehetett át.

Fotó: Nagy Krisztián

Miért választotta ezt a pályát?

Gyerekként is vonzott a kultúra és a tanítás. Már a gimnáziumban rájöttem, hogy az információk megtalálásában sikeresebb vagyok, mint megtanulásukban. Az érettségim a választott tárgyam is a könyvtár lett. Hamar az is egyértelművé vált számomra, hogy bár szükséges a minél szélesebb műveltség, az nem elegendő. Ennek megértését és a tudáshoz való hozzáférést pedig azóta is szeretném minél többeknek elérhetővé tenni, így a könyvtár mellett pedagógia szakot végeztem az egyetemen, de már kezdetektől a két tudomány, a két pálya metszete foglalkoztatott.

Mit jelent az Ön számára a könyvtároság?

Könyvtárosnak lenni egyszerre felelősség és lehetőség. Felelősség az információk, a kultúra megőrzése és annak hozzáférhetővé tétele, mely magában foglalja

² <http://www.kovacsmatealapitvany.hu/>

a használatra való képessé tételt is. Ez utóbbiban kiemelt felelősség az információs műveltség fejlesztése. A lehetőség oldal pedig számomra arról szól, hogy segíthetünk, szórakoztathatunk, taníthatunk, tanulhatunk, összehozhatunk...

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Ha gyakorlati szempontból nézem, akkor sok félelem is megfogalmazódik bennem az anyagiak, az etikai kérdések, a tájékozatlanság, a túlzott digitális fókusz miatt. Ha elméletileg közelítem és a könyvtártudományban, a könyvtárakban, a könyvtárosokban rejlő lehetőségeket nézem, akkor sokféle pozitív jövőt tudnék felvázolni. Abban biztos vagyok, hogy könyvtárak lesznek. Lesznek jó, az adott kor igényeihez igazodó, de a hagyományokat, a felelősséget sem felejtő könyvtárak. A félelmem inkább arra vonatkozik, hogy ez hányaknak lesz elérhető a szó fizikai és szellemi értelmében is.

Pályakép

Dömsödy Andrea az ELTE könyvtár, valamint pedagógia szakán szerzett diplomát, majd néhány évnyi könyvtári munkát követően az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájában ösztöndíjasként könyvtár-pedagógiai témával szerzett fokozatot. Több mint húsz éven át dolgozott az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum iskolai könyvtári referenseként. Jelenleg az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar könyvtárosa. Munkája mellett 2008 óta a Könyvtárostanárok Egyesületének alelnöke és több könyvtárszakmai bizottság tagja. Oktatott több felsőoktatási intézményben és továbbképzésen, jelenleg az egri egyetem könyvtárostanárok-képzésében és a Könyvtári Intézet tanfolyamain aktív. Számos elméleti és módszertani iskolai könyvtári publikáció szerzője, szerkesztője. Szakterülete az iskolai könyvtárügy, a könyvtár-pedagógia és azon belül kiemelten a használóképzés.

Tóth Csilla Mónika, a Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár igazgatója, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnökhelyettese, magas színvonalú szakmai munkájáért Magyar Ezüst Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetését vehetett át.

Miért választotta ezt a pályát?

A könyvtárosspálya választása gyakran a személyes érdeklődésből és szenvedélyből fakad, nálam sem volt ez másképp. Mindig is vonzottak a könyvek és az információk; és az a lehetőség, hogy tudást oszthatok meg másokkal, meghatározó szerepet játszott a döntésemben. Bár pedagógusként végeztem, a főiskola után a soproni Városi Könyvtárban kezdtem el dolgozni, és már az első év végére világossá vált számomra, hogy ez az igazi hivatásom.

A könyvtári munka során fokozatosan megismertem és megszerettem a szakma minden területét. Először segédkönyvtárosi képesítést szereztem, majd folytattam tanulmányaimat, előbb alapképzésben, majd mesterszakon is a könyvtár szakot választottam. A könyvtárosi pálya számomra azért vonzó, mert lehetőséget ad arra, hogy segítsék másoknak hozzáférni az információhoz, fejlődni és tanulni.

Emellett a szakma különleges vonzereje abban rejlik, hogy közvetlen hatással lehetek a közösségre. Támogathatom a kulturális, oktatási és kutatási célokat, ami nemcsak felelősség, hanem egyben motiváló és inspiráló feladat is.

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

Könyvtárosként dolgozni számomra sokkal több, mint egy egyszerű munka – ez egy hivatás, amely lehetőséget ad arra, hogy közvetlenül hatással legyek az emberek életére és hogy a tudás iránti szenvedélyemet mások javára fordítsam. A könyvtárosok szerepe messze túlmutat a könyvek katalogizálásán és kölcsönzésén. A könyvtár egy olyan hely, ahol támogatjuk az emberek információs igényeit, segítjük a kutatást, az önképzést és hozzájárulunk a közösség fejlődéséhez.

Úgy gondolom, hogy amit szívből és szeretettel végzünk, az soha nem megterhelő. Én élvezem a munkámat, és különösen hálás vagyok azért, hogy sikerült egy kiváló csapatot kialakítanunk. Véleményem szerint ez minden eredmény alapja. A könyvtárosság ugyanakkor folyamatos tanulást és alkalmazkodást is jelent, hiszen a technológiai és társadalmi változásokkal lépést kell tartanunk, hogy mindig a lehető legjobb szolgáltatást nyújthassuk a közösségnek.

Ez a szakma számomra a lehetőségek tárháza: hozzájárulhatok az emberek fejlődéséhez, támogathatom a tudáskeresést, és elősegíthetem a közösségi értékek erősítését.

Fotó: Majer Csaba József

Hogyan látja a szakma jövőjét?

A könyvtárosság jövője valóban izgalmas, dinamikusan változó és számos kihívást tartogat. A technológia gyors fejlődése és az információs igények átalakulása jelentős hatást gyakorol a szakmára. Az egyetemi könyvtárosok szerepe mára már túlmutat a hagyományos könyvtárosi feladatokon. Mindent megteszünk azért, hogy lépést tartsunk a változásokkal, és hogy minél hatékonyabban támogassuk a hallgatókat tanulmányaikban, valamint az oktatókat, kutatókat és PhD-hallgatókat a publikálási folyamatokban való eligazodásban. Ez az új irányvonal számunkra is kihívást jelentett, de kollégáimmal együtt folyamatosan fejlesztjük magunkat, és teljes erőnkkel segítjük az egyetemi közösséget.

A jövő könyvtárai valószínűleg egyre inkább digitális központokká válnak, ahol nemcsak a nyomtatott könyvek, hanem online adatbázisok, e-könyvek és egyéb digitális tartalmak is központi szerepet kapnak. Emellett a könyvtárak közösségi és kulturális központokként is egyre inkább funkcionálnak, teret adva különféle rendezvényeknek, workshopoknak és közösségi programoknak.

Az innovációra való nyitottság és az alkalmazkodóképesség kulcsfontosságú lesz ahhoz, hogy a könyvtárosság megőrizze relevanciáját és hatékonyságát a

jövőben. Az a célunk, hogy a technológiai és közösségi változásokra reagálva továbbra is értékes, megbízható szolgáltatásokat nyújtsunk, és hogy a könyvtárak továbbra is az információszerzés és a tanulás központjai maradjanak. 2022-től a győri Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér Segédkönyvtáros szakmai képzésében oktatóként vesz részt.

Pályakép

Rábaközi kisvárosból, Kapuvárról származik. 2002-ben a Berzsényi Dániel Főiskola Bölcsészettudományi Karán tanító–magyar szakos diplomát szerzett. 2023-ban az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnökhelyettesévé választották. 2023 szeptemberében elnyerte az "Egyetemi Közösségért Díjat" a Széchenyi István Egyetemen. További tanulmányait a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjában (NYME-SEK) folytatta, ahol 2010-ben informatika–könyvtáros és információ–bróker menedzser szakon végzett. Ezt követően az ELTE Bölcsészettudományi Karán (ELTE-BTK) szerzett mesterképzésen okleveles informatikus könyvtáros szakképzettséget. Diplomamunkái a tudásmenedzsment és a könyvtári minőségmenedzsment, illetve minőségbiztosítás területeire fókuszáltak. Emellett elvégezte a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának régikönyves könyvtárosképzését is. Szakmai tudását a Könyvtári Intézet minőségirányítási, minőségmenedzsment, könyvtári szakértői és vezetési ismeretek területén szervezett képzéseiben tovább mélyítette. Szakmai pályafutását 2003-ban kezdte a soproni Széchenyi István Városi Könyvtár Állománygondozási és Informatikai Osztályán, emellett heti néhány órában a brennbergbányai fiókkönyvtár vezetését is ellátta. 2007 és 2009 között olvasószolgálati osztályvezetőként dolgozott, majd 2010-től az Állománygondozási és Informatikai Osztály, valamint két fiókkönyvtár munkáját irányította. Ezenfelül a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) keretében 26 kistélepülési könyvtár ellátásának szervezésében is részt vett. 2013-ban csatlakozott a Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtárának Állományfeldolgozó és Informatikai Osztályához, ahol osztályvezetői feladatokat is ellátott. A Könyvtár Minőségirányítási Tanácsának elnökeként aktív szerepet vállalt abban, hogy a könyvtár megszerezze a Minősített Könyvtár címet. 2019 szeptemberében megbízták a könyvtár vezetésével, 2021-től a Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár igazgatója. Vezetése alatt 2022-ben második alkalommal nyerte el az intézmény a Minősített Könyvtár címet. 2023-ban az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnökhelyettesévé választották. 2023 szeptemberében elnyerte az Egyetemi Közösségért Díjat a Széchenyi István Egyetemen.

Drótos László, az MNMCK Országos Széchenyi Könyvtár rendszerkönyvtárosa, könyvtári szakterületen hosszabb időn át végzett kiemelkedő teljesítménye elismeréseként Szinnyei József-díjat vehetett át.

Miért választotta ezt a pályát?

Fiatalként engem a természettudomány érdekelt, könyvtárban csak nyári munkán, illetve később az egyetemi tanulmányaim alatt fordultam meg. A földtudományi szak elvégzése után a Földtani Intézetbe kerültem, ahol akkoriban jelentek meg az első asztali számítógépek, és mivel nekem már volt némi tapasztalatom ezekkel, a terepmunkát felváltotta a programozás. De a PC-knél még izgalmasabb volt a hálózatok világa, így amikor lehetőségem nyílt rá, átszerződtem a Miskolci Egyetem könyvtárába³, ahol előbb Nedix, majd X.25, végül pedig már valódi internetkapcsolat is volt.

³ Miskolci Egyetem, Könyvtár, Levéltár, Múzeum

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

Gyűjtögetés, rendszerezés, szolgáltatás – ezek azok az aspektusai a könyvtárosságnak, amelyek miatt megszerettem ezt a szakmát. Amikor néhány lelkes kollégával a kilencvenes évek közepén elindítottuk a Magyar Elektronikus Könyvtárt, a hálózaton szétszóró dokumentumokat akartuk összegyűjteni, katalogizálni és elérhetővé tenni minél több embernek. Hogy ez a kezdeményezés sikeres lett, azt kivételes szerencsének tartom, és hálás vagyok mindenkinek, aki segített benne.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Nagyon változatos lett ez a szakterület és biztos vagyok benne, hogy a könyvtárosság nem fog kihalni, mert az információtengeren való eligazodáshoz kellenek a jól képzett navigátorok. Ráadásul már nemcsak az emberek igénylik a rendszerezett, jó minőségű és hiteles információkat, hanem a mesterséges intelligenciák tanításához is ilyenekre van szükség.

Pályakép

Drótos László 1959. március 1-én született Miskolcon, és ott végezte az iskolai tanulmányait is. 1982-ben geológusként diplomázott a Miskolci Egyetemen, majd 1990-ig a Magyar Állami Földtani Intézetben dolgozott. Ezután visszatért az egyetem könyvtárába, ahol egyik feladata a számítógépes adatbázisokból való tájékoztatás volt. Itt kezdett el foglalkozni az online forrásokkal: gopher- és webszervereket fejlesztett, tájékoztató anyagokat írt, hírlevelet szerkesztett, és oktatta is a hálózatok használatát. 1993-ban az általa indított Katalist levelezőlistán javasolta a Magyar Elektronikus Könyvtár létrehozását. A MEK az egyik legismertebb könyvtári szolgáltatás, 1999 óta az Országos Széchényi Könyvtárban működik. Drótos László 2001-ben csatlakozott az OSZK-ban létrejött önálló osztályhoz, ahol részt vett az e-folyóiratok és a digitális képek gyűjtésének fejlesztésében is. 2017-től főként a nemzeti könyvtár webarchívumán dolgozik. Munkáját több díjjal is elismerték, legutóbb 2023-ban Széchényi Ferenc-émlékérmét kapott, 2024-ben pedig Szinyei József-díjban részesült.

Karácsony Gyöngyi, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának főigazgatója, könyvtári szakterületen hosszabb időn át végzett kiemelkedő teljesítménye elismeréseként Szinyei József-díjat vehetett át.

Miért választotta ezt a pályát?

Mondhatni, véletlenül: az egyetemi felvételin egy pont híján nem vettek fel történelem–angol szakra, ezért átjelentkeztem az akkor induló informatikus könyvtár–angol szakpárra. Aztán a képzés során közelebb került hozzám a könyvtárosi pálya; a Debreceni Orvostudományi Egyetem könyvtárában töltött gyakorlatok egy rendkívül összetett, színes és izgalmas pályaképet rajzoltak fel. Egy változóban levő területet láttam, amiben rengeteg lehetőség van.

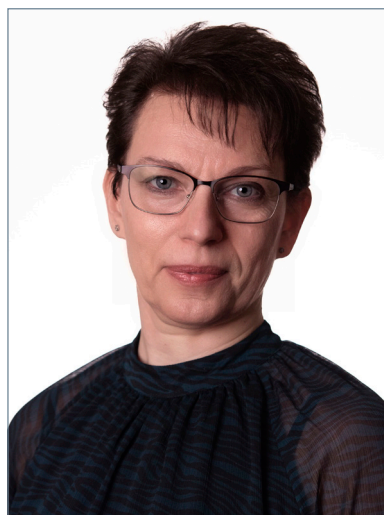
Ez volt az az időszak, amikor az internet és annak különböző szolgáltatásai (ftp, gopher, böngészők) megjelentek, és kézzelfoghatóvá vált számomra, amit Horváth Tibor az informatikus-könyvtárosok küldetéséről mondott: összekötők vagyunk az informatikusok és a könyvtárosok között.

Felfedeztem, hogy a felhasználóknak alapvetően információra van szükségük, ami nem köthető a mi könyvtári állományunkhoz és a formátumhoz sem. Nagyon izgalmas volt nyomozni, tájékozódni, kapcsolatokat építeni annak érdekében, hogy megtanuljuk, hogyan segítsünk hozzájutni a kutatáshoz vagy a gyógyításhoz szükséges tudáshoz. Ugyanekkor indult az orvostanhallgatók könyvtárhasználati képzése, amibe szintén bekapcsolódtam, és ahol azonnali sikerélmény volt átadni az adatbázis-használati ismereteket az egyetemistáknak.

Azt is észrevettem, hogy sokszor nem értik meg egymást a különböző szereplők: a felhasználó, a könyvtáros és az informatikus. Gyakran volt szükség arra, hogy magyarról magyarra fordítsam a nézőpontokat, minden szereplő számára érthető és elfogadható módon fogalmazzam meg egy-egy szolgáltatás körvonalait.

Az angol szakon elsajátított nyelvtudást és kulturális ismereteket is jól tudtam használni a külföldi partnerekkel folytatott kommunikációban.

Szóval egymásra találtunk: egy újfajta könyvtárosi feladatkör és én – s olyasmi hallgatólagos szerződést kötöttünk egymással, hogy ez egy dinamikus dolog, ami folyton változik és mindig tartogat fejlődési lehetőséget.

Mit jelent az Ön számára a könyvtárosság?

Elsősorban a fent említett összekötő-mediátor szerepet jelenti számomra. Azt jelenti, hogy mindazt a tudást, szemléletet és értékrendet, amit a szakma jelent, azt elsősorban a partnereink, a felhasználók és a döntéshozók munkájának támogatására fordítjuk – még hozzá rendszerszinten. Vagyis sosem egyetlen személy „kiszolgálásában” gondolkodom, hanem elhelyezem azt egy rendszerben. Ehhez szükséges megérteni a szereplők motivációit, céljait, de az is elengedhetetlen, hogy az általam képviselt szakma és szervezet céljaival,

feladataival keretezzem. Ezek a nézőpontok óhatatlanul is konfliktusokat generálnak, hiszen mindenki problémája-kérése egyedi, nekünk mégis rendszerszintű válaszokat szükséges kidolgoznunk. Ez még akkor is igaz, ha mindenki ugyanazt az anatómiai atlaszt keresi (ugyanaz a kérés), ám a példányszám véges: hogyan szolgáltatod igazságosan?

Úgy látom, ez a mediátor szerep kicsit kívülálló – olyan értelemben, hogy egy rendszer része vagyunk, ám képesek azt objektíven, kicsit eltávolodva nézni és alakítani –, ez pedig egy másik nagyon fontos értéket képvisel számomra: a proaktivitást. Én egy magas energiaszinten működő ember vagyok, ezért is fontos számomra, hogy hatással tudjak lenni a dolgok menetére. A szolgáltató könyvtár koncepciója erre nagyon sok lehetőséget ad: nem mi vagyunk a főszereplők, még csak nem is a rendező, de egy jó rendezőasszisztens vagy operatőr szerep talán jó hasonlat lehet.

Összefoglalva: a könyvtárosság nekem rendszerszemléletet, közvetítő szerepet, proaktivitást, folyamatos fejlődési lehetőséget és változásmenedzsmentet jelent.

Hogyan látja a szakma jövőjét?

Ez érdekes kérdés..., mert mit is jelent a „szakma”? Én kizárólag az egyetemi könyvtári szegmensről tudok nyilatkozni. Ezen a területen állandó változást tapasztalok, amióta csak elkezdtem a pályát. Azt láttam-tanultam, hogy a változásokra figyelni és azokhoz alkalmazkodni kell; sőt: be kell kapcsolódni, részt venni a folyamatokban, és szüntelenül keresni a helyünket, a lehetőségeket. S mivel lehetetlen újabb és újabb feladatokat halmozni a meglévőkre és magas színvonalon teljesíteni mindenben, szükségszerű elengedni azt, ami már nem szolgál minket. Mindez nagyfokú tudatosságot igényel.

Én úgy hiszem, ha a szakma (azon belül bármely könyvtártípus) képes a környezete változásainak érzékelésére, saját erősségeinek és gyengeségeinek őszinte feltárására, ezek alapján értékajánlat megfogalmazására, stratégia és cselekvési terv kidolgozására és ezeket támogató kommunikációra, akkor nagyon sok potenciált fog találni. (Az értékajánlat szó talán magyarázatra szorul: azt értem ezalatt, minél konkrétabban szükséges megfogalmazni azt, hogy kinek miben támogatjuk az életét, munkáját.) Ez tehát intézménytípusonként és talán könyvtáranként eltérő – már csak azért is, mert a belső erőforrásaink nem egyformák.

Szóval én úgy látom, hogy fényes lehet a jövő, bár előfordulhat, hogy ehhez újra kell keretezni a működésünket és át kell lépni a saját árnyékunkat.

Pályakép

Karácsony Gyöngyi egyetemi tanulmányait Debrecenben végezte: 1994-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen informatikus könyvtár–angol szakon, 2020-ban a Debreceni Egyetemen vezetés–szervezés szakon szerzett diplomát. 1994-től a Debreceni Orvostudományi Egyetem könyvtárában dolgozott; 2001-től a jogutód Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának munkatársa, 2006-tól főigazgató-helyettese, 2013-tól főigazgatója.

Pályája elején a kis létszámú orvosi könyvtárban szinte valamennyi hagyományos könyvtári feladatkört volt alkalmá megismerni, de egyre nagyobb mértékben kapott számítógépes és online végzendő (dokumentumfeldolgozás, adatbázis-alapú szolgáltatás, szaktájékoztató, információforrások rendelése, honlapkészítés stb.) feladatokat. A kezdetektől bekapcsolódott az orvostanhallgatók könyvtárhasználati és információkeresési ismereteit megalapozó képzésekbe és a debreceni felsőoktatási intézmények közös elektronikus könyvtári rendszerének bevezetésébe.

Figyelme és feladatai mindig a legújabb fejlesztésekhez, trendekhez kötődtek. Ezek intézményi bevezetésében és a korszerű irányba mutató szolgáltatás-szervezésben, projektek és pályázatok lebonyolításában rendre oroslánrészt vállalt: közös keresők, intézményi repozitórium, az intézményi tudásvagyon reprezentálása, open access, open science.

Felső vezetőként fókuszában a csapatok és szervezetek hatékony és eredményes (együtt)működése áll a 21. századi, kiszámíthatatlanul változó környezetben.

Aktívan vállal hazai és nemzetközi szakmai közéleti feladatokat és szerepet, számos publikáció és konferencia-előadás szerzője.⁴

⁴ <https://tudoster.idea.unideb.hu/hu/szerzok/361>

Ferenczy Endréné Wendelin Lídia (1933–2024) emlékezete

Hangodi Ágnes
hangodi.agnes@oszk.hu
osztályvezető, igazgatóhelyettes
MNMKK OSZK Könyvtári Intézet

Ahogy az két-három havonta mindig megtörténik, a napokban is felkerestem otthonában régi tanáromat és kollégámat, Szabó Sándort. Ilyenkor az este folyamán sok minden szóba kerül, a mostani alkalomnak azonban szomorú apropója volt: Ferenczy Endréné – ahogy mi szólítottuk: Ferenczy Lidi – 2024. július közepén bekövetkezett halála. Itt következő rövid emlékező írásom mégsem szomorú nekrológ, mert Lidi kedves, barátságos, vidám személyiségétől és természetétől mi sem állt távolabb, mint a búslakodás. Sándorral arról beszélgettünk, milyen sokszor hallottuk tőle, hogy a könyvtár szak befejezése után egész életét egyetlen munkahelynek

szentelte, hiszen a klasszikus ranglétrát végigjárva 1956 júliusa és 1995 márciusa között szinte napra pontosan negyven éven keresztül volt a nemzeti könyvtár munkatársa. A könyvtári munkafolyamat valamennyi területén dolgozott: az állománygyarapítás, a feltárás, a tájékoztatás és az olvasószolgálat, a különgyűjtemények kezelése mind-mind feladata volt a négy évtized egy-egy szakaszában. Múlhatatlan érdemeket szerzett a nemzeti könyvtár Várba költözésének szervezése kapcsán, két kedvenc történetem is van tőle ebből az időszakból. Az egyik szerint neki azóta nem okozott gondot a Közértben az egyébként nem túl praktikus műanyag kifliszacskók kinyitása, amióta a költözés előtt számtalan, katalóguscédulákkal teli fiók csomagolásához kellett hasonló módon zacskókat nyitogatni, hogy a szállításkor ne szóródjanak szét a cédulák. A másikat talán a vári épület megnyitásának 20. évfordulóján tartott előadásán mesélte: az ő feladata volt az ünnepélyes megnyitó napján, hogy az akkor még nagy újításnak számító gyorslifttel felkísérje az alkalomra érkező kulturális minisztert – a lift azonban elakadt, így Lidinek a költözés minden apró részletét lehetősége volt elmesélni, míg végül félóra után kiszabadították őket.

Sándorral közösen idéztük fel, hogy Lidi gyűjteményszervezési igazgatóként az Országos Széchényi Könyvtár egyik legfontosabb vezetői pozícióját töltötte be, amikor 1990-ben Fülöp Géza, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének vezetője mellékfoglalkozású egyetemi adjunktusi pozíciót kínálva számára meg-

hívta a könyvtárügy – könyvtár-tan tantárgy tanítására, oda, ahol akkoriban mi is dolgoztunk. Minden hallgatója biztos lehetett abban, hogy a tantárgy legrelevánsabb ismereteit sajátíthatja el Liditől, hiszen semmi kétség sem férhetett a könyvtáros szakmára vonatkozó széles látóköréhez. Amikor már annak is eljött az ideje, hogy a tantárgyat nemcsak „tan”-ként, hanem menedzsmentként kellett tanítani, arra is azonnal és rugalmasan, minden tudását és ismeretét világosan és szórakoztatóan, sok humorral, gyakran iróniával átadva reagált. Az egyetemi tanszék után 2001 és 2007 között a főiskolai könyvtár tanszéken is ezeket a tantárgyakat tanította. Oktató kollégaként dolgoztunk vele együtt, mégis több volt ez munkatársi kapcsolatnál: mindannyian sokat kaptunk tőle az óráközi szünetekben és a tanítási napok végén zajló tartalmas beszélgetések során, amelyek persze legtöbbször a könyvtáros szakmáról szóltak, mégis gyakran kerültek említésre Lidi más kedvenc témái is. Elképesztően járatos volt a főváros épületeit, építészetét illetően, és nem volt olyan közel- vagy régmúltban tevékenykedett híres vagy kevésbé híres személyiség, akiről a saját maga által évtizedeken keresztül épített anyaggyűjtés alapján ne tudott volna adatokat, évszámokat, felmenőket, családfát, kapcsolatokat említeni. Azt is felidéztük Sándorral, milyen szívesen vett részt Lidi az első évfolyamok számára szervezett gólyabálok vetélkedőin, ráadásul úgy, hogy mindig elhozta ezekre kedvenc unokáit is.

Természetesen mindkettőnknek dedikált példánya van a Lidi által írt és mai napig megkerülhetetlen szakirodalomnak tekinthető tankönyvből, amely a *Gyűjteményszervezés* címet viseli, és amely – egyáltalán nem véletlenül – 1998 után 2000-ben második kiadást is megért. Legalább ennyire értékes az a bőséges fejezet, amelyet a *Könyvtárosok kézikönyve* első kötetében a könyvtári gyűjteményről írt, és az sem véletlen, hogy a harmadik kötetben a könyvtártípusok között ő dolgozta fel a nemzeti könyvtári témát. Ezek az írások világosan mutatják azt is, hogy publikációs tevékenysége széles és kiterjedt volt nemcsak aktív korában, hanem nyugdíjas éveiben is. 2009-ben látott napvilágot a Lidi által Boka Lászlóval közös társszerkesztésben készített és a nemzeti könyvtár kiadásában megjelentetett *Gyűjtők és gyűjtemények – A Nemzeti Könyvtár gyűjteményes kincsei és történetük* című tanulmánykötet, amelyhez a Gulyás Pál könyvtáráról szóló fejezet megírására ő kért fel engem. Igazi szerkesztő volt: tanácsokat adott, segített, folyamatosan egyeztetünk a vonatkozó szakirodalom felkutatása során – nem beszélve arról: egyedül ő tudta pontosan, hogy Gulyás könyvtárának géppel írott jegyzéke, amely végül a

tanulmányom alapját képezte, az akkori Gyarapítási osztály egyik iratszékényében rejtőzik és még senki nem dolgozta fel... Nagy, talán hatyúdálnak is tekinthető vállalkozás volt részéről *A magyarországi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1921–1944* című háromkötetes mű összeállítása is 2010-ben.

Sándorral egészen a legutolsó időkig mindennapos telefonos kapcsolatban voltam, én ezt ritkábban, de annál hosszabb beszélgetések során tehettem meg, hiszen olyankor mindent tudni akart szeretett nemzeti könyvtáráról.

Drága Lidi, emléked örökké megőrizzük!

Fotók forrása: Ferenczy Endréné Wendelin Lidia családja

Kastaly Beatrix (1943. november 1. – 2024. július 5.) emlékezete restaurátor szemmel

Érdi Marianne
erdi.marianne@oszk.hu
főrestaurátor, osztályvezető helyettes
MNMKK Országos Széchényi Könyvtár
Állományvédelmi és Restauráló
Osztály

1982 tavaszán ismertem meg Beát, amikor beléptem az Országos Széchényi Könyvtár Hold utcai restaurátor-műhelyébe. Akkor még nem sejtettem, hogy milyen széles érdeklődési körű, a szakmai munkájában precíz, színes egyéniségű osztályvezetőm lesz az együtt töltött évtizedek alatt. Tudtuk, hogy évek óta méltósággal viseli betegségét, ami nem akadályozhatta meg abban, hogy az újra-indult könyv- és papírrestaurátor-képzést ne kísérje figyelemmel. Lelkesen vett részt a jegyzetek megújításának koordinálásában, nagyon örült, hogy lesz folytatás. Még elérte a hír, hogy a PNYME¹ Restaurátor-szakosztályának legutóbbi szakmai konferenciáján megemlékeztünk a könyv- és papírrestaurátor-képzés több mint 40 éves múltjáról, és természetesen róla is, akinek mindezt köszönhetjük.

Szakmai életútjának felidézése összefonódik az Országos Széchényi Könyvtár történetével is. Bea a Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban érettségizett. Sok minden érdekelte a rajzolástól a földrajzon, útleírásokon, építészetben, fotózáson át az iparművészet minden ágáig, valamint természetesen a könyvek. Kitanulta a könyvkötőszakmát, majd 1963-ban a Széchényi-könyvtár akkor létrehozott könyvjavító műhelyébe nyert felvételt. Ekkor kezdődött Bea állományvédelmi pályafutása. Munka mellett elvégezte az ELTE bölcsészkarán a magyar-könyvtár szakot, majd kémiatanári diplomát is szerzett.

1971-ben ösztöndíjjal a római Gallo intézetben és a firenzei Nemzeti Könyvtárban ismerkedett azokkal a területekkel, ahol a kémiai ismeretek alkalmazhatóak a restaurálásban. Az első tanulmányutat sok másik követte, s a tapasztaltakat Bea itthon kamatoztatta már csoportvezetőként, majd 1979-től mint a Hírlap-állományvédelmi osztály vezetője.

1973-ban költözött az általa vezetett restauráló csoport a Hold utcai műhelybe, ahol kiteljesedhetett a kutatómunka is, amit Bea a restaurálásban felhasznált anyagok, módszerek vizsgálatának, továbbfejlesztésének szentelt. Előtérbe került az újságpapírok savtartalmát közömbösítő eljárások hatásvizsgálata, valamint ennek eredményeként a legjobb módszer kiválasztása. Ezzel párhuzamosan dolgozott a könyvtár savas papírállományának megmentésén, a tömeges savtalanítás lehetőségének megteremtésén.

A 70-es években egyre nagyobb teret kapott a könyv- és papírrestaurálás a nemzetközi szakirodalomban. Az akkori lehetőségek szerint Bea a szocialista országokkal kötött csereegyezményt kihasználva tartotta a kapcsolatot a kollégákkal, valamint nemzetközi konferenciákon gyűjtötte a tapasztalatokat. A 80-as és 90-es években már könnyebb volt a külföldi tanulmányutakon és konferenciákon a részvétel, így Bea nemzetközileg is elismert szakemberré vált. Foglalkozott az időálló papír előállításával, aminek célja az olyan tartós papír létrehozása volt, amely nyomtatásra alkalmas és több száz évig fennmarad. A kísérletek sikeresek voltak, de a papír használatának bevezetésére anyagi okokból nem került sor, pedig nagyban megkönnyítette volna a könyvtárak archiválási problémáit.

Bea mindig a tanulás, az új ismeretek elsajátítása, az új módszerek kipróbálása mellett állt, és kollégáit is erre sarkallta. Ez vezetett oda, hogy megszervezte és elindította Magyarországon a papír- és könyvrestaurátorok szakmai képzését 1981-ben.

Kezdetben a Török Pál utcai Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola adott helyet az akkor még kétéves tanfolyamnak. 1994-től a könyv- és papírrestaurálás a közoktatási jegyzékben szereplő szakma lett, a szakképzés háromévéssé és felsőfokúvá vált, amely teljes mértékben az OSZK-ban folyt. A kezdeteknél a legnehezebb feladat a tanmenet megfelelő összeállítása volt, amit Bea a levéltárak, könyvtárak, múzeumok igényeinek megfelelően, a nemzetközi tapasztalatok felhasználásával végzett. Időbe telt a szakmához tartozó speciális tudású szakemberek felkutatása is, akik részt vehetnek az oktatásban. Bea nemcsak szervezte a képzést, hanem oktatóként is részt vett benne, tanította a kémiai és állományvédelmi alapismereteket, a papír, a ragasztók, a műanyagok anyagismeretét. Áldozatkész munkájának eredményeképpen 2011-ig mintegy másfél száz széles látókörű, művészettörténeti, könyvtörténeti, technikatörténeti, kémiai ismeretekkel rendelkező szakember végezte el az iskolát. A képzés magas színvonala külföldön is keresetté tette az itt végzett hallgatókat.

Bea oktatott a Képzőművészeti Egyetem tárgyrestaurátor szakán is papír anyagismeretet és anyagvizsgálatot, valamint a könyvtárosoknak szervezett állományvédelmi tanfolyamokon. Nagyrészt írója vagy társszerzője, valamint szerkesztője volt a Könyv- és papírrestaurátor tanfolyam jegyzeteinek, amelyek 1991-ben jelentek meg először. Ezek a füzetek az országban minden könyvrestaurátor polcán fellelhetőek, ez jelenti az alap-szakirodalmat e szakma részére. A folyton újabb ismeretekkel kibővített sorozat végül 24 füzetből állt, és a második kiadását is megérte a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Bea szerkesztette az ötnyelvű könyv- és papírrestaurálási szótárt, amely az idegen szakirodalom használatát nagyban megkönnyíti.

1986-ban jelent meg a *Könyvtári állomány védelme és megóvása* című könyv az OSZK kiadásában, amelyben Bea a könyvtárosok figyelmét kívánta felhívni a helyes viselkedésre állományukkal szemben. Ez folytatódott később a *Könyvtárosok kézikönyvének* negyedik kötetében, amelyben társszerzőként írta a könyvtári állomány védelméről szóló fejezetet.

¹ Papír-és Nyomdaipari Műszaki Egyesület

Bea a 80-as évektől tagja volt a Magyar Könyvtárosok Egyesületének. A rendezvényeken tartott előadásaival hozzájárult a könyvtárosok állományvédelmi szemléletének meghonosításához, ismereteik gyarapításához. Nemzetközi elismerésként 1993-ban az IFLA (Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) Állományvédelmi és Restaurálási szekciójának elnökévé választották. 2003-ban MKE-émlékérmeket kapott.

Bea egyik alapító tagja volt a Papír- és Nyomdaipari Műszaki Egyesület Restaurátor szakosztályának, amelynek elnöki tisztét is több éven át ellátta. Sok szakmai cikk és fordítás, előadás, emlékezetes szakmai kirándulások és több nemzetközi konferencia megszervezése köszönhető neki. Egyesületi és szakosztályi munkáját két Lengyel Lajos-díjjal, MTESZ-emlékérmekkel, Földi László-díjjal ismerték el, majd szakmai pályafutásáért Szinnyei József-díjat kapott. 2003-ban a kulturális örökség védelmének és restaurálásának nemzetközi központja, az ICCROM tanácsának tagjai közé választották.

2000-ben megalakult a könyvtárban az Állományvédelmi Tanács, amelynek tagjaként formálta a munkatársak állományvédelmi szemléletét.

2000-ben egyesült a könyvtár két restaurátor-műhelye egy osztályba, amelynek vezetője volt nyugdíjba vonulásáig, 2006-ig, a Hold utcai restaurátor-műhely Várba költözéséig.

2006-ban Széchényi-emlékérmekkel ismerte el munkásságát a könyvtár.

Bea mindig figyelemmel kísérte a restaurátor-műhelyben folyó munkát, mindent megtett annak érdekében, hogy munkatársai tanulhassanak, szakmailag fejlődhessenek és a megszerzett tapasztalataikat alkalmazni is tudják munkájuk során.

Nincs olyan könyv- és papírrestaurátor hazánkban és a határon túli magyar területeken, aki ne tudná, hogy ki volt Kastaly Beatrix.

Gyászolunk.

Emléke örökre velünk marad.

Fotó forrása: Tóth Zsuzsanna

